

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
VIEŠOJO SAUGUMO AKADEMIJA

EDGARAS CHARISOVAS

**EKONOMINIŲ SANKCIJŲ TAIKYMO
JURIDINIAMS ASMENIMS UŽ APLINKOSAUGOS
TEISĖS PAŽEIDIMUS PROBLEMATIKA**

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas
lektorius
dr. L. Meškys

KAUNAS, 2020

Turinys

ĮVADAS.....	3
1. EKONOMINĖS SANKCIJOS IR JŲ VIETA LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖS AKTŲ SISTEMOJE.....	7
1.1. Ekonominės sankcijos ir administracinės atsakomybės santykis.....	9
1.2. Ekonominės sankcijos baudžiamojoje teisėje.....	11
1.3. Ekonominės sankcijos – kaip teisinės atsakomybės forma, taikoma juridiniams asmenims už jų daromus aplinkosaugos teisės pažeidimus.....	13
2. TEISĖS AKTAI, REGLAMENTUOJANTYS APLINKOS APSAUGĄ LIETUVOS RESPUBLIKOJE.....	18
2.1. Ekonominių sankcijų, taikomų juridiniams asmenims reglamentavimas nacionaliniuose teisės aktuose.....	18
2.1.1. Anksčiau galiojusio teisinio reglamentavimo probleminiai aspektai.....	21
2.1.2. Administracinę atsakomybę už aplinkos apsaugos pažeidimus numatantys įstatymai.....	23
2.1.3. Ekonominės sankcijos juridiniams asmenims už aplinkos apsaugos pažeidimus pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą.....	30
2.2. Ekonominių sankcijų, taikomų juridiniams asmenims už aplinkosaugos pažeidimus praktika Lietuvoje.....	33
3. ATSAKOMYBĖ UŽ APLINKOS APSAUGOS PAŽEIDIMUS EUROPOS SĄJUNGOS ŠALYSE.....	44
3.1. Tarptautinė teisė ir Europos Sąjungos politika, kaip pagrindas juridinių asmenų atsakomybės reglamentavimui nacionaliniuose teisės aktuose.....	44
3.2. Ekonominių sankcijų taikomų juridiniams asmenims taikymo reglamentavimas Europos Sąjungos teisės aktuose ir nacionaliniuose kitų šalių įstatymuose.....	48
IŠVADOS.....	56
PASIŪLYMAI.....	58
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	60
ANOTACIJA.....	65
ANNOTATION.....	65
SANTRAUKA.....	66
SUMMARY.....	67
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	68

IVADAS

Tiriama problema. Esminė šio tyrimo nagrinėjama problema – ekonominės sankcijos sąvokos neapibrėžtumas Lietuvos Respublikos teisės aktuose, juridinių asmenų atsakomybės už aplinkos apsaugos pažeidimus dvilypumas ir praktinis šios atsakomybės rūšies pritaikymo administracinio ar baudžiamojo proceso tvarka komplikuoatumas.

Baigiamojo darbo aktualumas. Kadangi juridinių asmenų atsakomybė už aplinkos apsaugos pažeidimus iki 2016 m. buvo numatyta tik Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse, iš esmės nėra išnagrinėtos administracinės teisės priemonių galimybės pasiekti teisei keliamus tikslus šioje srityje. Taip pat atlikus literatūros analizę nustatyta, kad ekonominei sankcijai, kaip teisinės atsakomybės rūšiai, iki šiol nebuvo skirtas pakankamas dėmesys. Pats ekonominių sankcijų, taikomų juridiniams asmenims, institutas Lietuvos Respublikos įstatymuose yra padrikas, nesusistemintas. Iš turimos literatūros sudėtinga vertinti ar galiojantys teisės aktai yra veiksmingi ir užtikrina pamatines žmogaus teises į švorią ir saugią aplinką.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas. Lietuvos mokslininkai ir studentai yra daug kartų nagrinėję aplinkos apsaugos tematiką. Taip pat nemažai dėmesio yra skirta baudžiamosios atsakomybės dėl aplinkos apsaugos pažeidimų temai. Tačiau pasigendama ekonominių sankcijų sąvokos platesnio išnagrinėjimo. Dėl pakankamai trumpo laiko tarpo nuo LR aplinkos apsaugos įstatymo pakeitimo iki šiol neatliktas sisteminis LR BK ir LR aplinkos apsaugos įstatyme numatytų ekonominių sankcijų juridiniams asmenims taikymo galimybių ir praktikos vertinimas. Tuo tarpu aplinkos apsaugos srityje kylančios problemos suponuoja tai, kad ekonominių sankcijų juridiniams asmenims reikšmė ilgainiui tik didės.

Baigiamojo darbe tiriamos problemos ištyrimo lygis. Šios problemos ištyrimo lygis yra žemas ir tai, kaip minėta, susiję su ekonominės sankcijos kaip nacionalinės teisės įrankio juridinių asmenų atsakomybės srityje, sąvokos reikšme ir naudojimu Lietuvos Respublikos teisės aktuose. Taip pat žemam ištyrimo lygiui didelę įtaką daro ir tai, kad yra nedaug praktikos ekonominių sankcijų taikymo juridiniams asmenims už aplinkos apsaugos pažeidimus.

Baigiamojo darbo reikšmė. Yra pagrindas atlikti išsamesnę galiojančių teisės aktų analizę, jų taikymo praktikos subtilumus. Tai padarius, galėsime palyginti ar pasiteisino LR aplinkos apsaugos įstatymo pokyčių iniciatorių lūkesčiai, ar yra įgyvendinami tie tikslai, kuriuos kėlė įstatymų leidžiamoji valdžia, įgyvendindama LR Konstitucijos ir tarptautinių sutarčių nuostatas. Tokiu būdu atsiras galimybė įvertinti ar reikia ir kokių pokyčių reikia siekiant efektyviau užtikrinti aplinkos

apsaugą Lietuvoje ir įgyvendinti juridinių asmenų atsakomybę, kuri pagal šios dienos realijas aplinkos apsaugos srityje skamba utopiškai.

Baigiamojo darbo originalumas. Šis mokslinis tyrimas neapsiriboja vien tik Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymo ar atskirų Lietuvos baudžiamojo kodekso straipsnių turinio, praktinio pritaikymo analize. Norint suprasti kaip veikia šios normos ir kuo reikšmingas efektyvus panašaus pobūdžio teisės normų taikymas, būtina identifikuoti ekonominės sankcijos vietą teisinės juridinių asmenų atsakomybės sistemoje. Siekiant pagerinti aplinkos apsaugos situaciją, nagrinėjamos galimybės vienu metu taikyti kelias teisinio poveikio (galimai kelių skirtingų rūšių ekonominių sankcijų rūšis) priemones. Tam tikslui plačiau nagrinėjama aplinkosauginių teisės aktų sistema, o siekiant atskleisti ekonominių sankcijų esmę pasitelkiami ir visiškai su aplinkos apsauga nesusiję teisės aktai.

Lietuvoje galiojančių įstatymų palyginimas su užsienio šalių reglamentavimu leidžia suprasti kuo mūsų reguliavimas yra ypatingas. Taip pat tokiu būdu atrandame naujovių, kurias pritaikius galimas geresnių rezultatų pasiekimas nagrinėjamoje teisinio reguliavimo srityje.

Tyrimo tikslas. Šio tyrimo tikslas – atskleisti ekonominių sankcijų, taikomų juridiniams asmenims už jų daromus aplinkosaugos pažeidimus teisinio reguliavimo sistemą Lietuvoje, palyginti su užsienyje aplinkos apsaugos srityje taikoma atsakomybe, identifikuoti optimaliausią galimą reguliavimą, kurio pagrindu gali būti taikoma atsakomybė juridiniams asmenims už tokius pažeidimus.

Tyrimo uždaviniai. Siekiant įgyvendinti aukščiau įvardintą tikslą, iškeltos šios užduotys:

1. Identifikuoti ekonominių sankcijų, kaip atskirą, tačiau bendrą kelioms teisės šakoms, atsakomybės rūšį;
2. Atlikti teisės aktų, kuriuose numatytos ekonominės sankcijos už aplinkos apsaugos pažeidimus juridiniams asmenims, analizę;
3. Atlikti esamos praktikos, taikant ekonomines sankcijas, analizę;
4. Palyginti skirtingose ES šalyse galiojančią teisinį reglamentavimą su Lietuvoje atsakomybę juridiniams asmenims už aplinkosaugos pažeidimus nustatančiais teisės aktais.

Tyrimo metodika. Šioms užduotims įgyvendinti ir tyrimo tikslams pasiekti naudojant mokslinės literatūros analizės metodą, surinkta aktuali Lietuvos teisės ir aplinkos apsaugos specialistų kritika Lietuvos aplinkos apsaugos sistemai, sistematizuota nuomonių įvairovė dėl juridinių asmenų atsakomybės, taikant jiems ekonomines sankcijas, būtinybės. Atlikta įstatymų, reglamentuojančių ekonominių sankcijų taikymą juridiniams asmenims už aplinkos apsaugos pažeidimus ir atskirų tai numatančių teisės normų – įstatymų straipsnių, analizė, taikymo praktika. Visa tai, remiantis

sisteminiu ir lyginamuoju metodu sujungta į vientisą, išsamią, struktūrizuotą ekonominių sankcijų juridiniams asmenims už aplinkos apsaugos pažeidimus taikymo ir pritaikomumo analizę, o taikant loginį metodą įvardinti esminiai probleminiai taškai, kurie apsunkina galimybes įgyvendinti iš Konstitucijos kylančią valstybės prievolę saugoti aplinką, patraukiant atsakomybėn potencialiai didžiausius teršėjus – juridinius asmenis. Naudojant teisės normų taikymo praktikos analizės metodą, taip pat įvardinti pagrindiniai svertai, kuriuos šiuo metu naudoja pažeidėjai ir jų atstovai, siekdami išvengti atsakomybės ir sumažinti ekonominių sankcijų poveikį vykdomai juridinių asmenų komercinei veiklai už daromus aplinkos apsaugos pažeidimus. Tai atlikus, pasitelkiant lyginamąjį užsienio valstybių teisinio reguliavimo, statistinį bei Lietuvos ir užsienio dokumentų analizės metodus, pateikti siūlymai, ką turėtume įgyvendinti Lietuvos teisinėje sistemoje, kad įstatymuose numatytos aplinkos apsaugos priemonės būtų veiksmingos, o juose numatytus reikalavimus pažeidę juridiniai asmenys sulauktų proporcingų padarytiems pažeidimams ekonominių sankcijų.

Tyrimo struktūra. Pirmajame šio darbo skyriuje „Ekonominės sankcijos ir jų vieta Lietuvos Respublikos teisės aktų sistemoje“ nagrinėjama ekonominės sankcijos kaip teisinės sąvokos problematika. Kadangi Lietuvos Respublikos teisės aktuose ši sąvoka yra praktiškai nenaudojama, yra nelengva suprasti kuo ji ypatinga ir kaip dera su kitomis administracinių nuobaudų ar bausmių rūšimis. Nagrinėjama kuo skiriasi ekonominės sąvokos traktavimas galiojančių administracinių ir baudžiamųjų teisės aktų sistemoje. Atskleidžiama ekonominių sankcijų paskirtis, išskirtinumas.

Antrasis skyrius „Teisės aktai, reglamentuojantys aplinkos apsaugą Lietuvos Respublikoje“ skirta teisės aktų, reglamentuojančių aplinkos apsaugą Lietuvoje, analizei. Pereinama prie konkrečių teisės normų, skirtų atsakomybei juridiniams asmenims už jų daromus aplinkosauginius pažeidimus. Detaliau nagrinėjamos galimos ekonominių sankcijų rūšys, akcentuojamas jų įvairovės trūkumas. Atliekama šių teisės normų taikymo analizė, probleminiai teisės normų taikymo aspektai.

Trečiasis skyrius „Atsakomybė už aplinkos apsaugos pažeidimus Lietuvoje ir kitose ES šalyse“ atskleidžia Europos Sąjungos lygmeniu įtvirtintus aplinkos apsaugos principus. Jame pristatomi teisės aktai, kurių perkėlimas į nacionalinius teisės aktus sudaro prielaidas traukti juridinius asmenis atsakomybėn už daromus aplinkos apsaugos pažeidimus. Nagrinėjami ES šalių narių teisės aktai ir jų taikymo praktika aplinkos apsaugos srityje. Atliekamas vertinimas – kokios kitose šalyse taikomos priemonės gali būti pasitelkiamos siekiant užtikrinti efektyvią aplinkos apsaugą ir kaip veiksmingiau taikyti ekonomines sankcijas juridiniams asmenims už aplinkosauginius pažeidimus. Nagrinėjami probleminiai ekonominių sankcijų taikymo juridiniams asmenims už aplinkosaugos pažeidimus aspektai Europos Sąjungoje, to priežastys, pasekmės.

Ginamieji teiginiai:

- 1) Ekonominės sankcijos – veiksminga prevencijos priemonė ir juridinių asmenų atsakomybės rūšis aplinkosaugos srityje.
- 2) Ekonominių sankcijų įtvirtinimas administracinės ir baudžiamosios teisės normomis nepažeidžia esminių teisės principų, tačiau nėra veiksmingas.
- 3) Ekonominių sankcijų taikymo efektyvumą už aplinkos apsaugos pažeidimus mažina tarpinstitucinio bendradarbiavimo trūkumas ir aiškios teisės normų ir sąvokų sistemos nebuvimas nacionaliniu ir Europos Sąjungos mastu.

1. EKONOMINĖS SANKCIJOS IR JŲ VIETA LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖS AKTŲ SISTEMOJE

Nagrinėjant juridinių asmenų atsakomybės klausimą dėl teisės pažeidimų pagal įvairius ūkinę/komercinę veiklą reglamentuojančius teisės aktus, pavyzdžiui pagal Konkurencijos, Bankų, Draudimo, Alkoholio kontrolės, Aplinkos apsaugos ir kitus įstatymus, nustatoma ekonominių sankcijų teisinė prigimtis.

Siekiant atskleisti ekonominės sankcijos sąvokos prasmę reikšminga pozicija sutinkama Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime dėl poveikio priemonių taikymo ūkio subjektams pagrindinių nuostatų koncepcijos patvirtinimo.¹ Koncepcijoje vartojama sąvoka „poveikio priemonės“ suprantama kaip sankcijos, skiriamos ūkio subjektams už jų veiklą reglamentuojančių teisės aktų pažeidimus. Sąvokų „ekonominė sankcija“ ir „poveikio priemonė“ turinys specialiuose įstatymuose analogiškas, tai yra tiek viena, tiek kita sąvoka įstatymuose vartojama sankcijoms, taikomoms ūkio subjektams, apibrėžti, o šių sankcijų pobūdis abiem atvejais tapatus. Taigi sąvokos „ekonominės sankcijos“ ir „poveikio priemonės“ vertintinos kaip sinonimai.

Ekonominėms sankcijoms būdinga tai, kad jos pasižymi įvairove. Pavyzdžiui, vienos iš ekonominių sankcijų rūšių – baudos dydis teisės aktuose gali būti nustatomas nurodant minimalų ir maksimalų už konkretaus teisės pažeidimo padarymą. Tokia praktika įprasta tiek administraciniams nusižengimams², tiek ir baudžiamojo kodekso³ sankcijoms, numatančioms tokios rūšies bausmę. Tačiau kitaip nei traukiant asmenis atsakomybėn LR Administracinių nusižengimų kodekso ir LR baudžiamojo kodekso straipsnių pagrindu, baudų, kaip ekonominių sankcijų, dydis gali būti formuojamas abstrakčiai, nustatant tam tikrą procentą nuo juridinio asmens metinių pajamų, apribojant jų dydį tam tikra pajamų dalimi. Tokiu būdu jos gali būti didesnės nei daugelis įstatymuose numatytų baudų. Pavyzdžiui, 2012 m. vienoje iš bylų asmenys įpareigoti sumokėti nuo 8 iki 24 milijonų litų. Taip pat skiriant ekonomines sankcijas nėra privaloma įrodinėti kaltės. Tokiais atvejais užtenka įrodyti konkrečių įstatymo ir poįstatyminių teisės aktų reikalavimų pažeidimą⁴. Teisės aktuose taip pat sutinkamas ir kitokiu principu suformuotos ekonominės sankcijos. Kaip jau minėta

¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl poveikio priemonių taikymo ūkio subjektams pagrindinių nuostatų koncepcijos patvirtinimo. Valstybės žinios, 2012-11-03, Nr. 127-6403

² Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo, ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas. TAR, 2015-07-10, Nr. 11216

³ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Žin. 2000-10-25, Nr. 89-274

⁴ Beliūnienė, L., Kavoliūnaitė-Ragauskienė, E., Vitkutė, A., Latvelė, R., Galimybės siaurinti teismo funkcijas administracinių teisės pažeidimų bylose. Lietuvos teisės institutas, 2014. ISBN 978-9986-704-33-1 (internetinis leidinys), <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/07/ATPP.pdf>

prieš tai, sankcijų dydis gali būti proporcingas juridinio asmens ekonominės veiklos rodikliams. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymo 6 straipsnio 2 dalis, nustato, kad už nedeklaruotą ar deklaruotą mažesnę negu išgautas gamtos išteklių kiekį ir (ar) be leidimo išgautą gamtos išteklių kiekį taikomas didesnis mokesčio tarifas, kuris apskaičiuojamas šio įstatymo 1, 2 ir 3 prieduose nustatytus tarifus dauginant iš koeficiento 10.⁵

Nagrinėjant ekonominių sankcijų sąvoką ekonominės veiklos apribojimo kontekste, turime atsižvelgti ir į tai, kad viešojo administravimo subjektams yra suteiktos galimybės apriboti juridinio asmens veiklą. Pavyzdžiui, nevykdant teisės aktais nustatytų reikalavimų, viešojo administravimo subjektas turi teisę sustabdyti licenciją juridiniam asmeniui verstis tam tikra veikla. Kadangi tai yra administracinės teisės reguliavimo sritis, pirmiausia teisinių įsipareigojimų nevykdančiam asmeniui yra suteikiama galimybė pasitaisyti ir įvykdyti teises pareigas. Tokiu atveju viešojo administravimo subjektai turi galimybę įspėti juridinį asmenį apie galimą suspendavimą.⁶

Literatūroje sutinkama nuomonė, kad ekonominės sankcijos yra priskirtinos administracinės atsakomybės sferai, todėl turėtų būti vadinamos administracinėmis sankcijomis. Nagrinėdami ekonominių sankcijų sistemos Lietuvoje ypatumus, 2006 m. A. Gutauskas, K. Jovaišas ir R. Paužaitė, pagal nustatytus ekonominių sankcijų ir kriminalinių baudų, skiriamų juridiniams asmenims, panašumus ir skirtumus, priėjo išvados, kad tiems juridiniams asmenims, kuriems taikomos ekonominės sankcijos, turėtų būti nustatytos didesnės procesinės garantijos, nei galiojo jų atlikto tyrimo metu. Jie siūlė tokias garantijas užtikrinti šiais būdais: prilyginti ekonomines sankcijas administracinėms nuobaudoms, perduodant bylas dėl jų skyrimo nagrinėti teismams administracinės teisenos tvarka arba bylas dėl ekonominių sankcijų taikymo perduoti baudžiamąsias bylas nagrinėjantiems teismams, parengiant tam specialųjį (pvz., Ekonominių sankcijų) įstatymą.⁷ Taigi, nors šie teisės specialistai teigė, kad ekonominės sankcijos tolygios administracinėms sankcijoms, jų padarytos išvados ir pasiūlymai rodo, kad ekonominės sankcijos gali būti nagrinėjamos plačiau nei tik kaip administracinių nuobaudų rūšį, o priklausomai nuo situacijos, labiau kaip mišrią atsakomybę įgyvendinančią poveikio priemonę. Tokia nuomonė sudaro prielaidas ekonomines sankcijas nagrinėti kaip savarankišką atsakomybės formą.

Tame pačiame tyrime prieita išvados, kad ekonominių sankcijų taikymo komplikotumas

⁵ Lietuvos Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymas. Nr. X-616, 2006-05-25, Žin. 2006, Nr. 65-2382 (2006-06-10)

⁶ Vilniaus apygardos administracinis teismas 2020 m. sausio 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. e13-50-789/2020

⁷ Gutauskas, A., Jovaišas, K., Paužaitė, R., Ekonominių sankcijų sistemos monitoringas, Mokslo darbų sąvadas 1992-2006, Teisės institutas, 2006.

pasireiškia tame, kad nėra vienodo jų taikymo modelio – nagrinėjimo tvarkos mechanizmo. Situaciją galėtų išspręsti bylų priskyrimas nagrinėjimui pagal institucinę arba teisminę tvarką. Pirmuoju atveju kompetencija nagrinėti bylas dėl ekonominių sankcijų taikymo turėtų išimtinai teisės aktuose numatytos institucijos ar jų pareigūnai, o antruoju – apylinkių teismai. Teismine tvarka nagrinėjamos bylos galėtų būti skaidomos į dvi dalis – teismai nagrinėtų ūkio subjektų skundus dėl įgaliotų institucijų priimtų sprendimų ir atitinkamų institucijų iniciatyva pradėtas tyrimo bylas dėl ekonominių sankcijų, kurių dydis prilygsta kriminalinių bausmių dydžiams. Nagrinėdami procesinių garantijų užtikrinimo klausimą dėl administracinės teisenos tvarka juridiniams asmenims taikomų ekonominių sankcijų, tyrėjų grupė priėjo išvados, kad *administracinių teisės pažeidimų bylų teisenos įstatymo normos numato pakankamai plačias administracinės atsakomybės traukiamų asmenų procesines garantijas*.⁸

1.1. Ekonominės sankcijos ir administracinės atsakomybės santykis

Ekonominę sankciją nagrinėjant kaip vieną iš administracinės atsakomybės įgyvendinimo priemonių, ir kaip vieną iš administracinių nuobaudų rūšių, turėtume plačiau apžvelgti ekonominių sankcijų vietą administracinės teisės sistemoje. Siekdami suprasti kas gi yra ekonominė sankcija ir kokią vietą ji užima Lietuvos teisės aktų sistemoje, pirmiausia turime nustatyti šių sankcijų santykį su administracinėmis nuobaudomis.

Jeigu ekonominę sankciją nagrinėjame anksčiau nurodytų teisės specialistų sąvokos „administracinė sankcija“ plotmėje, turėtume konstatuoti, kad ekonominė sankcija yra betarpiškai susijusi su administracine teise ir institucijomis, vykdančiomis viešąjį administravimą. Kitaip tariant, ekonominės sankcijos egzistavimas yra priklausomas nuo administracinių teisės aktų. Šiame kontekste administracinės sankcijos esmė ir pagrindinis ją apibūdinantis bruožas yra tai, kad ją skiria administracinė (vykdomosios valdžios) institucija. Taip pat administracinė sankcija gali būti siejama ir su administracinės teisės normų ginamomis vertybėmis.

Vienas iš kriterijų, kurių pagrindu kuriama administracinių sankcijų sistema – administracinių įstaigų ir institucijų veikla ir funkcijos, kurių vykdymo užtikrinimui būtina taikyti sankcijas už imperatyvių, teisės aktuose numatytų pareigų nevykdymą. Tai reiškia, jog administracines sankcijas skiria vykdomosios valdžios subjektai. Lietuvoje tai tokios įstaigos kaip Valstybinė mokesčių inspekcija, Valstybinė darbo inspekcija, Valstybinė teritorijų planavimo ir statybų inspekcija, Lietuvos

⁸ Ten pat

transporto saugos administracija, Aplinkos apsaugos departamentas, Policija, ir daugelis kitų. Tokie įgaliojimai administracinėms įstaigoms suteikti tam, kad pažeidimų nagrinėjimas ir sankcijų už juos skyrimas neapsunkintų teismų sistemos veiklos. Tačiau šioje vietoje būtina pabrėžti, kad asmeniui įstatymiškai turi būti užtikrinta galimybė kreiptis į teismą, jei jis nesutinka su administracinės sankcijos skyrimu.

Tarp administracinių sankcijų išskirtinę vietą užima pinigine sankcija, arba kitaip tariant, bauda. Tai yra dažniausiai skiriama administracinės sankcijos rūšis. Retu atveju numatomas fiksuotas baudos dydis, dažniausiai – numatomas mažiausias ir didžiausias baudos dydis. Tokiu būdu tampa įmanomas proporcingumo ir teisingumo principų įgyvendinimas, sankcijos individualizavimas. Šiuo atveju ekonominė sankcija atitinka administracinės sankcijos/nuobaudos požymį.

Kita, rečiau taikoma administracinių sankcijų rūšis – konfiskavimas. Lietuvoje ši sankcija taikoma tik tada, kai tai tiesiogiai numato įstatymas. Konfiskavimo objektu gali būti pažeidimo padarymo įrankiai, priemonės (pavyzdžiui transporto priemonė), daiktai, disponavimas kuriais yra administracinio nusižengimo dalykas (pavyzdžiui akcizinės prekės). Pagrindinė priežastis dėl ko konfiskavimas gali būti laikomas ekonomine/administracine sankcija – teisės normą pažeidusiam asmeniui padaroma ekonominė žala, kuri yra susijusi su ekonominės naudos netekimu iš turimo daikto, tam tikra prasme apribojama galimybė užsiimti konkrečia veikla. Pavyzdžiui, už kontrabandos gabenimą konfiskavus automobilį, asmuo netenka galimybės be papildomų išlaidų tęsti krovinių pervežimo veiklos. Kitaip tariant, yra apribojama asmens ekonominė – ūkinė veikla, kas iš esmės yra ekonominės sankcijos paskirtis.

Siaurąja prasme ekonominės sankcijos, kaip juridinių asmenų administracinės atsakomybės rūšis, tam tikrais atvejais gali būti priskiriamos „uždraudimo sankcijų“ grupei. Šios rūšies administracinės sankcijos pasižymi tuo, kad jos riboja subjekto teises, susijusias su jo veiklos vykdymu. Administracinių nusižengimų kodekse numatyti asmens veiklos ribojimai yra nukreipti į konkrečius objektus (pvz. transporto priemones, tam tikrus aiškiai apibrėžiamus daiktus). Dažniausiai jos taikomos tuomet, kai subjektas pažeidžia jo veiklą reglamentuojančias teisės normas. Dažnu atveju tokio pobūdžio sankcija taikoma kartu su bauda.⁹

Be to, teismų formuojama praktika leidžia pagrįstai vertinti ekonomines sankcijas kaip nuobaudą už administracinius nusižengimus. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, išanalizavęs Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatyme numatytų sankcijų juridiniams

⁹ Urbonas, D., Administracinės sankcijos kai kuriose Europos Sąjungos valstybėse: samprata, tipologija ir taikymo principai. Jurisprudencija, 2005, t. 70(62); 42–53.

asmenims už įvairius įstatymo pažeidimus prigimtį, nurodė, kad „įstatymo leidėjas ekonominėms sankcijoms suteikė represinį pobūdį, nes įstatyme pavartota sąvoka „baudžiami“. Kita vertus, įstatymų leidėjas ekonominėms sankcijoms suteikdamas represinį pobūdį vis dėlto siekė ir prevencinių tikslų ir specialios, ir bendros prevencijos prasme. Baudos dydis rodo, kad šiuo atveju ekonominės sankcijos gali būti prilyginamos baudžiamosioms sankcijoms, o tai pagal teisinę prigimtį galėtų būti prilyginama baudžiamajai arba administracinių teisės pažeidimų teisei. Atsižvelgdama į tai, kad įstatyme nurodyta bauda gali būti taikoma tik juridiniam asmeniui, o jos viršutinė riba yra daug mažesnė už Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse numatytą baudos juridiniam asmeniui maksimalų dydį, laikytina, kad nagrinėjamos ekonominės sankcijos turi būti prilygintos administraciniams teisės pažeidimams.“¹⁰

Remiantis Lietuvoje galiojančiais teisės aktais, kitaip nei prieš tai nurodytos administracinės sankcijos, ekonominės sankcijos ne visai atitinka administracinės nuobaudos požymius. Tačiau, „uždraudimo sankcija“ taikoma išimtinai tik su pinigine bauda. Tik šiuo atveju baudos dydis, kitaip nei įprastinės piniginės baudos atveju, kuomet administracinės teisės normos taikomos fizinių asmenų atžvilgiu, yra ženkliai didesnis ir už tam tikrus pažeidimus gali siekti ir kelias dešimtis tūkstančių eurų, o išimtiniais atvejais (pavyzdžiui LR Aplinkos apsaugos įstatymo 73 str. 10 d.) viršyti šimtą tūkstančių eurų.

1.2. Ekonominės sankcijos baudžiamojoje teisėje

Kaip matome, ekonominė sankcija administracinių sankcijų sistemoje išsiskiria tuo, kad ji yra skirta ne tik nubausti asmenį už padarytą pažeidimą, bet ir apriboti šio asmens veiklą, užkardant kitų pažeidimų padarymą bei užtikrinant tolimesnį teisės aktuose numatytų reikalavimų laikymąsi. Tokiu būdu užtikrinama viena iš pagrindinių sankcijų skyrimo funkcijų – pažeidimų prevencija. Tačiau atlikus platesnę teisės aktų analizę tampa akivaizdu, kad apie ekonomines sankcija galime kalbėti ir baudžiamosios teisės kontekste.

Aplinkybė, leidžianti atriboti administracinę sankciją nuo bausmės baudžiamosios teisės kontekste – jos pritaikymo principai. Vyriausiasis administracinis teismas yra pabrėžęs, kad „pagal Reklamos įstatymą skiriama ekonominė sankcija negali būti prilyginama kriminalinei bausmei, nes baudos dydžio nustatymas konstruojamas taip, kad ūkio subjektas būtų ne formaliai nubaudžiamas, o

¹⁰ Valančius, V., Norkus, R., Lietuvos administracinės ir baudžiamosios justicijos sąlyčio aspektai. Jurisprudencija, 2006, 4(82); 91-98.

*būtų atsižvelgiama ir į ūkio subjekto finansinę padėtį. Taigi ir teisinės atsakomybės taikymas tiesiogiai nesietinas su baudžiamojo proceso taisyklėmis*¹¹. Administracinių ir baudžiamųjų sankcijų skyrimas iš esmės skiriasi saugomų vertybių reikšme, pažeidimų pavojingumu. Kaip žinoma, baudžiamoji teisė turėtų būti naudojama remiantis *Ultima ratio* principu. Dėl šios priežasties administracine tvarka patraukti asmenis yra sąlyginai lengviau nei baudžiamojo proceso būdu. Šis dviejų teisės šakų atribojimas formaliai įtvirtintas įstatymais. Tai yra, baudžiamoji atsakomybė kyla tik tuomet, kai asmens veiksmai atitinka bent vieną Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse numatytas nusikalstamos veikos sudėtį. Tuo tarpu administracinės sankcijos taikymas įmanomas tik tada, kai tiek sankcija, tiek nusižengimas, už kurį ši sankcija yra numatyta, yra įtvirtinti kituose teisės aktuose.

Dar vienas aspektas, į kurį būtina atsižvelgti nagrinėjant ekonomines sankcijas baudžiamosios teisės kontekste – būtinos sąlygos, kurias įgyvendinus įmanomas LR baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsniuose numatytos bausmės pritaikymas juridiniams asmenims. Pagrindinė sąlyga – juridinė asmens atsakomybė turi būti numatyta konkrečiame LR BK straipsnyje. Nuo 2016 m., kuomet priėmus baudžiamojo kodekso ir baudžiamojo proceso kodekso pakeitimus kaip būtinoji sąlyga juridinio asmens atsakomybei išnyko fizinio asmens patraukimas baudžiamajon atsakomybėn už tą pačią nusikalstamą veiką. Teisės teorijoje toks reiškinytis vadinamas „visumos kaltės teorija“. Remiantis šia teorija, juridinis asmuo laikomas kaip vienetas, kuris yra veikiamas ir kurį sudaro daug skirtingų fizinių asmenų. Taikant tokį modelį, baudžiamoji atsakomybė, o tai tuo pačiu yra ekonominė sankcija, gali būti pritaikoma juridiniam asmeniui ir tada, kai nėra įrodymų, kad kuris nors konkretus įmonės atstovas ketino įvykdyti nusikaltimą arba žinojo apie reikšmingų aplinkybių, sąlygojusių pažeidimą, egzistavimą. Tai reiškia, kad juridinis asmuo gali būti laikomas padaręs nusikalstamą veiką ir tada, kai neįmanoma nustatyti konkretaus fizinio asmens ar jo konkrečios veikos, lėmusios tai, kad buvo padaryta veika, atitinkanti LR BK specialiosios dalies požymius, tačiau įrodymų visuma leidžia teigti, kad nusikalstama veika buvo padaryta juridinio asmens vardu, jo naudai arba interesais veikusio fizinio asmens.¹²

¹¹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. gruodžio 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A15 – 39/2005 I. Ž. personalinė įmonė prieš Valstybinę tabako ir alkoholio kontrolės tarnybą. Kategorija 20.

¹² Tirylytė-Zelenina, R., „Nauji juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės kriterijai Lietuvos Respublikos teisėje“, Lietuvos teisės institutas, 2018. Nr. 2(96). ISSN 2351-6364. (Internetinis leidinys), http://teise.org/wp-content/uploads/2018/08/Trilyte-Zelenina-2018_2-96.pdf

1.3. Ekonominės sankcijos – kaip teisinės atsakomybės forma, taikoma juridiniams asmenims už jų daromus aplinkosaugos teisės pažeidimus

Įvertinus įvairias teisės mokslininkų nuomones ir galiojančius teisės aktus, galima teigti, kad ekonominės sankcijos gali būti traktuojamos kaip individuali teisinės atsakomybės rūšis, skirta patraukti asmenis atsakomybėn už pažeidimus, tiesiogiai susijusius su asmenų vykdoma ūkinio-komercine veikla, nepaisant to, kokios svarbos vertybės buvo pažeistos neteisėta veika. Ekonominės sankcijos pagal specialiuosius įstatymus yra skiriamos tik juridiniams asmenims, tuo tarpu administracinės nuobaudos, pagal administracinių nusižengimų kodeksą – išimtinai fiziniams. Šis formalus kriterijus atiboja ekonomines sankcijas nuo administracinių nuobaudų. Tačiau, vadovaujantis tuo, kad panašaus pobūdžio sankcijos egzistuoja ir baudžiamojoje teisėje kaip juridinio asmens atsakomybės rūšis, ekonominė sankcija yra vienintelis būdas, kuriuo realizuojama teisinė juridinių asmenų atsakomybė už administracinės ir baudžiamosios teisės normų pažeidimus.

Sistemiškai vertinant administracinės ir baudžiamosios teisės normas kyla pagrįstas klausimas – ar juridinio asmens atsakomybė, numatyta už konkrečių nusikalstamų veikų padarymą, nėra ekonominė sankcija? Autoriaus nuomone juridinio asmens atsakomybė pagal LR BK turi būti vertinama išimtinai kaip ekonominė sankcija. Pirma, kaip ir administracinėse teisės normose, juridinių asmenų atsakomybę reglamentuojančios normos baudžiamojoje teisėje atsirado vėliau nei fizinių asmenų atsakomybę numatančios normos. Antra, numatyta juridinių asmenų atsakomybė baudžiamajame įstatyme neapsiriboja išimtinai baudų skyrimu, kas iš esmės atitinka šiuo metu Lietuvoje galiojančių ekonominių/administracinių sankcijų vieną iš dažniausiai taikomų rūšių. Baudžiamasis kodeksas nustato skirtingas ekonominių sankcijų rūšis, tarp kurių yra tiek juridinio asmens veiklos apribojimas, tiek ir jo likvidavimas, ko nesutiksime jokiam kitame įstatyme. Žinoma, turime atsižvelgti į tai, kad pritaikius atitinkamą LR baudžiamojo kodekso normą, juridiniams asmenims atsiranda teistumas. Tai, autoriaus nuomone, yra privalumas kontroliuojant ir užkardant naujų teisės pažeidimų darymą, kadangi pritaikius administracines/ekonomines sankcijas „pažeidimų istorija“, į kurią atsižvelgiama taikant sankcijas, yra daug trumpesnė.

Esama nuomonės, kad ekonominė sankcija yra savarankiška juridinio asmens patraukimo atsakomybės rūšis. „Bausmės, administracinės nuobaudos ar ekonominės sankcijos paskirtis sietina su pažeidėjo nubaudimu bei bendraja ir specialiąja prevencija“¹³ - tokia formuluotė sutinkama Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartyse. Jose ekonominės sankcijos formaliai

¹³ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. gruodžio 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A15 – 1056/2004 UAB RIMI Lietuva prieš Valstybinę tabako ir alkoholio kontrolės tarnybą. Kategorija 5.

atskiriamos nuo kitokio pobūdžio sankcijų asmenims. Toje pačioje nutartyje Teismas nurodė, kad ekonominės sankcijos, kaip ir administracinės nuobaudos (baudos), paskirtis yra nubausti pažeidimą padariusį asmenį sukeliant jam turtinio pobūdžio praradimus, tokiu būdu susiedamas šias sankcijų rūšis.

Pažymėtina, kad dalis teisės specialistų laikosi nuomonės, kad ekonominės sankcijos skiriasi nuo teisinių sankcijų. Šią nuomonę jie grindžia tuo, kad šiuo atveju nėra būtinos teisinės atsakomybės sąlygos - teisės pažeidimo, tokios sankcijos tikslas yra ne nubausti, bet gautas lėšas panaudoti aplinkosaugos priemonėms įgyvendinti.¹⁴ Nors teoriškai ši norma yra mokestinė, neva nurodanti kokio dydžio mokestis turi būti mokamas už išgautus gamtos išteklius, savo esme ir taikymo pagrindais ji atitinka sankcijos už nevykdomas įstatymų nustatytas prievoles požymius. Pirma, ši norma taikoma tik tada, kai įstatymo nustatyta tvarka nėra deklaruojami išgauti gamtos išteklių. Antra, jos tikslas yra ne surinkti mokesčius, kurių dydis atitinka išgautų išteklių dydį, o iš esmės nubausti teisės pažeidėją.

Kalbant apie ekonominių sankcijų atskyrimą (ir identifikavimą) nuo administracinių baudų, galima išskirti esminį skirtumą. Baudos yra išreiškiamos minimalia ir maksimalia pinigų suma už konkretų administracinį teisės pažeidimą. Tuo tarpu ekonominės sankcijos gali būti išreiškiamos tam tikru procentu nuo ūkio subjekto veiklos finansinio rodiklio arba būti nukreiptos į ūkio subjekto veiklos apribojimus. Taip pat bauda, kitaip nei ekonominė sankcija, visada yra įvardinama kaip „bauda“, tuo tarpu ekonominės sankcijos kitaip nei kitokio pobūdžio sankcijos nėra taip įvardintos jokiuose teisės aktuose, o jų egzistavimas kiekvienu atveju išplaukia iš specialiosios teisės normos turinio. Be to, nagrinėjant ekonominių sankcijų atsiradimo teisės aktuose priežastis, akivaizdus ir dar vienas skirtumas. Ekonominės sankcijos iš esmės yra sukurtos tam, kad administracine tvarka būtų galima atsakomybėn patraukti ne tik fizinius, bet ir juridinius asmenis.

Ekonominės sankcijos kaip atsakomybės forma gali pasireikšti keliais būdais. Pirmiausia, tai gali būti draudimas užsiimti tam tikra veikla arba tokios teisės laikinas sustabdymas (pavyzdžiui, kol bus pašalinti pažeidimai, įvykdyti išipareigojimai, arba įstatymo numatytam veiklos sustabdymo laikotarpiui). Taip pat galima viena iš ekonominių sankcijų rūšių - leidimo užsiimti tam tikra veikla panaikinimas. Kita rūšis, susijusi su valstybės (atsižvelgiant į šių dienų aktualijas – ir Europos Sąjungos) paramos skyrimu - finansinės pagalbos arba subsidijų, kurias buvo nusprendusi suteikti valstybė arba viešosios institucijos, panaikinimas. Dar viena reikšminga ekonominių sankcijų rūšis - teisės dalyvauti viešuosiuose konkursuose atėmimas. Dažnai kartu su ekonominėmis sankcijomis

¹⁴ Monkevičius, E., Aplinkosaugos teisės paskaitos, 2013, p. 70-74.

skiriamos ir baudos.

Kaip jau minėta prieš tai, jokie teisės aktai neišskiria ir konkrečiai neįvardina ekonominių sankcijų sąrašo. Taip pat teisės aktai nenumato kokia yra ekonominių sankcijų sąvoka. Tačiau Lietuvos Respublikos tarptautinių sankcijų įgyvendinimo įstatymo 2 straipsnyje yra įvardinta tarptautinės ekonominės sankcijos sąvoka - „*Lietuvos Respublikos fizinių ir juridinių asmenų ekonominės veiklos valstybėje ar teritorijoje, dėl kurios įgyvendinamos tarptautinės sankcijos, apribojimai; subjektų, dėl kurių įgyvendinamos tarptautinės sankcijos, ekonominės veiklos Lietuvos Respublikoje apribojimai; prekybos su subjektais, dėl kurių įgyvendinamos tarptautinės sankcijos, apribojimai*“¹⁵. Ši sąvoka ir jos pritaikymas išimtinai Lietuvos įstatymų įgyvendinimo sričiai leidžia apibrėžti ekonominių sankcijų taikomų juridiniams asmenims sąvoką: Lietuvos Respublikos juridinių asmenų ekonominės veiklos valstybėje apribojimai. Ši sąvoka atitinka prieš tai prieitą išvadą, kad ekonominės sankcijos, kitaip nei kitokio pobūdžio sankcijos, yra nukreiptos į asmenų ūkinę-komercinę veiklą.

Specialiuose įstatymuose nustatytos ekonominės sankcijos (jų rūšys, dydis), procesiniai taikymo ypatumai (sankcijų skyrimo atvejai, dydžio nustatymo kriterijai) ir netgi bylų dėl ekonominių sankcijų paskyrimo teisingumas sudaro prielaidas ekonominių sankcijų skyrimą laikyti tam tikra ypatinga administracinių teisės bylų pažeidimų teiseną, kuri gali būti lyginama pagal ANK nagrinėjamų administracinių teisės pažeidimų bylų procesui. Be to, pagal šiuos įstatymus, specifinius pažeidimus tiria ir ekonomines sankcijas skiria išimtinai ne teisminės institucijos, kurių sprendimus galima skųsti teismui.

Teisinėje literatūroje ir oficialiuose viešojo administravimo institucijų (pavyzdžiui Valstybinės mokesčių inspekcijos) išaiškinimuose dažnai sutinkamas dviejų, autoriaus nuomone, skirtingų sąvokų sutapatinimas. Ekonominė sankcija, būdama iš esmės platesnė ir iš administracinių nuobaudų ribų išeinanti sankcijų rūšis, yra tapatinama su finansine sankcija. Analizuojant Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymą ir teisinę literatūrą¹⁶, nustatoma finansinių sankcijų sąvoka. Finansinė sankcija apibrėžiama kaip konkretaus mokesčių įstatymo numatyta pinigų suma, kurią dėl mokesčių administratoriaus sprendimo privalo sumokėti asmuo, laiku nevykdęs mokestinės prievolės ar padaręs kitokio pobūdžio mokesčių įstatymų nustatytus pažeidimus. Finansinės sankcijos gali pasireikšti baudomis ir delspinigiais¹⁷. Tuo tarpu Valstybinės mokesčių inspekcijos oficialiame tinklapyje jau naudojamas ekonominės sankcijos terminas: „*Mokesčių administravimo įstatymo 139*

¹⁵ Lietuvos Respublikos ekonominių ir kitų tarptautinių sankcijų įgyvendinimo įstatymas. *Žin. 2004, Nr. 68-2369*

¹⁶ Marcijonas A., Sudavičius B. Mokesčių teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 205

¹⁷ Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas. *Žin. 2004, Nr. 63-2243*.

straipsnyje numatyta, kad mokesčių mokėtojui (mokestį išskaičiuojančiam asmeniui, toliau – mokesčių mokėtojas) ekonominė sankcija (bauda) skiriama jei patikrinimo metu mokesčių administratorius nustato, kad mokesčių mokėtojas neapskaičiavo nedeklaruojamo ar nedeklaravo deklarujamo mokesčio arba neteisėtai pritaikė mažesnę mokesčio tarifą ir dėl šių priežasčių mokėtiną mokestį neteisėtai sumažino. Mokesčių mokėtojui priskaičiuojama trūkstama mokesčio suma ir skiriama nuo 10 iki 50 procentų minėtos mokesčio sumos dydžio bauda, jei atitinkamo mokesčio įstatymas nenustato kitaip¹⁸. Kaip matome, tokiu būdu ekonominė sankcija yra prilyginama vienai iš administracinių nuobaudų rūšių – administracinei baudai.

Siekiant išvengti tokio klaidingo sąvokų naudojimo turime atlikti platesnę teisės aktų analizę. Finansinės sankcijos sąvoka sutinkama ir Lietuvos Respublikos užimtumo įstatyme ir ją papildančiame Valstybinės darbo inspekcijos išaiškinime, kur kalbama apie darbdavio atsakomybę už neregistruotus darbuotojus.¹⁹ Šiuo atveju ji jau nėra tapatinama su ekonomine sankcija. Atriboti šias dvi sankcijų rūšis padėti gali anksčiau minėtas LR ekonominių ir kitų tarptautinių sankcijų įgyvendinimo įstatymas, kurio 2 straipsnyje yra apibrėžtos abi sankcijų rūšys. Kaip jau buvo nurodyta šio Darbo pradžioje, ekonominė sankcija, pagal šį įstatymą, tai iš esmės ekonominės veiklos apribojimai. Tuo tarpu finansinė sankcija - *subjektų, kurių atžvilgiu įgyvendinamos tarptautinės sankcijos, teisių valdyti, naudoti ir disponuoti pinigais, vertybiniais popieriais, daiktais, kitu turtu ir turtinėmis teisėmis apribojimai; mokėjimų apribojimai subjektams, kurių atžvilgiu įgyvendinamos tarptautinės sankcijos; kiti finansinės veiklos apribojimai*.²¹ Kitaip tariant, finansinė sankcija nukreipta tiesiogiai į finansus – piniginius išteklius, o ne pačią subjekto veiklą. Toks atribojimas leidžia toliau nagrinėti išimtinai ekonomines sankcijas, atskiriant jas nuo finansinių sankcijų ir kitokių administracinių nuobaudų rūšių.

Kadangi ekonominės sankcijos pasižymi tuo, kad jomis gali būti draudžiama, ribojama tam tikro juridinio asmens veikla, apsunkinamos finansinės paramos gavimo galimybės, būtina panagrinėti ar tokių sankcijų taikymas atitinka Lietuvos Respublikos Konstituciją. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pasisakęs ekonominių sankcijų teisėtumo klausimu.²²

¹⁸ Valstybinė mokesčių inspekcija, Mokesčių mokėtojų atsakomybė. Interaktyvus, <https://www.vmi.lt/cms/mokesciu-moketoju-atsakomybe>

¹⁹ Lietuvos Respublikos užimtumo įstatymas. TAR 2016-07-05.

²⁰ Valstybinė darbo inspekcija, Finansinės sankcijos pagal Užimtumo įstatymą. Interaktyvus, https://www.vdi.lt/Forms/Tekstas1.aspx?Tekstai_ID=1257

²¹ Lietuvos Respublikos ekonominių ir kitų tarptautinių sankcijų įgyvendinimo įstatymas. Žin. 2004, Nr. 68-2369

²² Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Žuvininkystės įstatymo 14² straipsnio (2014 m. Kovo 13 d. redakcija) 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. 2018 m. gegužės 24 d. Nr. KT12-N7/2018.

Aiškinant Konstitucijos 46 straipsnio 1 dalį ir konstitucinę teisinės valstybės principą oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje yra pažymėta, kad pagal Konstituciją *esminės ūkinės veiklos sąlygos, ūkinės veiklos laisvės ribojimas turi būti įtvirtinti ne žemesnės galios nei įstatymas teisės akte*.²³ Taigi pagal Konstituciją riboti ūkinės veiklos laisvę galima, jeigu tai daroma įstatymu. Tai reiškia, kad ūkinė veikla, galimybė kuria užsiimti dėl tam tikrų faktinių aplinkybių gali ribotas skaičius juridinių asmenų, gali būti reglamentuojama (nustatomi veiklą užsiimti galintys subjektai, jų teisės ir pareigos) tik įstatymu, o ne poįstatyminiu teisės aktu. Dėl šios priežasties tik LR Seimas turi teisę ir pareigą kurti teisės aktus, kuriais būtų nustatomos pagrindinės konkrečios ūkinės veiklos sąlygos, ribojimo kriterijai, atsakomybė už jų nesilaikymą.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs²⁴, kad „*Ūkinės veiklos laisvė nėra absoliuti, asmuo ja naudojasi laikydamasis tam tikrų privalomų reikalavimų, apribojimų. Įstatymais nustatomi ūkinės veiklos apribojimai turi atitikti Konstitucijos 46 straipsnio 3 dalyje nustatytą imperatyvą, jog valstybė reguliuoja ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei; valstybė, reguliuodama ūkinę veiklą, turi laikytis asmens ir visuomenės interesų derinimo principo, užtikrinti ir privataus asmens (ūkinės veiklos subjekto), ir visuomenės interesus, siekti ne atskirų asmenų gerovės, bet būtent bendros tautos gerovės.*“ Tai reiškia, kad Konstitucija suteikia teisę į asmens teisių ir laisvių ribojimą, įskaitant ir juridinio asmens ūkinę veiklą, tik tada, kai tokie ribojimai nustatomi įstatymais ir yra skirti apsaugoti kitų asmenų teises bei vertybes, įtvirtintas Konstitucijoje. Tokie apribojimai arba sankcijos, gali būti taikomi tik laikantis proporcingumo ir kitų esminių teisės principų. Toje pačioje byloje Konstitucinis Teismas akcentavo, kad įstatymų leidėjui yra keliamas reikalavimas priimti tarpusavyje derančias ir įvairias vertybes puoselėjančias teisės normas, kuriomis reguliuojama ūkinė veikla.

Šios Konstitucinio Teismo išvados leidžia teigti, kad ekonominės sankcijos, kaip represinė ir prevencinė priemonė juridinių asmenų veiklos atžvilgiu turi būti taikoma tik išimtiniais atvejais, kai tai numato įstatymas ir kai nėra kitų būdų, kuriais gali būti užtikrinamos Konstitucijos saugomos vertybės. Todėl toliau ekonominės sankcijos bus nagrinėjamos išimtinai kaip įstatymų numatytos poveikio priemonės juridiniams asmenims.

²³ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. liepos 19 d. nutarimo Nr. 865 „Dėl Kariotiškių kadastrinės vietovės Trakų rajone, Moluvėnų kaime, ekonominio projekto pripažinimo valstybinės svarbos projektu“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. 2018 m. balandžio 12 d. Nr. KT6-N4/2018

²⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Žuvininkystės įstatymo 14² straipsnio (2014 m. Kovo 13 d. redakcija) 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. 2018 m. gegužės 24 d. Nr. KT12-N7/2018.

2. TEISĖS AKTAI, REGLAMENTUOJANTYS APLINKOS APSAUGĄ LIETUVOS RESPUBLIKOJE

2.1. Ekonominių sankcijų, taikomų juridiniams asmenims reglamentavimas nacionaliniuose teisės aktuose

Pagrindinis specialusis teisės aktas, kuriame reglamentuota juridinių asmenų atsakomybė už aplinkosaugos pažeidimus – Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas. Nuo 2016 m. rugpjūčio 1 d. įsigaliojo Aplinkos apsaugos įstatymo pakeitimai, kurie reglamentavo juridinių asmenų patraukimą administracinę atsakomybę. Iki šių pakeitimų ekonominės sankcijos juridiniams asmenims už aplinkos apsaugos ir gamtos išteklių naudojimo pažeidimus nebuvo reglamentuotos šio įstatymo rėmuose. Siekiant įstatymiškai įtvirtinti juridinių asmenų atsakomybę, įstatymas papildytas VIII skyriumi, kuris neatsitiktinai pavadintas „Juridinių asmenų atsakomybė už aplinkos apsaugą ir gamtos išteklių naudojimą reglamentuojančių teisės aktų pažeidimus“. Iki tol įstatyme buvo minima tik „žala“, nuorodos į už jos apskaičiavimą, teisės aktų įgyvendinimo kontrolę atsakingas įstaigas ar institucijas.

Įstatymo pakeitimais nustatyta, kad pinigines baudas juridiniams asmenims skirti gali aplinkos apsaugos pareigūnai, o jų sprendimai gali būti skundžiami administraciniam teismui. Reglamentuota speciali juridinių asmenų atsakomybės procedūra – aplinkosaugos pažeidimų nustatymo, nagrinėjimo, sankcijų skyrimo taisyklės, sprendimų apskundimo tvarka. Įstatyme išdėstyta 70 pažeidimų sudėčių – už atliekų ir pakuočių tvarkymo reikalavimų pažeidimus, teršalų išmetimus į aplinką, cheminių medžiagų tvarkymo reikalavimų pažeidimus, gamtos išteklių naudojimo reikalavimų pažeidimus, ūkinės veiklos vykdymą neturint leidimo, aplinkos monitoringo, aplinkosaugos ženklinimo reikalavimų pažeidimus. Dauguma pažeidimų suformuluoti perkeliant Europos Sąjungos direktyvų reikalavimus nustatyti efektyvias ir atgrasančias sankcijas. Už juridinių asmenų padarytus administracinius nusižengimus nustatytos baudos nuo 30 iki 150 000 eurų. Atlikus išsamesnę sankcijų analizę matoma tam tikra jų sistema. Baudų dydžiai yra nustatyti atsižvelgiant į padaryto pažeidimo pavojingumą. Pavyzdžiui, baudos už teršalų išmetimą į aplinką skiriasi priklausomai nuo teršalų pavojingumo klasės ir išmestų teršalų kiekio. Šie kriterijai leidžia nustatyti konkretaus teršalų išmetimo kenksmingo poveikio aplinkai mastą, taip pat veikos pavojingumą. Be to, baudų dydžiai yra skirstomi ir pagal tokius rodiklius kaip neteisėtai iškirsto miško kiekis, neteisėtai į aplinką išmestų atliekų kiekis, neteisėtai paskleisto nuotekų dumblo kiekis, neteisėtai iškastų iškasenų kiekis ir pan.

Pakeitimų iniciatoriai akcentavo esminį skirtumą, užtikrinant fizinių ir juridinių asmenų pareigų vykdymo kontrolę. Fizinių asmenų, vykdančių ūkinę veiklą, pareigų vykdymo kontrolė gali būti užtikrinama per administracinės ir baudžiamosios atsakomybės taikymą. Tuo tarpu ūkinės veiklos

subjektų – juridinių asmenų pareigų vykdymo kontrolė užtikrinama „*per baudžiamosios atsakomybės taikymą ir fizinių asmenų, veikiančių juridinio asmens vardu (vadovų ar darbuotojų) administracinės atsakomybės taikymą.*“²⁵ Tačiau tokios priemonės yra nepakankamos, kadangi administracinės nuobaudos skyrimas fiziniam asmeniui už juridinio asmens naudai atliktus veiksmus yra nepakankamas, kadangi tokiu būdu finansinė našta tenka individualiam fiziniam asmeniui, o ūkio subjektas – juridinis asmuo nesusiduria su sankcijų skyrimo pasekmėmis. Tai tuo pačiu reiškia, kad teisinis reguliavimas, nenumatantis juridinių asmenų atsakomybės, neužtikrintų efektyvios juridinių asmenų daromų pažeidimų prevencijos.

Įstatymo pakeitimai pasiūlyti taip pat atsižvelgiant į tai, kad „*yra nusistovėjusi praktika kitose teisinio reguliavimo srityse reglamentuoti ekonomines sankcijas bei jų taikymo tvarką šakiniuose įstatymuose (pavyzdžiui, Alkoholio kontrolės, Tabako kontrolės, Bankų, Elektroninių ryšių, Konkurencijos įstatymuose).*“²⁵ Aplinkos apsaugos įstatymas pagal jo reguliuojamų visuomeninių santykių apimtį, lyginant su kitais aplinkos apsaugą reglamentuojančiais įstatymais, laikytinas pamatiniu arba „skėtiniu“. Jis nustato ir susistemina įvairių specialiųjų teisės aktų normas ir numato bendrą sankcijų, taikomų už aplinkos apsaugos pažeidimus, sistemą. Tačiau tik aplinkos apsaugos srityje. Aplinkos apsaugos įstatymo keitimas sąlygojo pakeitimus ir kituose LR Aplinkos ministerijai priskirto reguliavimo teisės aktuose.

Šie pakeitimai priimti tikslingai, siekiant kiek įmanoma sumažinti juridinių asmenų naudai padaromų aplinkosaugos pažeidimų skaičių. Vienintelis būdas tai įgyvendinti – numatyti konkrečias ekonomines sankcijas juridiniams asmenims už jų daromus teisės pažeidimus. Tokiu būdu Lietuvos Respublikos teisės aktų sistema atitiktų Europos Sąjungos keliamus reikalavimus, susijusius su juridinių asmenų atsakomybės nustatymu už jų daromus administracinės teisės pažeidimus.²⁵

Tačiau šiame įstatyme nustatyti reikalavimai ir atsakomybė už jų pažeidimus yra tik maža dalis po įvairius LR teisės aktus išsibarsčiusių, kartais viena kitą dubliuojančių teisės normų. Norint suprasti kokie teisės aktai konkrečiu atveju turėtų būti taikomi ir kokios ekonominės sankcijos gali būti taikomos juridiniams asmenims yra būtina atlikti platesnę teisės aktuose numatytų ekonominių sankcijų analizę bei apžvelgti konkrečius teisės aktus, skirtus aplinkos apsaugai, ir jų taikymo problematiką.

Plėtojant ekonominių sankcijų taikymo juridiniams asmenims už jų daromus aplinkos apsaugos pažeidimus tematiką, yra tikslinga susipažinti su teisės aktais, reglamentuojančiais šią

²⁵ „Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymo Nr. I-2223 1, 2, 31, 34 straipsnių pakeitimo ir papildymo, VII skyriaus pavadinimo pakeitimo, įstatymo papildymo 23¹, 23², 23³, 23⁴ straipsniais ir nauju VIII skyriumi įstatymo projekto ir kitų susijusių įstatymų projektų“, aiškinamasis raštas

valstybei reikšmingą sritį. Aplinkos apsaugos departamento prie Aplinkos ministerijos tinklapyje yra pateiktas išsamus teisės aktų, reguliuojančių Aplinkos apsaugos departamento prie Aplinkos ministerijos veiklą ir įtvirtinančių atitinkamų priežiūros sričių reikalavimus, sąrašas.²⁶ Šie teisės aktai skirstomi į grupes: reguliuojantys Departamento veiklą, įtvirtinantys atitinkamos srities priežiūros reikalavimus, reglamentuojantys apskaitos ir mokesčių kontrolę, atliekų tvarkymo kontrolę, mėšlo, dumblo tvarkymo reikalavimus, aplinkos oro apsaugos reikalavimus, gamtos išteklių apsaugą, gyvosios gamtos apsaugą, jūros aplinkos apsaugą, cheminių medžiagų naudojimo, taršos prevencijos kontrolę, potencialiai pavojingų objektų eksploatavimo reikalavimus, stebėseną, teritorijų planavimą, planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimą, žalos aplinkai vertinimo reikalavimus.

Be to, prieš pradėdant nagrinėti ekonominių sankcijų sistemą ir jų taikymo aspektus aplinkosaugos srityje, privalu suprasti aplinkos apsaugos pažeidimų sampratą. Aplinkosaugos teisės pažeidimas - neteisėtas elgesys (veikimas arba neveikimas), kuriuo pažeidžiami aplinkosaugos įstatymų ir kitų teisės aktų reikalavimai, sutartys, subjektinės teisės ir dėl to atsiranda arba gali atsirasti neigiamos pasekmės aplinkai, visuomenės sveikatai ir gyvenimo kokybei. Pagrindinės tokių pažeidimų priežastys skirstomos į objektyvias - globalizacijos procesai ir jų padariniai aplinkai bei visuomenei, taip pat teisinės sistemos trūkumai, ir subjektyvias - teisinio reguliavimo sistemos trūkumai, sudarantieji galimybę piktnaudžiauti teise, ir ją pažeisti, skatinanti korupciją ir teisinį nihilizmą.²⁷

Teisinė atsakomybė už aplinkosaugos pažeidimus, skirtingai nuo moralinės, politinės ir kitokios socialinės atsakomybės yra teisės normose ar sutartyse nustatytos sankcijos taikymas pažeidėjui griežtai reglamentuota procesine tvarka, kuris sukelia jam nepageidaujamus moralinius, turtinius ir kitokius socialinius padarinius.²⁸

Skiriamasis teisinės atsakomybės bruožas nuo moralinės, politinės ir kitokios socialinės atsakomybės yra teisės normoje ar sutartyje nustatytos tam tikros prievartos priemonės (sankcijos) taikymas pažeidėjui. Turi būti nustatytas ir įrodytas teisės normos ar sutarties pažeidimo faktas, o sankcijos taikymas būtina turi pasireikšti pažeidėjui nepageidaujamais padariniais: tam tikrų teisių ar laisvių atėmimu ar suvaržymu, privertimu įvykdyti teisės normoje ar sutartyje numatytą pareigą ar prievolę, nuostolių arba žalos, netesybų (baudos, delspinigių) išieškojimu ir pan.

²⁶ Aplinkos apsaugos departamentas prie Aplinkos ministerijos, Teisės aktų, reguliuojančių Aplinkos apsaugos departamento prie Aplinkos ministerijos veiklą ir įtvirtinančių atitinkamų priežiūros sričių reikalavimus, sąrašas. Interaktyvus <https://aad.lrv.lt/lt/teisine-informacija/teises-aktai>

²⁷ Monkevičius, E., Aplinkosaugos teisės paskaitos, 2013, p. 70-74.

²⁸ Meškys, L., Juridinių asmenų administracinė atsakomybė aplinkosaugos srityje: griežtos atsakomybės doktrinos įtvirtinimo galimybė. Jurisprudencija, Mokslo darbai, 2006, 9(87); 76-83, ISSN 1392-6195.

2.1.1. Anksčiau galiojusio teisinio reglamentavimo probleminiai aspektai

Norėdami geriau suprasti ekonominių sankcijų aplinkos apsaugos sistemoje svarbą, pirmiausia turime nustatyti su kokiomis problemomis būdavo susiduriama, kai anksčiau galioję teisės aktai nenumatė juridinių asmenų administracinės atsakomybės už aplinkos apsaugos pažeidimus. Tuo tikslu yra tikslinga išsamiau panagrinėti prieš Aplinkos apsaugos įstatymo pakeitimus taikytas teisės normas bei jų trūkumus. Tai leis identifikuoti dabartinio reguliavimo privalumus, identifikuoti gaires, kurių link turėtų judėti įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji valdžios, atsakingos už teisės aktų, skirtų aplinkos apsaugai, kūrimą.

Iki aptariamo pokyčio teisiniame reglamentavime, tik Statybos ir Klimato kaitos valdymo finansinių instrumentų įstatymai numatė, kad už šių įstatymų pažeidimus ekonominės sankcijos gali būti taikomos ir juridiniams asmenims.²⁹ Taip pat juridinio asmens atsakomybė buvo numatyta ir LR baudžiamajame kodekse. Tai reiškia, kad iki 2016 m. juridinių asmenų atsakomybė dėl daromų aplinkos apsaugos pažeidimų galėjo būti įgyvendinama tik dviem būdais – patraukiant juos baudžiamojon atsakomybėn arba atsakomybėn patraukiant fizinius asmenis, kurie yra konkretaus juridinio asmens atstovai ir veikia jo interesais. Tačiau daugeliu atvejų nei vienas iš šių būdų neatitiko teisingumo ir proporcingumo kriterijų, kadangi baudžiamoji teisė gali būti taikoma tik tada, kai išnaudojamos visos galimybės teisinius santykius sureguliuoti vadovaujantis kitų teisės šakų normomis, o perkeliant atsakomybę už juridinio asmens interesais daromus pažeidimus fiziniam asmeniui, neįgyvendinama nei viena iš bausmių/nuobaudų skyrimo funkcijų juridinio asmens atžvilgiu. Tokiu būdu nebūdavo pasiekiami aplinkos apsaugą ir gamtos išteklių naudojimą reglamentuojančių teisės aktų tikslai.

Juridinių asmenų atsakomybės klausimas plačiau reglamentuotas buvo tik LR baudžiamajame kodekse ir jo taikymo praktikos metu priimtuose teismų sprendimuose. Tuo tarpu administracinėje teisėje, kaip ir iki šiol, juridinių asmenų atsakomybė yra nesusisteminta, fragmentiška. Tai reiškia, kad juridinio asmens atsakomybė yra numatyta atskiruose, siauras sritis reglamentuojančiuose, įstatymuose.

Toks teisinis reguliavimas sukūrė paradoksalią situaciją aplinkos apsaugos srityje. Nors juridinių asmenų daroma žala aplinkai yra didesnė už fizinių asmenų daromą, atsakomybė ilgą laiką buvo numatyta tik fiziniams asmenims. Šią temą plačiau savo darbuose nagrinėjo Linas Meškys, kurio

²⁹ „Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymo Nr. I-2223 1, 2, 31, 34 straipsnių pakeitimo ir papildymo, VII skyriaus pavadinimo pakeitimo, įstatymo papildymo 23¹, 23², 23³, 23⁴ straipsniais ir nauju VIII skyriumi įstatymo projekto ir kitų susijusių įstatymų projektų“, aiškinamasis raštas

teigimu esminė juridinių asmenų patraukimo atsakomybės ir ekonominių sankcijų pritaikymo problema buvo juridinių asmenų kaltės, kaip subjektyviojo nusikalstamos veikos arba administracinio teisės pažeidimo padarymo požymio nustatymas. Pritartina jo nuomonei, kad toks reguliavimas buvo viena iš pagrindinių priežasčių, kuri ilgą laiką neleido siekti ūkio plėtros suderinti su švarios ir sveikos aplinkos išsaugojimu, kaip tai numatė įvairios, periodiškai atnaujinamos ir papildomos valstybės raidos strategijos.³⁰

Nagrinėdamas juridinių asmenų atsakomybę aplinkos apsaugos srityje L. Meškys kaip vieną iš efektyviausių būdų užtikrinti aplinkos apsaugą įvardijo griežtos atsakomybės doktrinos įtvirtinimą, kuomet laikoma, kad juridinis asmuo vykdamas rizikingą aplinkai veiklą, yra atsakingas už visus su ta veikla susijusius padarinius ir privalo atsakyti nepaisant kaltės. Ši pozicija, autoriaus nuomone, gali puikiai veikti kartu su imperatyvu laikytis visų teisės aktų reikalavimų, susijusių su vykdoma ūkine veikla. Tai reiškia, kad vykdydamas tam tikrą veiklą, juridinis asmuo išsipareigoja žinoti ir laikytis galiojančių teisės aktų bei valdyti jo veiklai būdingas rizikas. Tyčinis ar neatsargus šių reikalavimų pažeidimas automatiškai reiškia tai, kad juridinis asmuo padarė administracinį nusižengimą ir dėl to visiškai teisėtai jo atžvilgiu gali būti taikomos ekonominės sankcijos, numatytos LR įstatymuose.

Tokiu principu LR Aplinkos apsaugos įstatyme numatyta civilinė juridinių asmenų atsakomybė už aplinkosaugos pažeidimus. Iki šiol galiojančiame šio įstatymo 34 straipsnyje numatyta, kad „ūkio subjektams taikoma civilinė atsakomybė, neatsižvelgiant į jų kaltę, už bet kokią žalą aplinkai arba neišvengiamą (realią) žalą aplinkai grėsmę, atsiradusią dėl jų ūkinės veiklos, išskyrus šiame įstatyme nustatytus atvejus“. Toks reguliavimas neprieštarautų ir administracinės teisės principams, kadangi bet koku atveju juridinio asmens veiksmai ar neveikimas turėtų pažeisti įstatymų imperatyvus ir tik tada galima būtų taikyti ekonomines sankcijas už ūkio subjekto padarytą teisės pažeidimą. Toks juridinio asmens veiklos atitikimas įstatymams gali būti raktu į tai, kad būtų nepažeistas nekaltumo prezumpcijos principas, kurio laikymasis yra vienas iš pagrindinių reikalavimų asmenis traukiant tiek baudžiamojon, tiek ir administracinėn atsakomybėn. Be to, tokiu būdu būtų užtikrinamas kito svarbaus teisės principo – atsakomybės neišvengiamumo, įgyvendinimas.

Vienas iš galimų juridinio asmens atsakomybės už administracinės teisės pažeidimus reglamentavimo variantų – tokios atsakomybės įtvirtinimas anksčiau galiojusiame LR administracinių teisės pažeidimų kodekse. Jame galėjo būti konkrečiai įtvirtinti teisės pažeidimai, už kuriuos juridiniams asmenims galima būtų taikyti ekonomines sankcijas, grindžiant jų atsakomybę tuo, kad

³⁰ Meškys, L., Juridinių asmenų administracinė atsakomybė aplinkosaugos srityje: griežtos atsakomybės doktrinos įtvirtinimo galimybė. Jurisprudencija, Mokslo darbai, 2006, 9(87); 76-83, ISSN 1392-6195.

jie nesilaikė imperatyvių teisės normų aplinkos apsaugos ar kitose srityse. Toks reguliavimas galėjo būti perkeltas ir į naują kodifikuotą administracinę atsakomybę nustatiusį teisės aktą – Administracinių nusižengimų kodeksą.

Ūkio subjektų administracinę atsakomybę nagrinėjamu laikotarpiu reglamentavo apie 30 skirtingų įvairios specifikos įstatymų. LR Vyriausybė tuo metu laikėsi pozicijos, kad parengti bendrą įstatymą, kuris nustatytų visiems visuomeniniams santykiams (tiek bankų, tiek vartotojų ir kitiems) taikomas taisykles, sunkiai įmanoma, todėl pasiūlė sistemiškai suvienodinti ne visas ekonominių sankcijų taikymo procesines taisykles, būdingas įvairiems atsiradusiems teisiniams santykiams, bet tik principines ekonominių sankcijų taikymo ūkio subjektams nuostatas.³¹

Principinės ekonominių sankcijų taikymo ūkio subjektams nuostatos turėjo būti įtvirtintos Viešojo administravimo įstatymo ketvirtajame skirsnyje, reglamentuojančiame ūkio subjektų veiklos priežiūrą. Toks pasiūlymas buvo grindžiamas tuo, kad ekonominių sankcijų taikymas yra viena iš ūkio subjektų veiklos priežiūros sudedamųjų dalių, o ūkio subjektų veiklos priežiūra yra viena iš viešojo administravimo veiklos sričių.

Taip pat teisės aktų iniciatoriai pažymėjo, kad dėl reguliuojamų visuomeninių santykių specifikos, saugomų visuomeninių gėrių ir vertybių ypatingumo, imperatyvus kai kurių nuostatų (pavyzdžiui, įtvirtinančių procesinius terminus) taikymas nagrinėjant ūkio subjektų pažeidimus atskiruose ūkio sektoriuose ne visais atvejais būtų pagrįstas. Ministerijoms ir kitoms kompetentingoms institucijoms buvo siūloma per tam tikrą laiką pagal kompetenciją peržiūrėti ūkio subjektų veiklą reglamentuojančius teisės aktus ir atitinkamai juos patikslinti.³²

2.1.2. Administracinę atsakomybę už aplinkos apsaugos pažeidimus numatantys įstatymai

Aplinkos apsauga yra viena iš valstybės reguliuojamų ir saugomų, Konstitucijos 28, 46, 54 straipsniuose įtvirtintų vertybių. Pagal šiuose straipsniuose užfiksuotas nuostatas, valstybė yra įpareigota rūpintis natūralios gamtos aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga, prižiūrėti, kad su saiku būtų naudojami ir gausinami gamtos išteklių. Įstatymas draudžia niokoti žemę, jos gelmes, vandenį, teršti vandenį ir orą. Įgyvendindamas savo

³¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl poveikio priemonių taikymo ūkio subjektams pagrindinių nuostatų koncepcijos patvirtinimo. Valstybės žinios, 2012-11-03, Nr. 127-6403

³² Lietuvos Respublikos Seimas, Derinimo pažyma „Dėl Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo Nr. VIII-1234 2, 361, 362, 364 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 368 ir 369 straipsniais įstatymo projekto“. Interaktyvus <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=9dzqnu2ze&documentId=ed8c9e40034511e485d787cd854ae81f&category=TAK>

teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių, o valstybė turi remti visuomenei naudingas ūkines pastangas ir iniciatyvą. Valstybė reguliuoja ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei. Mokslinėje literatūroje dažniausiai sutinkami tokie aplinkos ir aplinkos apsaugos apibrėžimai: aplinka - gamtoje funkcionuojanti tarpusavyje susijusių elementų visuma (juos sudaro žemės paviršius ir gelmės, oras, vanduo, dirvožemis, augalai, gyvūnai, organinės ir neorganinės medžiagos, antropogeniniai komponentai) bei juos vienijančios natūralios ir antropogeninės sistemos. Aplinkos apsauga – aplinkos saugojimas nuo fizinio, cheminio, biologinio bei kitokio neigiamo poveikio ar pasekmių, atsirandančių vykdant ūkinę veiklą ar naudojant gamtos išteklius.³³

Nagrinėjant ekonominės atsakomybės už aplinkos apsaugos pažeidimus pagrindus yra tikslinga pažymėti, kad valstybės valdymas šioje srityje pasireiškia tuo, kad per įgaliotas institucijas yra vykdomas kompleksas tikslingų ir suderintų priemonių. Jų tikslas, anot aplinkos apsaugą nagrinėjusių mokslininkų – *užtikrinti racionalų gamtos išteklių naudojimą, apsaugoti gamtinę aplinką nuo neigiamo antropogeninio poveikio ir garantuoti žmonėms teisę gyventi švarioje ir sveikoje aplinkoje. Vykdydama šią funkciją valstybė nustato aplinkos apsaugos principus, nustato gamtos išteklių naudojimo tvarką, jų naudotojų teises ir pareigas, numato gamtos išteklių apsaugos priemones, suformuoja aplinkos apsaugos valdymą ir kontrolę įgyvendinančių institucijų sistemą, nustato atsakomybę už gamtos išteklių naudojimo ir aplinkos apsaugos teisės pažeidimus.*³⁴

Būtent dėl šios priežasties žmonių santykius, susijusius su gamtos išteklių naudojimu, reglamentuoja įstatymai. Pagrindinis, kitaip dar įvardinamas bendroju įstatymu - Aplinkos apsaugos įstatymas ir specialieji įstatymai, skirti konkrečių gamtos išteklių rūšių (žemės, miško, vandens, oro, žemės gelmių, augalijos, gyvūnijos ir kt.) naudojimui reglamentuoti

Pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis asmenų (fizinių ir juridinių) atsakomybę ir jiems taikomas sankcijas aplinkosaugos srityje yra Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas. Šiuo įstatymu *reguliuojami visuomeniniai santykiai aplinkosaugos srityje, nustatytos pagrindinės juridinių bei fizinių asmenų teisės ir pareigos išsaugant Lietuvai būdingą biologinę įvairovę, ekologines sistemas bei kraštovaizdį, užtikrinant sveiką ir švarią aplinką, racionalų gamtos išteklių naudojimą Lietuvoje, jos teritoriniuose vandenyse, kontinentiniame šelfe ir ekonominėje zonoje.*³⁵ Šis įstatymas yra pagrindas kitiems, gamtos išteklių naudojimą bei aplinkos apsaugą reglamentuojantiems

³³ Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992 m. lapkričio 2 d. Lietuvos Aidas, 1992, Nr. 220 (1992-11-10); Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30)

³⁴ Aleknavičius, P., Aplinkosaugos ir aplinkotvarkos teisė, mokomoji knyga. Kaunas, Ardiva, 2008.

³⁵ Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas. *Lietuvos aidas* 1992, Nr. 20-0; *Žin.* 1992, Nr. 5-75

įstatymams. Šis įstatymas glaudžiai susijęs su Aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės, Aplinkos monitoringo, Aplinkos oro apsaugos, Atliekų tvarkymo, Cheminių medžiagų ir preparatų, Jūros aplinkos apsaugos, Miškų įstatymu, Pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo, Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo, Saugomų teritorijų įstatymu, Žemės gelmių įstatymais. Aplinkos apsaugos įstatymas taip pat skirtas užtikrinti Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimą aplinkosaugos srityje.

Teismų praktikoje nagrinėjant LR Konstitucijos 54 straipsnio įgyvendinimo problematiką ne kartą buvo pažymėta, kad pagal šį straipsnį valstybė rūpinasi natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga, prižiūri, kad su saiku būtų naudojami, taip pat atkuriami ir gausinami gamtos ištekliai (1 dalis); įstatymu draudžiama niokoti žemę, jos gelmes, vandenį, teršti vandenį ir orą, daryti radiacinį poveikį aplinkai bei skurdinti augaliją ir gyvūniją (2 dalis).³⁶

Šiame kontekste pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, jog *”pagal Konstituciją natūrali gamtinė aplinka, inter alia gyvūnija, yra visuotinę reikšmę turinti nacionalinė vertybė (inter alia 2005 m. gegužės 13 d., 2011 m. sausio 31 d., 2014 m. gegužės 9 d. nutarimai); jos apsauga bei gamtos išteklių racionalaus naudojimo ir gausinimo užtikrinimas – tai viešasis interesas, kurį garantuoti yra valstybės konstitucinė priedermė (2005 m. gegužės 13 d., 2006 m. kovo 14 d., 2015 m. gruodžio 16 d. nutarimai); valstybė, siekdama užtikrinti šį viešąjį interesą ir reguliuodama ūkinę veiklą, gali nustatyti specifines ūkinės veiklos sąlygas, procedūras, kontrolės priemones, taip pat tam tikrus ūkinės veiklos, susijusios su atitinkamų gamtos išteklių naudojimu, apribojimus ar draudimus (2005 m. gegužės 13 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas taip pat yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją tik įstatymu galima nustatyti esmines ūkinės veiklos sąlygas, draudimus ir apribojimus, kuriais daromas esminis poveikis ūkinei veiklai (2006 m. gegužės 31 d., 2008 m. kovo 15 d. nutarimai); ūkinės veiklos, susijusios su gamtos išteklių naudojimu, apribojimai ar draudimai turi būti nustatomi įstatymu (2005 m. gegužės 13 d. nutarimas).“³⁷*

Iš Konstitucijos, *inter alia* jos 46 straipsnio 3 dalies, 54 straipsnio, kyla reikalavimas įstatymų leidėjui, reguliuojant ūkinę veiklą, įstatymu nustatyti tokius jos apribojimus, kuriais būtų siekiama užtikrinti bendrą tautos gerovę, *inter alia* racionaliai naudoti gamtos išteklius (2005 m. gegužės 13 d., 2014 m. gegužės 9 d., 2015 m. gruodžio 16 d. nutarimai). Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad

³⁶ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Nutartis, Civilinė byla, Byla 3K-3-516-686/2016

³⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Žuvininkystės įstatymo 14² straipsnio (2014 m. Kovo 13 d. redakcija) 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. 2018 m. gegužės 24 d. Nr. KT12-N7/2018

konstitucinės vertybės, kuriomis grindžiamas šalies ūkis, yra glaudžiai susijusios su kitomis konstitucinėmis vertybėmis, *inter alia* konstituciniu teisinės valstybės principu (*inter alia* 2008 m. gruodžio 4 d., 2013 m. gegužės 24 d., 2014 m. gegužės 9 d. nutarimai).

Taigi, kaip matome, Konstitucinis Teismas yra išsamiai išaiškinęs valstybės ir jos institucijų pareigas aplinkosaugos srityje, tuo pačiu ne kartą pabrėždamas teisės viršenybės principo svarbą – tai reiškia, kad tik įstatymas gali sukelti teisinę atsakomybę asmeniui ir tik įstatymo rėmuose galima suformuoti privalomus laikytis nurodymus, kurių nesilaikant tokia atsakomybė gali kilti. Iš to išplaukia, kad tik įstatyme numatytos ekonominės sankcijos turi teisinę galią.

Pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis teisinę atsakomybę už aplinkosaugos pažeidimus, kaip jau minėta, yra Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas. Įstatyme yra suformuotos pagrindinės šios srities sąvokos, tarp kurių pasekmės ar poveikis aplinkai, teršimas, pavojingos medžiagos, kenksmingas poveikis aplinkai, žala aplinkai, ozono sluoksnį ardančios medžiagos ir pan. Šios sąvokos, kaip ir Konstitucinio Teismo išaiškinimai, yra pagrindas kuriant aplinkos apsaugos teisės aktų sistemą. Tokia nuomonė grindžiama tuo, kad tik žinodamas sąvokas (tai yra kokie reiškiniai yra vadinami vienokia ar kitokia sąvoka), asmuo gali rinktis tarp teisėto, įstatymus atitinkančio elgesio, ir neteisėto. Tokiu būdu užtikrinamas teisėtų lūkesčių principo įgyvendinimas. Tai reiškia, kad asmeniui išaiškinus sąvokas, galima tikėtis, jog jis supranta ko iš jo reikalauja įstatymas ir atitinkamai kas gresia už jo nesilaikymą. Be to, tokiu būdu užtikrinamas ir lygiateisiškumo principo įgyvendinimas, kadangi tapačios sąvokos visiems aiškinamos vienodai, dėl to ir pareigos, kylančios iš įstatymo, yra vienodos visiems teisės subjektams.

Kaip viena iš pagrindinių šio įstatymo paskirčių yra antrajame straipsnyje nurodyta formuluotė, kurioje teigiama, kad jis reguliuoja atsakomybę, ekonomines sankcijas už juridinių asmenų padarytus aplinkos apsaugą ir gamtos išteklių naudojimą reglamentuojančių teisės aktų pažeidimus siekiant veiksmingos šių pažeidimų prevencijos ir nuostatas dėl bylų dėl ekonominių sankcijų skyrimo teisenos. Taigi, ši formuluotė leidžia mums toliau LR Aplinkos apsaugos įstatymą (tiksliau jo dalį) nagrinėti dviem pjūviais – kaip ekonominių sankcijų sistemą ir kaip procesinių normų teisės aktą.

Prieš pradėdant nagrinėti ekonominių sankcijų taikymą LR Aplinkos apsaugos įstatymo rėmuose, yra tikslinga paminėti, kad to paties įstatymo 34 straipsnis aiškiai atriboja administracines sankcijas ir jų skyrimo tvarką nuo civilinės atsakomybės. Šiame straipsnyje suformuluota imperatyvi teisės norma, kuri teigia, kad „ūkio subjektams taikoma civilinė atsakomybė, neatsižvelgiant į jų kaltę, už bet kokią žalą aplinkai arba neišvengiamą (realią) žalą aplinkai grėsmę, atsiradusią dėl jų ūkinės veiklos, išskyrus šiame įstatyme nustatytus atvejus. Tokia civilinė atsakomybė netaikoma asmenims,

vykdantiems veiklą, kurios pagrindinė paskirtis – krašto apsauga arba tarptautinis saugumas bei kurios vienintelė paskirtis – apsauga nuo stichinių nelaimių. Taigi, kaip matome, net ir netaikant administracinės teisės, kaip represinio ir prevencinio poveikio priemonės, tokie tikslai, nesant asmens kaltės (tyčios) aplinkos apsaugos srityje gali būti užtikrinami ir civiline tvarka.

Administracinei atsakomybei, o tai reiškia ir ekonominėms sankcijoms, yra skirtas VIII LR Aplinkos apsaugos įstatymo skyrius „Juridinių asmenų atsakomybė už aplinkos apsaugą ir gamtos išteklių naudojimą reglamentuojančių teisės aktų pažeidimus“. 35 straipsnyje yra apibrėžtas subjektų ratas, kuriems taikomos šio įstatymo numatytos sankcijos. Jame numatyta, kad juridinių asmenų atsakomybė taikoma juridiniams asmenims, įskaitant užsienio valstybių juridinius asmenis ir kitas organizacijas, taip pat šių juridinių asmenų ir organizacijų padalinius (toliau šiame skyriuje – juridiniai asmenys). Tai reiškia, kad jokiems ūkio subjektams, kurie veikia juridinio asmens forma, nedaroma išimčių Aplinkos apsaugos įstatymo ribose.

36 to paties įstatymo straipsnis apibrėžia veikas, už kurias juridiniai asmenys gali būti traukiami administracinėn atsakomybėn. Juridiniams asmenims skiriamos ekonominės sankcijos už aplinkos apsaugą ir gamtos išteklių naudojimą reglamentuojančių teisės aktų pažeidimus, nurodytus šio įstatymo 55–128 straipsniuose. To paties straipsnio antroje dalyje įtvirtintas ir šio įstatymo normų bei baudžiamosios teisės normų santykis. Kaip jau minėta prieš tai, administracine tvarka už aplinkos apsaugos pažeidimus asmenys gali būti baudžiami tik tokiu atveju, jei atsakomybė už padarytą konkrečią veiką nekyla pagal LR Baudžiamąjį kodeksą. Tokiu būdu išvengiama *non bis in idem* principo pažeidimo.

51 Įstatymo straipsnis numato, kad skiriant juridiniam asmeniui ekonominę sankciją, atsižvelgiama į padaryto teisės pažeidimo pobūdį, juridinio asmens atsakomybę lengvinančias ar sunkinančias aplinkybes. Tuo tarpu konkretus baudos dydis nustatomas pagal šio įstatymo straipsniuose, numatančiuose sankcijas už juridinių asmenų padarytus pažeidimus, numatytą minimalios ir maksimalios baudų vidurkį, įvertinus prieš tai nurodytas aplinkybes. Konkretūs nuobaudų dydžių rėmai nustatyti įstatymo 55 – 128 str. dispozicijose, numatančiose atsakomybę už konkrečius pažeidimus.

Nagrinęjant įstatymą tampa neaišku dėl ko šiame įstatyme yra taikoma išimtinai viena ekonominių sankcijų – piniginės baudos, rūšis. Tai sudaro prielaidas sistemingam ir pakartotiniam pažeidimų darymui, kadangi ūkio subjektas, sumokėjęs baudą ir tik formaliai („dėl akių“) pašalinęs trūkumus, gali ir toliau tęsti savo ūkinę veiklą, daryti pakartotinius pažeidimus. Tai yra didelė spraga, kadangi neįtvirtinus alternatyvios arba papildomos ekonominės sankcijos tame pačiame įstatyme ne tik sudaromos prielaidos tolimesniems teisės pažeidimams, bet ir skatina korupcinių pažeidimų

darymą licencijavimo srityje. Tokia nuomonė grindžiama tuo, kad ūkio subjektas, siekdamas tęsti savo ūkinę veiklą, turi gauti atitinkamus leidimus, licencijas. Tokius leidimus suteikiančios valstybinės įstaigos ir institucijos privalo patikrinti ar ūkio subjektas atitinka teisės aktuose numatytus kriterijus. Tačiau atsakomybėn patrauktas ir nepasitaisęs ūkio subjektas gali lengvai išvengti tokio tikrinimo, kaip įprasta, sumokėjęs kyšį. Tuo tarpu „veiklos uždraudimo“ sankcija perkeltą asmenį „po padidinamuoju stiklu“ – už jo veiklos licencijavimą atitinkančios institucijos turėtų neišvengiamai atlikti ūkinės veiklos tyrimą ir nedelsiant priimtų sprendimus ar toks asmuo gali toliau vystyti savo veiklą.

Kitokios ekonominės sankcijos sutinkamos įstatymo lydimuosiuose teisės aktuose ir kituose LR aplinkos apsaugos įstatymo straipsniuose, tiesiogiai nereglamentuojančiuose teisės pažeidimų ir sankcijų skyrimo už juos. Pavyzdžiui, LR Aplinkos apsaugos ministro įsakyme dėl taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimų išdavimo, pakeitimo ir galiojimo panaikinimo taisyklių patvirtinimo XII skyriuje numatytos aplinkybės, kuomet gali būti panaikinamas leidimo galiojimas. Viena iš aplinkybių - neįvykdytas Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymo nustatyta tvarka priimtas nutarimas sustabdyti aplinkai kenksmingą veiklą.³⁸ Ši nuostata atkartoja 19¹ straipsnio turinį, kuriame nurodyta, kad „*TIPK leidimas gali būti panaikinamas tada, kai neįvykdytas Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymo nustatyta tvarka priimtas nutarimas sustabdyti aplinkai kenksmingą veiklą. Nustačius tokias aplinkybes ūkio subjektas prieš sprendimo panaikinti TIPK leidimo galiojimą priėmimą per 3 darbo dienas nuo atitinkamos aplinkybės nustatymo dienos įspėjamas apie galimą TIPK leidimo galiojimo panaikinimą ir nustatomas 20 darbo dienų terminas, per kurį asmuo turi pašalinti trūkumus. Jei ūkio subjektas per šį laiką trūkumus pašalina, TIPK leidimo galiojimas nepanaikinamas*“.

Plačiau ekonominių sankcijų, nesusijusių su pinigineis baudomis, taikymą įstatymų leidėjas reglamentuoja LR aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatyme.³⁹ Šis įstatymas nustato aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę vykdančias institucijas bei pareigūnus, jų teisinį statusą, veiklos teisinius pagrindus bei pagrindinius principus, veiklos organizavimą, reglamentuoja aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės procesą. 10 įstatymo straipsnyje apibrėžtas pareigūnų, galinčių skirti ribojamojo pobūdžio ekonomines sankcijas sąrašas. Jame numatyta, kad aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę vykdo Aplinkos ministerijos sistemos pareigūnai, kurie pagal jiems suteikiamas galias skirstomi į vyriausiuosius valstybinius aplinkos apsaugos inspektorius, vyresnius valstybinius aplinkos

³⁸ LR Aplinkos apsaugos ministro įsakymas dėl taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimų išdavimo, pakeitimo ir galiojimo panaikinimo taisyklių patvirtinimo, *Žin. 2013, Nr. 77-3901*.

³⁹ LR Aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymas, *Žin. 2002, Nr. 72-3017*

apsaugos inspektorius ir valstybinius aplinkos apsaugos inspektorius. To paties įstatymo 12 str. 1 d. 18 p. suteikia teisę vyriausiesiems valstybiniams aplinkos apsaugos inspektoriams įstatymų nustatyta tvarka nagrinėti bylas dėl ekonominių sankcijų skyrimo ir skirti ekonomines sankcijas.

LR Aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymo 25 straipsnis suteikia įgaliojimus sustabdyti ūkinę veiklą, jei ūkio subjektas neįvykdė pakartotinai duoto privalomojo nurodymo dėl to paties aplinkos apsaugą ir gamtos išteklių naudojimą reglamentuojančio įstatymo ar kito teisės akto pažeidimo pašalinimo, arba jei dėl TIPK leidimo ar taršos leidimo sąlygų nesilaikymo kyla grėsmė, kad bus padarytas tiesioginis reikšmingas neigiamas poveikis aplinkai, ir kitais atvejais, jei dėl ūkio subjekto vykdomo vandens, aplinkos oro, žemės ar kitų aplinkos komponentų teršimo masiškai žūsta gyvūnai ar augalai, taip pat jei dėl TIPK leidimo ar taršos leidimo sąlygų nesilaikymo kyla tiesioginis pavojus žmonių sveikatai ar gyvybei ir kitais atvejais, jei ūkio subjektas teršia aplinkos orą, žemę, vandenį ir tai kelia tiesioginį pavojų žmonių sveikatai ar gyvybei. Tam, kad būtų užtikrinti teisingumo, teisėtų lūkesčių ir proporcingumo principai, įstatyme numatyta galimybė teisės pažeidėjui atgauti leidimą vykdyti tam tikros srities ūkinę veiklą. 36 įstatymo straipsnis numato, kad juridinis asmuo, įvykđęs nutarime sustabdyti aplinkai kenksmingą veiklą nustatytus reikalavimus, apie tai raštu praneša šį nutarimą priėmusiam pareigūnui. Jeigu yra įvykdyti nutarime nustatyti reikalavimai – jis panaikinamas.

LR aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymas ir jame įtvirtinta ekonominių sankcijų, nesusijusių su piniginėmis bandomis, skyrimo tvarka, leidžia pagrįstai teigti, kad ekonominių sankcijų rūšys, nukreiptos į juridinio asmens ūkinės veiklos ribojimus, Lietuvoje taikomos tiek, kiek kiekvienu konkrečiu atveju tai pagal savo diskreciją nustato Aplinkos apsaugos agentūros pareigūnai. Tai, viena vertus, sudaro prielaidas proporcingumo principo įgyvendinimui numatant “pasitaikymo” terminus, atsakomybės individualizavimui. Iš kitos pusės, toks reglamentavimas sudaro prielaidas piktnaudžiavimui ir atsakomybės išvengimui.

Be minėtuose straipsniuose įtvirtintų sankcijų, Aplinkos apsaugos įstatymo 37 – 53 straipsniai numato kokie pareigūnai turi teisę tirti konkrečių rūšių aplinkosaugos pažeidimus, teisenos užtikrinimo priemonės (pavyzdžiui asmens apžiūra, priverstinis įrenginių nuvežimas), jų vykdymo tvarka, šių priemonių apskundimo tvarka, aptariama, kas turi būti nurodyta pažeidimo protokole, kokiais terminais vyksta ekonominių sankcijų skyrimo procesas ir kas jame dalyvauja, nagrinėjimo tvarka, nutarimų, priimtų išnagrinėjus bylą, apskundimo tvarka, vykdymas.

Nagrinėjant šiuos straipsnius taip pat nesunku atrasti spragas, kuriomis naudojantis juridinis asmuo, jo atstovas, darbuotojai, gali išvengti realios atsakomybės. Pirmiausia, 49 straipsnio 1 dalies 4 punktą nustato, kad ekonominės sankcijos skyrimo teiseną negalima, kai likviduotas juridinis

asmuo, dėl kurio buvo pradėta tokia teiseną. Tai reiškia, kad ekonominės sankcijos skyrimas nebus veiksmingas ne tik tuo atveju, kai toks juridinis asmuo bus likviduotas iki sankcijos skyrimo, tačiau ir tais atvejais, kai sankcija bus skirta, tačiau juridinis asmuo neturės pakankamai turto šiam reikalavimui įgyvendinti, o su juo susiję fiziniai asmenys be jokių apribojimų galės įsteigti kitą juridinį asmenį, kaip savarankišką teisės subjektą ir galės toliau vystyti savo ūkinę veiklą. Taip pat 50 straipsnio 8 ir 9 dalyse numatyti ekonominės sankcijos skyrimo terminai. Ekonominė sankcija gali būti skiriama ne vėliau kaip per 2 metus nuo pažeidimo nustatymo dienos (per 6 mėnesius nuo protokolo surašymo dienos ar papildomo tyrimo atlikimo). Turint omenyje kai kurių aplinkos apsaugos pažeidimų sunkumą tokie terminai taip pat sudaro prielaidas įstatymo paskirties neįgyvendinimui.

Nagrinėjant kitus su aplinkos apsauga susijusius įstatymus daugelyje jų atsakomybės klausimai nėra nagrinėjami. Dažniausiai visų šių įstatymų skyriuose, skirtuose atsakomybės ribų apibrėžimui naudojamos blanketinės normos. Tai yra, pačiais įstatymais imperatyviai nustatomos asmenų teisės, pareigos, teisių realizavimo būdai ir kontrolės priemonės, tačiau atsakomybės klausimui dažniausiai skiriama formuluotė „Asmenys, pažeidę šio įstatymo reikalavimus, atsako Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymo ir kitų įstatymų nustatyta tvarka.“ Tokia įstatymo leidėjo pozicija leidžia pagrįstai teigti, kad nustačius bet kokį su aplinkosauga susijusį pažeidimą pareigūnas ir už konkrečią aplinkos apsaugos sritį atsakinga institucija pirmiausia turi įvertinti, kokios teisės reguliavimo sričiai ir kokiai teisei turėtų priskirti atitinkamą įvykį.

2.1.3. Ekonominės sankcijos juridiniams asmenims už aplinkos apsaugos pažeidimus pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą

Kaip jau minėta prieš tai, ekonominė sankcija, kaip atsakomybės rūšis, kartu su administracinėmis nuobaudomis yra priskiriama administracinei teisei. Tačiau šalia administracinės teisės, kuri yra skirta užtikrinti valstybės suformuotų prievolių vykdymą, yra ir baudžiamoji teisė, skirta pritaikyti atsakomybę asmenims, kurie savo veiksmais ar neveikimu peržengia administracinės teisės reguliavimo ribas. Dėl šios priežasties yra tikslinga panagrinėti, kokiais atvejais juridiniam asmeniui dėl aplinkosauginių pažeidimų gali kilti baudžiamoji atsakomybė ir kokios bausmės, priskirtinos ekonominėms sankcijoms, taikomos už jų padarymą.

Artimiausias nagrinėjamai temai yra Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 270 straipsnis.⁴⁰ Pagal BK 270 straipsnio 1 dalį atsako *tas, kas pažeidė teisės aktų nustatytas aplinkos*

⁴⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Žin. 2000-10-25, Nr. 89-274*

apsaugos arba gamtos išteklių naudojimo taisyklės, jeigu tai sukėlė pavojų žmogaus gyvybei ar sveikatai arba dėl to galėjo būti padaryta didelės žalos gyvūnijai, augmenijai ar atsirasti kitų sunkių padarinių aplinkai. Tas, kas padarė šio straipsnio 1 dalyje nurodytą veiką, jeigu dėl to buvo padaryta didelės žalos gyvūnijai, augmenijai ar atsirado kitų sunkių padarinių aplinkai, ji kvalifikuojama pagal BK 270 straipsnio 2 dalį. Sprendžiant baudžiamosios atsakomybės pagal BK 270 straipsnį klausimą, svarbu nustatyti ne tik žalos dydį, bet ir tai, ar žala galima (BK 270 straipsnio 1 dalis), ar atsiradę padariniai yra realūs (BK 270 straipsnio 2 dalis) (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-156/2009).

Kadangi BK 270 straipsnyje numatyto nusikaltimo sudėtis yra materialioji, baudžiamajai atsakomybei kilti būtina sąlyga – šiame straipsnyje numatytų padarinių atsiradimas. Padariniai gali pasireikšti dviem būdais: 1) pavojaus žmogaus gyvybei ar sveikatai sukėlimu; 2) didelės žalos gyvūnijai, augmenijai padarymo ar kitų sunkių padarinių aplinkai atsiradimo grėsme. Pažymėtina, kad BK 270 straipsnio 1 dalyje numatyto nusikaltimo sudėtis yra kiek neįprasta, nes padariniais šiuo atveju laikoma ne nusikalstamos veikos nulemta žala, o būtent tokios žalos grėsmė, kuri BK 270 straipsnio 1 dalies prasme yra laikoma padariniu, kurį reikia įrodinėti. Jeigu tokios grėsmės neatsiranda, tai asmeniui už aplinkos apsaugos arba gamtos išteklių naudojimo taisyklių pažeidimus gali kilti administracinė atsakomybė. Svarbu ir tai, kad kiekvienas aplinkos apsaugos taisyklių pažeidimas iš esmės gali sukelti pavojų (tačiau realiai nesukelia) tam tikroms baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms. Toks aiškinimas sutinkamas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje⁴¹.

BK 270 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta aplinkos apsaugos arba gamtos išteklių naudojimo taisyklių, t. y. kartu ir aplinkos teršimo, pažeidimo sudėtis apibūdinama pavojaus ir didelės žalos ar kitų sunkių padarinių grėsmės požymiais. Tačiau BK 270 straipsnio 2 dalyje kalbama apie realiai padarytą žalą. Pažymėtina, kad ir grėsmės (BK 270 straipsnio 1 dalis) ir realios žalos padarymo (BK 270 straipsnio 2 dalis) atvejais žalos dydis apskaičiuojamas pinigine išraiška. Todėl teismas turi įvertinti, ar apskaičiuota suma susijusi su grėsme ar su jau padaryta žala.

Teismų praktikoje ir baudžiamosios teisės doktrinoje nurodoma, kad vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio turinys įvertinamas *ad hoc*.⁴² Tai reiškia, kad tokio požymio turinys atskleidžiamas, vertinant konkrečias bylos faktines aplinkybes. Teismas, nagrinėdamas bylą su vertinamuoju požymiu, visų pirma turi išaiškinti tokio požymio turinį, po to įvertinti jį konkrečių faktinių bylos aplinkybių kontekste (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-376/2006). Tokiu

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Nutartis, Baudžiamoji byla Nr. 2K-96/2014

⁴² Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Nutartis, Baudžiamoji byla Nr. 2K-155-693/2015

atveju teismas turi įvertinti, kokiai gyvūnijos ar augmenijos rūšiai ir daliai atsirado grėsmė, gresiančios žalos aplinkai pobūdį, mastą ir pavojingumą, nukentėjusiojo gamtos išteklių atkūrimo galimybes, žalos dydžio piniginę išraišką ir kitas aplinkybes. Galėjęs kilti pavojus aplinkai turi būti fiksuotas baudžiamojoje byloje.⁴³

Tam, kad juridiniam asmeniui kiltų atsakomybė pagal šį ar kitą LR baudžiamojo kodekso straipsnį yra būtina, jog juridinio kaltumas turi būti įrodytas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso nustatyta tvarka, t. y. turi būti pagrįstas išsamiai bei nešališkai ištirtais ir teisingai įvertintais įrodymais. Sprendžiant, ar juridinis asmuo kaltas BK 20 str. 2 d. prasme, reikia atsižvelgti į kaltininko – fizinio asmens bei jo padarytos nusikalstamos veikos ryšį su juridiniu asmeniu.

Baudžiamajame kodekse taip pat nustatytas ir atskiras juridinių asmenų bausmių rūšių reglamentavimas. LR BK 43 str. nustatyta, kad juridiniam asmeniui už padarytą nusikalstamą veiką gali būti skiriama bausmė (nuo 200 MGL iki 100 000 MGL, arba juridinio asmens veiklos apribojimas (nuo vienerių iki penkerių metų uždraudžiama juridiniam asmeniui verstis tam tikra veikla arba įpareigojama uždaryti tam tikrą juridinio asmens padalinį), arba juridinio asmens likvidavimas (juridinis asmuo įpareigojamas per teismo nustatytą terminą nutraukti visą savo veiklą). Kaip matome, baudžiamajame kodekse aptinkama ir kita ekonominių sankcijų rūšis – juridinio asmens veiklos apribojimas, uždraudimas ar likvidavimas.⁴⁴ Tai leidžia pagrįstai kelti klausimą dėl ekonominių sankcijų, kaip atsakomybės rūšies priskyrimo administracinės teisės sričiai. Tuo pačiu metu kyla ir kitas klausimas – ar įstatymų leidėjas, numatęs tokias poveikio priemonės netaiko perteklinio reguliavimo ūkio subjektų veiklai? Juk akivaizdu, kad savo esme šios bausmių rūšys atitinka ekonominių sankcijų, taikomų juridiniams asmenims sąvoką – yra skirtos patraukti juridinius asmenis atsakomybėn bei apriboti jų veiklą. Autoriaus nuomone, kaip jau minėta anksčiau, LR aplinkos apsaugos įstatyme turi būti numatytos alternatyvios ekonominių sankcijų rūšys, analogiškos LR BK 43 straipsnyje nustatytoms bausmėms, ir juridinio asmens atsakomybė galėtų būti nagrinėjama išimtinai administracine tvarka. Taip pat atlikus pokyčius leidimų vykdyti tam tikrą ūkinę veiklą suteikimo procese, kad būtų objektyviai vertinama susijusių fizinių ir juridinių asmenų istorija, būtų pasiekiami tie patys tikslai, tačiau išvengiama normų kolizijos ir perteklinio asmenų traukimo baudžiamajon atsakomybėn.

⁴³ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Nutartis, Baudžiamoji byla Nr. 2K-155-693/2015

⁴⁴ Andriuškaitė, S., Teisininko komentaras. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės reglamentavimas. [interaktyvus] <https://www.delfi.lt/news/daily/law/teisininko-komentaras-juridiniu-asmenu-baudziamosios-atsakomybes-reglamentavimas.d?id=77071425>

2.2 Ekonominių sankcijų, taikomų juridiniams asmenims už aplinkosaugos pažeidimus praktika Lietuvoje

Reikšmingas įvykis, nagrinėjant ekonominių sankcijų skyrimo juridiniams asmenims už aplinkos apsaugos pažeidimus, yra aplinkos apsaugos sistemos reforma, įvykdyta 2017-2019 metais. Vien įstatymų pakeitimai savaime nereiškia, kad bus pasiekti tam tikrai visuomeninių santykių reguliavimo sričiai keliami tikslai. Dėl šios priežasties, siekiant efektyvesnio resursų panaudojimo, išvengiant galimo dvigubo patraukimo atsakomybėn už tuos pačius teisės pažeidimus, buvo reorganizuota LR Aplinkos apsaugos ministerijai pavaldžių įstaigų sistema.

Nuo 2018 metų liepos aštuoni Regionų aplinkos apsaugos departamentai buvo sujungti į vieną. Iki to laiko už valstybinę aplinkos apsaugos kontrolę Lietuvoje buvo atsakingos šios institucijos: Aplinkos apsaugos departamentas, Aplinkos apsaugos agentūra, Valstybinė miškų tarnyba, Valstybinei saugomų teritorijų tarnybai prie Aplinkos ministerijos pavaldžios parkų ir rezervatų direkcijos, Lietuvos geologijos tarnyba prie Aplinkos ministerijos. Nuo 2019 m. sausio 1 d. jos buvo sujungtos į vieną juridinį asmenį - Aplinkos apsaugos departamentą. Iki šios reorganizacijos būdavo įmanoma situacija, kad į tą patį asmenį galėjo kreiptis penkios valstybinės aplinkos apsaugos kontrolę vykdančios įstaigos. Tai yra brangu ir neefektyvu pačiai valstybei. Todėl pasiūlyta valstybinę aplinkos apsaugos kontrolę pavesti vykdyti išimtinai Aplinkos apsaugos departamentui. Kontrolės funkcijų sujungimas svarbus ir dėl to, kad dalyje kontroliuojančių institucijų susidarydavo situacija, kuomet pačios institucijos išduodavo leidimus ir pačios kontroliuodavo jų laikymąsi. Šių funkcijų atskyrimas yra svarbi antikorupcinė priemonė.

Analizuojant viešojo administravimo institucijų įgaliojimus aplinkos apsaugos srityje matoma, kad daugiausia galių skiriant ekonomines sankcijas juridiniams asmenims už jų daromus aplinkosaugos pažeidimus Lietuvos Respublikoje turi Aplinkos apsaugos departamentas prie Aplinkos ministerijos. Įgaliojimai priimti sprendimus administracinės teisenos bylose turi struktūriniai Departamento padaliniai, kurie po reorganizavimo 2018 m. vadinami Teisės departamento administracinių bylų nagrinėjimo skyriai. Šiuo metu veikia keturi regioniniai administracinių bylų nagrinėjimo skyriai – Kauno, Klaipėdos, Panevėžio, Vilniaus. Tačiau tikrinimus, kurių pagrindu pradėdamos administracinės teisenos atlieka kiti Aplinkos apsaugos departamento (ar net kitų įstaigų) padaliniai, pavyzdžiui Klaipėdos valdybos Jūrų aplinkos apsaugos inspekcija. Būtent šio lygmens valstybinių įstaigų padaliniai priima nutarimus dėl sankcijų skyrimo juridiniams asmenims už padarytus aplinkos apsaugos pažeidimus. Tik vėliau jie gali būti skundžiami regioniniams administracinių bylų nagrinėjimo skyriams, kaip neteisiminei ginčų nagrinėjimo

instancijai.

LR Aplinkos apsaugos įstatymo 37 straipsnyje pateiktas valstybinių institucijų ir pareigūnų sąrašas, kuriems yra suteikti įgaliojimai tirti juridinių asmenų padarytus pažeidimus, surašyti juridinių asmenų padarytų pažeidimų protokolus ir nagrinėti bylas dėl ekonominių sankcijų skyrimo. Plačiausi įgaliojimai suteikti vyriausiems valstybiniais aplinkos apsaugos inspektoriams, kurie turi teisę tirti pažeidimus ir skirti sankcijas remdamiesi LR Aplinkos apsaugos įstatymo 55–128 straipsniais. Kitos institucijos ir jų pareigūnai aplinkos apsaugos pažeidimus tiria ir ekonomines sankcijas už juos skiria tiek, kiek šie pažeidimai siejasi su konkrečia valstybinių įstaigų ir institucijų kontroliuojama veiklos sritimi.

Pavyzdžiui, vyriausieji valstybiniai miškų pareigūnai – dėl nepavojingų ir pavojingų atliekų išmetimo į aplinką, jeigu tai padaryta miške, už apvaliosios medienos matavimo tvarkos, biržių atrėžimo ir (ar) medžių atrinkimo bei ženklavimo kirsti reikalavimų, medienos ruošos, gabenimo, miško išteklių naudojimo tvarkos, vidinės miškotvarkos projektų sudarymo, miško naudojimo reikalavimų pažeidimus, miško tvarkymą ir (ar) naudojimą pažeidžiant miškotvarkos projekto sprendinius, ir kitus pažeidimus, susijusius su miškais. Valstybiniai saugomų teritorijų pareigūnai, kuriems Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymo nustatyta tvarka yra suteiktos aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės pareigūnų galios, tiria pažeidimus, kurie pažeidžia reikalavimus, taikomus saugomoms teritorijoms. Tai taip pat gali apimti ir šiukšlių išmetimą jose. Lietuvos geologijos tarnybos prie Aplinkos ministerijos valstybės tarnautojai, turintys atitinkamus įgaliojimus, turi teisę tirti atvejus, kuomet juridiniai asmenys neteisėtai naudoja, išgauna naudingąsias iškasenas iškasenų ir (arba) gruntą ar daro panašaus pobūdžio teisės pažeidimus. Transporto saugos administracijos įgalioti pareigūnai, kitų valstybinę kelių transporto kontrolę atliekančių viešojo administravimo subjektų įgalioti pareigūnai turi teisę skirti ekonomines sankcijas už atliekų išmetimą keliuose.

Įgaliojimus skirti sankcijas aplinkosaugos srityje turi ir teisėsaugos institucijos. Pavyzdžiui, Muitinės departamento prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos įgalioti muitinės pareigūnai – dėl atliekų įvežimo, importo į Lietuvos Respublikos teritoriją, išvežimo ar eksporto iš Lietuvos Respublikos teritorijos ar vežimo tranzitu per Lietuvos Respublikos teritoriją, dėl su tai susijusios informacijos nepateikimo ar melagingų duomenų pateikimo, dėl kitų teisės pažeidimų, kurie pažeidžia ne tik aplinkosaugos reikalavimus, bet ir prekių gabenimo per Lietuvos Respublikos sieną reikalavimus.

Teisę taikyti LR Aplinkos apsaugos įstatyme numatytas sankcijas taip pat turi Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos ir Valstybinės darbo inspekcijos prie Socialinės apsaugos ir darbo

ministerijos įgalioti pareigūnai. Tuo tarpu išimtinai tik teisę tirti juridinių asmenų padarytus pažeidimus, surašyti juridinių asmenų padarytų pažeidimų protokolus ir perduoti bylą dėl ekonominės sankcijos skyrimo (o ne savarankiškai jas skirti) turi Valstybinės augalininkystės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos pareigūnai – dėl augalų apsaugos produktų importo į Lietuvos Respublikos teritoriją ir dėl augalų apsaugos produktų tiekimo rinkai pažeidimų bei valstybės įmonės Lietuvos prabavimo rūmų įgalioti pareigūnai – dėl Pavojingųjų cheminių medžiagų ir cheminių mišinių, jų turinčių gaminių gamybos, tiekimo rinkai ir (arba) naudojimo apribojimų pažeidimų.

Priimamiems sprendimams dėl padarytų teisės pažeidimų aplinkos apsaugos srityje keliami tokie patys reikalavimai, kaip ir bet kuriam kitam individualiam administraciniam aktui. Administracinių teismų priimtuose sprendimuose⁴⁵ sutinkamas išaiškinimas, kad Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo 8 straipsnio 1 dalis nustato, kad individualus administracinis aktas turi būti pagrįstas objektyviais duomenimis (faktais) ir teisės aktų normomis, o taikomos poveikio priemonės turi būti motyvuotos. Individualiame administraciniame akte turi būti aiškiai suformuluotos nustatytos arba suteikiamos teisės ir pareigos ir nurodyta akto apskundimo tvarka. Jame turi būti nurodomi pagrindiniai faktai, argumentai ir įrodymai, pateikiamas teisinis pagrindas, kuriuo viešojo administravimo subjektas rėmėsi priimdamas administracinį aktą; motyvų išdėstymas turi būti adekvatus, aiškus ir pakankamas. Ši teisės norma siejama su teisėtumo principu, pagal kurį reikalaujama, kad viešojo administravimo subjektai savo veikla nepažeistų teisės aktų, kad jų sprendimai būtų pagrįsti, o sprendimų turinys atitiktų teisės normų reikalavimus (pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. rugpjūčio 24 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A756-450/2010, 2010 m. lapkričio 15 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A556-15/2010, 2017 m. vasario 20 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A-197-556/2017). Aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymo 20 straipsnio 1 dalyje įtvirtinti bendrieji turinio reikalavimai, keliami privalomajam nurodymui. Pagal minėtą įstatymo nuostatą, privalomajame nurodyme turi būti šie duomenys: 1) aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės pareigūno, duodančio privalomąjį nurodymą, vardas, pavardė, pareigos, tarnybos vieta; 2) privalomojo nurodymo surašymo data ir vieta; 3) kam duodamas privalomasis nurodymas – juridinio asmens pavadinimas, adresas. Jei privalomasis nurodymas duodamas fiziniam asmeniui – jo vardas, pavardė, asmens kodas, gyvenamoji vieta; 4) kokius pažeidimus ar jų pasekmes arba veiksnius, sudarančius sąlygas aplinkos apsaugos įstatymų ir kitų teisės aktų pažeidimams ar žalai aplinkai atsirasti, turi pašalinti asmuo, kuriam duodamas privalomasis nurodymas, arba kokias aplinkos atkūrimo priemones turi įgyvendinti asmuo, kuriam

⁴⁵ Regionų apygardos administracinis teismas, Sprendimas, Administracinė byla Nr. eI-8937-289/2019

duodamas privalomasis nurodymas, ir per kokius terminus jis tai turi padaryti; 5) privalomojo nurodymo apskundimo tvarka. Visi šie ir kiti įstatymuose sutinkami reikalavimai suponuoja, kad privalomajame nurodyme turi būti aiškiai nurodytas nustatytas teisės aktų pažeidimas, jo pašalinimo data, apskundimo tvarka ir kt.⁴⁶

Kaip nustatyta LR administracinių bylų teisenos įstatymo 5 str., kiekvienas suinteresuotas subjektas turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą, kad būtų apginta pažeista ar ginčijama jo teisė arba įstatymų saugomas interesas. Tai reiškia, kad jeigu asmuo nesutinka su Aplinkos apsaugos departamento ar kitos viešojo administravimo įgaliojimus aplinkos apsaugos srityje turinčios įstaigos sprendimais, jis turi teisę kreiptis į administracinį teismą. Ši galimybė leidžia kurti vieningą aplinkos apsaugos sritį reglamentuojančių teisės aktų taikymo praktiką ir užtikrina teisės principų viršenybę.

Įstatymų taikymo praktika ekonominių sankcijų juridiniams asmenims administracinės teisenos kontekste, yra aiški tuo aspektu, kad užtenka formalaus įstatymo nevykdymo, kad kiltų juridinio asmens atsakomybė už padarytą administracinės teisės pažeidimą. Vienoje iš bylų Vilniaus apygardos administracinis teismas nurodė, kad *„pakanka fakto, kad pareiškėja iš viso teisės aktų nustatyta tvarka nenurodė išgauto gamtos išteklių (požeminio vandens) kiekio deklaracijose už 2016 m. I–IV ketv., 2017 metų I–IV ketv. ir 2018 m. I–IV ketv., kad būtų taikoma sankcija – didesnis mokesčio tarifas dauginant iš koeficiento 10. MUVGIĮ 6 straipsnio 2 dalis labai aiškiai numato tokio netinkamo deklaravimo pasekmes. Aplinkos apsaugos departamentas, priimdamas Sprendimą, pagrįstai rėmėsi Patikrinimo aktu ir jame nurodytais duomenimis, veikė jam teisės aktais suteiktos kompetencijos ribose, neturėjo kitokios diskrecijos teisės ir privalėjo vykdyti MUVGIĮ 6 straipsnio 2 dalį, imperatyviai nustatančią, kad už deklaruotą mažesnę negu išgautas gamtos išteklių kiekį taikomas didesnis mokesčio tarifas, bei tinkamai pritaikė įstatymus.“*⁴⁷ Ši byla reikšminga tuo, kad joje išdėstyta ir tai, kad ekonomines sankcijas taikanti institucija turi laikytis ne tik formalių įstatymo imperatyvų, bet ir atsižvelgti į faktinę situaciją. Teismas priimdamas sprendimą rėmėsi Konstitucinio Teismo išaiškinimu, jog *„institucijų priimtų nutarimų taikyti asmeniui konkrečią sankciją pagrįstumo ir teisėtumo kontrolę užtikrina teismas, kuris atsižvelgdamas į teisės pažeidimo pobūdį, jo mastą, atsakomybę lengvinančias bei kitas reikšmingas aplinkybes ir vadovaudamasis teisingumo, protingumo kriterijais, turi teisę nuspręsti, kad tokia sankcija asmeniui neturi būti taikoma, jei dėl tam tikrų itin svarbių aplinkybių ji yra akivaizdžiai neproporcinga (neadekvati) padarytam teisės pažeidimui ir dėl to neteisinga“* (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 21 d.

⁴⁶ Regionų apygardos administracinis teismas, Sprendimas, Administracinė byla Nr. eI-8937-289/2019

⁴⁷ Vilniaus apygardos administracinis teismas, Sprendimas, Administracinė byla Nr. eI3-878-541/2020

nutarimas, 2008 m. rugsėjo 17 d. nutarimas). Be to, teismų praktikoje laikomasi nuostatos, kad priimant sprendimą pirmenybę būtina teikti teisingumui. Taip pat šiame sprendime pažymėta, kad „*proporcingumo principo taikymas atsiskleidžia tuo, kad pritaikyta neigiama poveikio priemonė turi atitikti padarytą pažeidimą, todėl šis principas neatskiriamas nuo teisingumo principo. Teisingumo principas taip pat įpareigoja, kad asmuo, padaręs priešingą teisei veiką, neišvengtų atsakomybės, tačiau skiriant jam bausmę būtų atsižvelgiama į jo turtingumą bei kitas aplinkybes. Nagrinėjamos bylos atveju reikšminga ekonominės sankcijos dydžiui nustatyti aplinkybė buvo ta, kad ūkio subjektas gamtos išteklių (požeminio vandens) kiekius deklaravo Geologijos tarnybai, kas įrodo, kad šio juridinio asmens veiksmuose nebuvo siekio nuslėpti naudojamų gamtos išteklių kiekių ir už juos mokėtino mokesčio, o VMI Deklaracijų nepateikė dėl mokesčių žinių stokos.*“

Nagrinėjamoje byloje nustatyta, kad ūkio subjekto mokėtina mokesčio už valstybinius gamtos išteklius dalis buvo apskaičiuota remiantis jo patikrinimo metu pateiktais duomenimis ir paaiškinimais. Taip pat nėra duomenų apie tai, kad ūkio subjektas siekė nuslėpti išgautus vandens kiekius, kadangi, pateikė ataskaitas apie 2016–2018 m. išgautą vandens kiekį. Be to, nenustatyta duomenų, kad ūkio subjektas kažkokiu būdu siekė nesumokėti mokesčio už valstybinius gamtos išteklius sumokėjimo. Ūkio subjektas ėmėsi veiksmų pažeidimams pašalinti. Jis pateikė deklaracija mokesčių administratoriui, teisės aktų pažeidimo bylos metu bendradarbiavo su aplinkos apsaugos pareigūnais. Byloje taip pat nėra duomenų, kad ūkio subjektas būtų sistemingai pažeidinėjęs įstatymus ir kad jam anksčiau būtų taikytos ekonominės sankcijos už analogiškus pažeidimus. Pažymėtina ir tai, kad padarytas pažeidimas savo pobūdžiu nebuvo labai pavojingas. Dėl padaryto pažeidimo nekilo sunkių pasekmių, nes valstybės finansinis interesas galėjo būti užtikrintas mokesčių administratoriui prieinamos informacijos pagalba ir imantis kontrolės veiksmų. Teismas padarė išvadą, jog nagrinėjamo atveju nurodytos aplinkybės buvo reikšmingos, sprendžiant dėl mokesčio už valstybinius gamtos išteklius dydžio nustatymo. Šiuo atveju pritaikyta ekonominė sankcija, apskaičiuoto mokesčio už nedeklaruotus valstybinius gamtos išteklius pavidalu dydį padauginus iš įstatymo nustatyto koeficiento, buvo sumažinta nuo 55 288 Eur sumos iki 8 293,20 Eur.

Kitoje byloje Regionų apygardos administracinis teismas vertindamas Aplinkos apsaugos įstatymo 94, 95 bei 102 straipsniuose numatytas baudas dėl savo turinio, prigimties, siekiamų tikslų, paskirties, priskyrė ekonominių sankcijų kategorijai.⁴⁸ Šioje nutartyje atskleidžiama administracinių teisės aktų, reglamentuojančių aplinkos apsaugą, sistemos sudėtingumas, dėl kurio nagrinėjamos temos kontekste praktiškai neįmanoma pateikti baigtinio ekonominių sankcijų ir teisės pažeidimo

⁴⁸ Regionų apygardos administracinis teismas, Sprendimas, Administracinė byla Nr. I-8335-279/2019

sudėčių, taikomų juridiniams asmenims, sąrašo. Pareiškėjas – uždaroji akcinė bendrovė, kurios veikla yra detalių ir automobilių prekyba, patraukta administracinėn atsakomybėn už tai, kad nebuvo registruota vieningos gaminių pakuočių ir atliekų apskaitos informacinėje sistemoje (GPAIS), nevedė transporto priemonių importo ir išleidimo į rinką apskaitos, nepateikė transporto priemonių ataskaitos, tokiu būdu nevykdė nustatytų pareigų. Kaip nurodė teismas, *šio ūkio subjekto atsakomybė kyla iš teisės normų, įtvirtintų LR aplinkos ministro 2009 m. gegužės 27 d. įsakymo Nr. D1-291 3 p., 5 p., LR aplinkos ministro 2009 m. gegužės 27 d. įsakymu Nr. D1-290 patvirtintose Gaminių apskaitos ir atliekų tvarkymo organizavimo veiklos ataskaitų teikimo taisyklėse, 3 punkte, LR atliekų tvarkymo įstatymo 34⁴ str. 1 dalyje, 34⁶ str., o sankcija numatyta LR aplinkos apsaugos įstatymo 102 straipsnio 3 dalyje*. Tokia teisės normų sistema leidžia daryti išvadą, kad teisės pažeidimų, susijusių su aplinkos apsauga sudėty pasizymi tuo, kad jų hipotezė ir dispozicija yra blanketinio pobūdžio, t. y. nurodo, jog tam tikra sankcija juridiniams asmenims kyla dėl reikalavimų, įtvirtintų kitame teisės akte, nevykdymo, bet konkrečiai nenurodo kuriame. Tokios taisyklės konkretinimo siūlo ieškoti kito teisės akto teisės normose.

Sprendžiant *non bis in idem* principo klausimą pažymėtina, kad nei Lietuvos įstatymai, nei tarptautiniai teisės aktai drausdami dvigubą baudimą nedraudžia dvigubos teisinės atsakomybės. Praktikoje sutinkamas platesnis šio principo taikymo, skiriant ekonomines sankcijas, sąlygų laikymasis. Vienoje iš bylų⁴⁹, Regionų apygardos administracinis teismas priimdamas sprendimą rėmėsi LR Konstitucinio Teismo doktrina, kad šis principas savaime nepaneigia galimybės už tą patį pažeidimą taikyti asmeniui ne vieną sankciją. Sprendime nurodyta, kad *sprendžiant, ar už tą patį teisės pažeidimą įstatymu nustatius ne vieną sankciją nėra pažeidžiamas konstitucinis dvigubo baudimo draudimo principas, reikia įvertinti teisės pažeidimų, už kuriuos yra nustatytos atitinkamos sankcijos, pobūdį, taip pat visuomeniškai reikšmingus tikslus, kurių siekia įstatymų leidėjas. Teisminėje praktikoje suformuotas aiškinimas, kad non bis in idem principas, drausdamas antrą kartą bausti tą patį asmenį už tą patį pažeidimą, nedraudžia taikyti asmeniui kitų atsakomybės rūšių, kurių pagrindinė paskirtis nėra baudimas (pavyzdžiui, civilinę atsakomybę), bei nedraudžia už tą pačią veiką bausti skirtingus asmenis ar bausti tą patį asmenį už skirtingas veikas*. Toks išaiškinimas reiškia, kad nustatant šio principo laikymąsi, turi būti atsižvelgiama į tai, ar asmuo buvo „baudžiamas“, t. y. ar konkrečia atsakomybės forma, pirmiausia, buvo siekiama nubausti pažeidimą padariusį asmenį, ar asmuo nėra baudžiamas už tą pačią neteisėtą veiką, ar pakartotinai baudžiamas asmuo yra tas pats. Dėl įmonės darbuotojų kaltės įtakos įmonės taikomoms sankcijoms, teismas pasisakė, *kad juridinis*

⁴⁹ Regionų apygardos administracinis teismas, Sprendimas, Administracinė byla Nr. EI-1706-320/2019

asmuo savo teises ir pareigas įgyvendina per savo darbuotojus; juridinis asmuo, kaip dirbtinai sukurtas teisės subjektas, pats negali padaryti įstatyme uždraustos veikos; juridinis asmuo visuomet atsako už savo atstovo ar darbuotojo (fizinio asmens) padarytą pažeidimą. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje nurodoma, kad situacija, kai už tą patį teisės pažeidimą atsakomybėn patraukiamas fizinis ir juridinis asmuo, pati savaime *non bis in idem* principo nepažeidžia. Tačiau byloje nustatius neteisėtos veikos, už kurios padarymą buvo taikytos sankcijos formaliai skirtingiems asmenims, tapatumo faktą, būtina patikrinti, ar atsakomybėn traukiamas fizinis ir juridinis asmenys realiai nėra tapatūs, t. y. ar skiriant nuobaudą juridiniam asmeniui, šios nuobaudos pasekmės neteks tam pačiam asmeniui, kuris už tą patį pažeidimą jau buvo nubaustas kaip fizinis asmuo.⁵⁰

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje taip pat pasitaiko atvejų, kuomet nagrinėjami ginčai dėl ūkinę veiklą ribojančių ekonominių sankcijų. Kaip jau minėta, jos pasireiškia tuo, kad iš juridinio asmens atimamas leidimas vykdyti tam tikrą veiklą. Vienoje iš bylų LVAT sprendė dėl taršos integruotos prevencijos ir kontrolės (TIPK) taisyklių reguliavimo atitikimo LR aplinkos apsaugos įstatymui. Ši byla reikšminga tuo, kad teismas išnagrinėjo poįstatyminio teisės akto ir pagrindinio „šakinio“ įstatymo normų taikymo santykį. Aplinkos apsaugos įstatymo 191 str. yra apibrėžtas TIPK leidimų teisinis statusas, įtvirtinti jų panaikinimo pagrindai. Šiame straipsnyje numatyta, kad TIPK leidimų išdavimo, pakeitimo ir galiojimo panaikinimo taisyklės tvirtina aplinkos ministras. Fiziniai ar juridiniai asmenys privalo eksploatuoti įrenginį (jo dalį, kelis įrenginius ar jų dalis), laikydamiesi šių principų: imasi visų atitinkamų taršos prevencijos priemonių; taiko geriausius prieinamus gamybos būdus, kurių apibrėžtį nustato Aplinkos ministerija; nesukelia didelės taršos; užtikrina atliekų prevenciją, o jeigu atliekos susidaro, – laikydamiesi Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatyme nustatytų atliekų tvarkymo prioritetų eiliškumo, užtikrina, kad jos būtų paruoštos naudoti pakartotinai, perdirbtos, kitaip panaudotos, o jeigu tai techniškai ir ekonomiškai neįmanoma, – pašalintos, stengiantis išvengti bet kokio poveikio aplinkai arba jį sumažinti; energiją naudoja efektyviai; imasi priemonių, būtinų avarijoms išvengti ir (ar) jų padariniams apriboti; galutinai nutraukdami veiklą imasi priemonių, būtinų taršos grėsmei išvengti ir eksploatavimo vietos būklei tinkamai atkurti. TIPK leidimą išduoda, pakeičia ir galiojimą panaikina aplinkos ministro įgaliota institucija (įgaliotos institucijos). Viena iš TIPK leidimo neišdavimo priežasčių - anksčiau išduoto TIPK leidimo galiojimas buvo panaikintas šio straipsnio 12 dalies 1, 2, 3 ar 6 punktuose nustatytais atvejais ir nuo TIPK leidimo galiojimo panaikinimo dienos nepraėjo 6 mėnesiai. TIPK leidimo

⁵⁰ Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, Nutartis, Administracinė byla Nr. eA-55-525/2020

galiojimas panaikinamas, kai yra bent viena iš šių sąlygų: įrenginys (jo dalis, keli įrenginiai ar jų dalys) eksploatuojamas nesilaikant TIPK leidime nustatytų sąlygų ir asmuo, kurio vykdoma aplinkai kenksminga veikla buvo sustabdyta Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatyme nustatytais pagrindais, per aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę vykdančių institucijų nurodytą laikotarpį nepašalina nustatytų pažeidimų; kai šio straipsnio 10 dalies 2, 3 ir 4 punktuose nurodytais atvejais TIPK leidimo turėtojas nepakeičia TIPK leidimo per šio straipsnio 1 dalyje nurodytose taisyklėse nustatytą terminą ir jose nustatyta tvarka; nustatoma, kad TIPK leidimui gauti ir (ar) pakeisti buvo pateikta informacija, kuria remiantis buvo nustatytos TIPK leidimo sąlygos, žinant, kad ji klaidinga ar suklastota; TIPK leidimo turėtojo prašymu; likvidavus šio straipsnio 2 dalyje nurodytą juridinį asmenį, turintį TIPK leidimą; neįvykdžius Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymo nustatyta tvarka priimto nutarimo stabdyti aplinkai kenksmingą veiklą. TIPK leidimo galiojimas panaikinamas jį išdavusios institucijos motyvuotu sprendimu šio straipsnio 1 dalyje nurodytose taisyklėse nustatyta tvarka.⁵¹

Šios LR aplinkos įstatymo ir analogiškų teisės normų turinys su iš jų išplaukiančiomis pasekmėmis ūkio subjektų galimybei vykdyti/tęsti licencijuojamą ūkinę veiklą, suponuoja, kad viešojo administravimo subjektai turi galimybę taikyti plataus pobūdžio ūkinės veiklos ribojimus juridiniams asmenims, nevykdantiems aplinkos apsaugos reikalavimų. Tokiu būdu pasireiškia trečioji ekonominių sankcijų rūšis, kuomet juridinis asmuo baudžiamas ne piniginėmis baudomis ar priskaičiuojant papildomas mokestines prievoles, o apribojant jų veiklą. Šios rūšys priklausomai nuo situacijos gali būti taikomos kartu, tačiau kiekvienu atveju tai turi numatyti įstatymai. Tai nereiškia, kad leidimas panaikinamas to pačio įstatymo pagrindu kaip ir skiriama bauda. Kaip jau minėta prieš tai, aplinkos apsaugos sistemą reglamentuojančius teisės aktus lyginant su kitų šakų teisės aktais, pvz. darbo, baudžiamosios teisės, ji yra chaotiška, o atsakomybė dėl tos pačios veikos gali kilti remiantis skirtingais įstatymais ar poįstatyminiais teisės aktais. Todėl iš pažiūros gali atrodyti, kad aplinkos apsaugos srityje taikomos tik vienos rūšies ekonominės sankcijos (baudos), tačiau platesnė teismų praktikos ir specialiųjų įstatymų analizė leidžia daryti išvadą, kad ekonominės sankcijos gali įvairiapusiškai veikti ūkio subjektų veiklą.

Analizuojant administracinių ir bendrosios kompetencijos teismų praktiką nustatyta, kad nepaisant to, kad Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas numato griežtas bausmes už aplinkos apsaugos pažeidimus, bylų, pradėtų pagal LR BK XXXVIII skyriaus straipsnius, kurios pasiektų teismo nagrinėjimo stadiją iki 2020 metų buvo tik 56. Tai reiškia, kad teisinis reguliavimas aplinkos

⁵¹ Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, Sprendimas, Administracinė byla Nr. I-5-662/2017

apsaugos srityje taikomų sankcijų atžvilgiu atitinka esminius teisės principus ir baudžiamoji teisė naudojama išimtiniais atvejais, kaip *ultima ratio*.

Vienoje iš bylų⁵² juridinis asmuo buvo kaltinamas tuo, kad suniokojo valstybinį parką, tai yra vadovaujamas bendrovės vardu ir jos naudai veikusio laikinai direktoriaus pareigas ėjusio asmens, kuris pagal juridinio asmens įstatus buvo atsakingas už veiklos organizavimą, veiklą ir Lietuvos Respublikos įstatymų laikymąsi, pakeitė regioninį parko kraštovaizdį, suniokojo valstybinį regioninį parką, iškirto medžius, neteisėtai nutiesė kelią, užpilant žvyru miško paklotę. Tokiu būdu buvo suniokotas valstybinis parkas ir padaryta 56465,60 eurų žala aplinkai, padaryta LR BK 271 str. 1 d. numatyta nusikalstama veika. Šioje byloje, kaip tai būdinga ir administracinių bylų atvejais, buvo juridinio asmens atsakomybė kilo dėl to, kad buvo pažeistos kituose teisės aktuose įtvirtintos normos. Pirma, LR vyriausybės nutarime Nr. 490 patvirtintų regioninio parko nuostatų 4 p. ir 7 p. reikalavimai, nurodantys, kad regioninis parkas tvarkomas pagal regioninio parko tvarkymo planą ir patvirtintus bendruosius planus, bei jog negalima keisti regioninio parko kraštovaizdžio.

Aptariamos bylos atveju nusikalstama veika buvo įvykdyta 2015 m., kuomet dar nebuvo priimti atitinkami LR BK ir LR BPK pakeitimai, leidžiantys taikyti jau anksčiau minėtą „visumos kaltės teoriją“. Teismas, nagrinėdamas vieną iš kaltinamojo skundų nurodė, kad byloje, kurioje priimta skundžiama nutartis, kaltinamasis aktas surašytas bei byla teismui nagrinėti perduota tik juridinio asmens atžvilgiu. LR BK 20 straipsnyje, reglamentuojančiame juridinio asmens baudžiamąją atsakomybę nurodyta, kad juridinis asmuo atsako už fizinio asmens padarytas nusikalstamas veikas tik tuo atveju, jeigu nusikalstamą veiką juridinio asmens naudai arba interesams padarė fizinis asmuo, eidamas vadovaujančias pareigas juridiniame asmenyje arba kitas juridinio asmens darbuotojas ar įgaliotas atstovas, asmens, einančio vadovaujančias pareigas juridiniame asmenyje nurodymu ar leidimu arba dėl nepakankamos priežiūros arba kontrolės. Pažymėta, kad juridinis asmuo iš kitų teisės subjektų išsiskiria tuo, kad jis yra teisinių santykių dalyvis tik per jo naudai ir vardu veikiančius fizinius asmenis. Juridinio asmens veikla tiesiogiai susijusi su fiziniais asmenimis ir jų atliekamais veiksmais. Be jų veiklos apskritai juridinio asmens veikla, o taip pat ir nusikalstamų veikų padarymas, yra neįmanomas, nes juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė yra išvestinė iš fizinio asmens atsakomybės. Juridinio asmens kaltumas turi būti įrodytas BPK nustatyta tvarka, t. y. turi būti pagrįstas išsamiai bei nešališkai ištirtais ir teisingai įvertintais įrodymais. Sprendžiant, ar juridinis asmuo kaltas BK 20 straipsnio 2 dalies prasme, reikia atsižvelgti į kaltininko – fizinio asmens bei jo padarytos nusikalstamos veikos ryšį su juridiniu asmeniu (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m.

⁵² Panevėžio apygardos teismas, Nutartis, Baudžiamoji byla Nr. 1 A-193-350/2017.

birželio 8 d. nutarimas). Tai reiškia, kad juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės pagrindas neatsiejamas nuo fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos, o tuo pačiu – kad juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė be šio juridinio asmens vardu ar interesais veikusio fizinio asmens baudžiamosios atsakomybės negalima. Tam, kad kiltų juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė, pirmiausia turi būti nustatytas fizinis asmuo, ar asmenys, nusikalstamai veikę to juridinio asmens vardu ir interesais. Atsižvelgiant į tai, kad nagrinėjamoje byloje ikiteisminio tyrimo metu nebuvo nustatytas ir kartu su juridiniu asmeniu nėra patrauktas baudžiamojon atsakomybėn joks fizinis asmuo ar asmenys, nurodyti BK 20 straipsnio 2 ir (ar) 3 dalyje, nusikalstamai veikę juridinio asmens naudai ar interesais, akivaizdu, jog neištaisius šios klaidos, kurią ištaisyti galima tik ikiteisminio tyrimo metu, tokios bylos teisme teisingai išnagrinėti neįmanoma.⁵³

Šis pavyzdys puikiai iliustruoja, kad vien nusikalstamos veikos sudėties įtraukimas į baudžiamąjį kodeksą negarantuoja to, kad teisėsaugos institucijos galės efektyviai naudotis šiuo įrankiu. Tai reiškia, kad kiekvienu atveju priimant įstatymų pakeitimus, papildymus, turi būti atsižvelgiama į galiojančių teisės normų visumą bei atlikti sisteminius pakeitimus, įgalinančius veikti ir efektyviai išnaudoti teisėsaugos resursus. Minėtas baudžiamojo ir baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimas suteikia didesnes galimybes nepažeidžiant pagrindinių baudžiamosios teisės principų patraukti baudžiamojon atsakomybėn nusikalstamas veikas padariusius asmenis. Tačiau praktikos, kuomet baudžiamojon atsakomybėn už nusikaltimus aplinkosaugos srityje būtų patrauktas juridinis asmuo, nėra. Dėl šios priežasties ekonominių sankcijų pritaikymas už tokias nusikalstamas veikas juridinio asmens atžvilgiu kol kas yra labiau teorinis. Žinoma, vilčių, kad tokia praktika atsiras ir teisės normos bus taikomos suteikia tai, kad 2020 metų pradžioje pradėti keli ikiteisminiai tyrimai dėl nusikalstamų veikų aplinkos apsaugos srityje, kuomet buvo nustatyta didelė žala gamtai.

Žiūrint į perspektyvą pozityviai nuteikia 2019 metais pradėta formuoti praktika, kuomet pasitelkiant viešojo intereso gynimo institutą, prokurorai kreipiasi į teismą dėl leidimų, suteiktų juridiniams asmenims, panaikinimo. 2019 m. įsiteisėjo Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo (LVAT) sprendimas, kuriuo iš dalies patenkintas prokuroro, ginančio viešąjį interesą gamtos apsaugos srityje, pareiškimas. Prokuroras teismo prašė panaikinti Aplinkos ministerijos Vilniaus regiono aplinkos apsaugos departamento (teisių perėmėjas Aplinkos apsaugos departamentas prie Aplinkos ministerijos) uždarajai akcinei bendrovei 2013 m. išduotą ir 2013 m. koreguotą taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimą ir nutraukti uždarosios akcinės bendrovės vykdomą ūkinę veiklą. Prokuroro vertinimu, įmonė numatė vykdyti tokias atliekų naudojimo veiklas, kurios galėjo būti

⁵³ Panevėžio apygardos teismas, Nutartis, Baudžiamoji byla Nr. 1 A-193-350/2017.

pradėtos tik atlikus poveikio aplinkai vertinimo procedūras. LVAT pakeitė pirmosios instancijos teismo sprendimą ir paliko galioti sprendimo dalį, kuria prokuroro pareiškimas buvo patenkintas iš dalies – uždarajai akcinei bendrovei išduotas koreguotas taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimas panaikintas.⁵⁴⁵⁵

Šis precedento neturintis atvejis sudaro prielaidas išnaudoti prokuratūros turimus įgaliojimus aplinkos apsaugos srityje ne tik baudžiamojo proceso metu, tačiau ir kitais atvejais, kuomet juridinis asmuo nėra traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, tačiau jo vykdoma veikla sudaro sąlygas pavojingų padarinių atsiradimui arba susidariusios faktinės aplinkybės, net nesant nustatyto pažeidimo fakto, leidžia kvestionuoti tokiam juridiniam asmeniui išduotų leidimų vykdyti tam tikrą ūkinę veiklą teisėtumą. Tokiu būdu juridiniai asmenys tiesiogiai nepatiria finansinių nuostolių, tačiau jų veikla yra apribojama tol, kol bus pašalinti pavojingus padarinius sukeltantys trūkumai ir jam vėl iš naujo bus išduotas atitinkamas leidimas. Tai reiškia, kad juridiniam asmeniui už jo vykdomos veiklos neatitikimą teisės aktų reikalavimams ir viešajam interesui pritaikoma ekonominė sankcija, nesusijusi su piniginės baudos mokėjimu ir suteikiama galimybė pasitaisyti bei toliau tęsti ūkinę veiklą.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2019 metais ataskaita, 2020-03-03 Nr. 17.9.-3260. Interaktyvus <https://prokuraturos.lt/data/public/uploads/2020/03/prokuraturos-veiklos-2019-m.-ataskaita-2020-03-03-nr.-17.9.-3260.pdf>

⁵⁵ Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, Nutartis, Administracinė byla Nr. EA-19-624/2019

3. ATSAKOMYBĖ UŽ APLINKOS APSAUGOS PAŽEIDIMUS EUROPOS SĄJUNGOS ŠALYSE

3.1. Tarptautinė teisė ir Europos Sąjungos politika, kaip pagrindas juridinių asmenų atsakomybės reglamentavimui nacionaliniuose teisės aktuose

Paskutiniųjų dešimtmečių įvykiai ir atliekama gamtos rodiklių stebėseną parodė, kad aplinkos apsauga turi užimti daug svarbesnę vietą, siekiant ne tik apsaugoti atskirus gamtos objektus, bet ir užtikrinti, kad išliks palankios sąlygos gyventi Žemėje. Pagrindinis akcentas, kuris minimas diskutuojant aplinkos apsaugos tematika – anglies dvideginio emisijų daroma įtaka temperatūrų pokyčiams, jūrų lygio kilimui. Tai leidžia aplinkos apsaugos reguliavimo sritį perkelti nuo žemės (kai kalbama apie taršą, išteklių naudojimą ir pan.) į globalios problemos lygmenį, kuri ilgainiui kurstys vis didesnes socialines problemas.

Nepaisant to, kad žalinga gamtai veikla jau seniai peržengė teritorines ir laiko ribas (didieji pasaulio koncernai, veikiantys kelis dešimtmečius įvairiose šalyse), tik paskutiniu metu jų veikla pradėta vertinti kaip žalinga, ir tik retais atvejais – nusikalstama. Tai leidžia daryti išvadą, kad nepaisant to, kad nuolat yra identifikuojama daroma didelė žala gamtai, didžiųjų ūkio subjektų veiksmai lieka nebaudžiami. Dažniausiai prisidengiama kvotomis, tačiau už jas sumokamos kainos, pelno ir žalos gamtai santykis suponuoja, kad tarptautinė teisė kol kas yra bejėgė kovoti prieš šią globalią problemą.

Pavienės šalys ar jų blokai (Europos Sąjungos šalys narės), kurios yra kriminalizavusios veikas, susijusias su gamtos apsauga, susiduria su tuo, kad galimybės patraukti asmenis baudžiamojon atsakomybėn ir pritaikyti jiems adekvačias ekonomines sankcijas yra ribotos. Tačiau, kaip rodo ir Lietuvos pavyzdys, naujų nusikalstamos veikos sudėčių įtraukimas į baudžiamąjį kodeksą nereiškia, kad teisėsaugos institucijos turės realių galimybių kovoti su subjektais, darančiais didžiulę žalą gamtai. Šia prasme tarptautinės teisės specialistai⁵⁶ siūlo didelio masto pažeidimus aplinkosaugos srityje traktuoti kaip rimtus žmogaus teisės pažeidimus. Toks šių pažeidimų suvokimas privers imtis ryžtingesnių veiksmų tam, kad būtų apgintos žmogaus teisės, susijusios su gyvenimo standartais. Kraštutinę poziciją užimantys mokslininkai teigia, kad dalis aplinkosaugos pažeidimų jau šiandien gali būti traktuojami kaip karo nusikaltimai Romos Statuto prasme. Jie prilygina žalingus ūkio subjektų veiksmų pasekmes ginkluoto susirėmimo pasekmėms, kai yra padaroma didelė žala

⁵⁶ Vervaele, J. A. E., van Uhm, D. P., Criminal Justice and Environmental Crime: how to tackle organized crime and ecocide?. Interaktyvus. <http://blog.renforce.eu/index.php/en/2017/02/16/criminal-justice-and-environmental-crime-how-to-tackle-organized-crime-and-ecocide/>

ekosistamai konkrečioje teritorijoje.⁵⁷

Administracinių sankcijų nustatymas laikytinas administracinės aplinkosaugos teisės dalimi. Ekonominės sankcijos arba poveikio priemonės gali būti skaidomos į dvi dalis – prevencinės ir represinės. Pirmuoju atveju vyrauja kontrolės įrankių panaudojimas (pavyzdžiui leidimų išdavimas, ūkinės veiklos ribojimai), antruoju – ekonominių sankcijų, kaip finansinės naštos skyrimu teisės pažeidėjui. Pagrindas užtikrinti aplinkosaugos normų laikymąsi yra nuolatinė kontrolė. Tačiau visada bus atveju, kuomet ši kontrolė bus apeinama. Dėl to yra pagrindas diskutuoti apie ekonomines sankcijas juridiniams asmenims už jų daromus aplinkos apsaugos pažeidimus ir taikyti reikiamus įrankius šių pažeidimų sustabdymui ir prevencijai.

Aplinkos užterštumo ir panašių reiškinių kontekste administracinė teisė yra patogesnis įrankis už baudžiamąją ir civilinę. Vyrauja nuomonė, kad administracinės teisės įrankiais įmanoma įgyvendinti tiek baudžiamosios teisės (nubausti asmenį už padarytą pavojingą teisės pažeidimą), tiek ir civilinės teisės (atlyginti žalą) tikslus. Pagrindiniai veiksmai, kurių gali imtis atitinkamų valstybių institucijos ūkio subjekto, pažeidžiančio aplinkos apsaugos reikalavimus, atžvilgiu yra rašytinis įspėjimas, reikalavimas vykdyti privalomus nurodymus ir nutraukti daromą neteisėtą veiklą, leidimų išaldymas, leidimų atėmimas.

Literatūroje aiškiai apibrėžiama ekonominių sankcijų vieta aplinkos apsaugos politikos sistemoje. Ekonominės sankcijos yra traktuojamos kaip priemonės, užtikrinančios kiekvieno individo teisę į gerą ir sveiką aplinką. Savaimė aplinkos apsaugos sistema yra nukreipta į teritorijų apsaugą nuo užterštumo, saugumo, sveikatos ir žmogaus gyvenimo užtikrinimą, kitų gyvybės formų užtikrinimą, išsaugoti ekosistemų balansą, žmogaus teisių naudotis gyventi švarioje aplinkoje apsaugą, gamtinių resursų naudojimą, naujų globalinio lygio iššūkių užkardymą.⁵⁸

Europos Sąjungos aplinkos politika grindžiama atsargumo, prevencijos, žalos aplinkai ištaisymo ten, kur yra jos šaltinis, ir „teršėjas moka“ principais. Reguliariai nustatomas būsimų veiksnių visose aplinkos politikos srityse pagrindas. Teisinis aplinkos apsaugos Europos Sąjungos mastu pagrindas yra Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 11 ir 191–193 straipsniai.⁵⁹ Europos Bendrijai suteikti įgaliojimai kurti ir plėtoti aplinkos apsaugos politiką.

Europos aplinkos politikos ištakos siejamos su politiniu sprendimu dėl ekonominės plėtros

⁵⁷ Ten pat.

⁵⁸ DR. H. Bachrul Amiq. (2018). “ADMINISTRATIVE SANCTION IN ENVIRONMENTAL LAW.” *International Journal of Research - Granthaalayah*, 6(6), 22-37. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1299906>.

⁵⁹ Sutarties dėl Europos Sąjungos Veikimo suvestinė redakcija, 2012. Interaktyvus <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EN>

aplinkos srityje. Po šio sprendimo formalizavimo (SESV papildymas) pradėta plėtoti aplinkos politikos, kurios tikslas – išsaugoti aplinkos kokybę, apsaugoti žmonių sveikatą ir užtikrinti racionalų gamtos išteklių panaudojimą, kryptis. Nuo Maastrichto sutarties įsigaliojimo aplinkos politika tapo oficialia ES politikos sritimi.⁶⁰

ES aplinkos politika grindžiama keliais esminiais principais. Atsargumo principas yra rizikos valdymo priemonė, kuria gali būti naudojamos, jei moksliniu požiūriu abejojama dėl rizikos, kurią tam tikri veiksmai ar vykdoma politika gali kelti žmonių sveikatai arba aplinkai. Pavyzdžiui, kai esama abejonų dėl galimo gaminio pavojingo poveikio ir jei atlikus objektyvų mokslinį vertinimą išlieka neaiškumų, gali būti nurodyta sustabdyti šio gaminio platinimą arba pašalinti jį iš rinkos. Tokios priemonės turi būti nediskriminacinės ir proporcingos ir turi būti persvarstomos, kai tik gaunama daugiau mokslinės informacijos.

Principas „teršėjas moka“ įgyvendinamas pagal Direktyvą dėl atsakomybės už aplinkos apsaugą⁶¹, kuria siekiama užtikrinti, kad aplinkai nebūtų daroma žala, arba ją ištaisyti, kad būtų apsaugotos rūšys, natūralios buveinės, vanduo ir dirvožemis. Tam tikros veiklos, pvz., pavojingų medžiagų transportavimo arba veiklos, kuri susijusi su teršalų išleidimu į vandenį, vykdytojai neišvengiamo pavojaus aplinkai atveju turi imtis prevencinių priemonių. Jei žala jau padaryta, jie privalo imtis tinkamų priemonių jai ištaisyti ir padengti išlaidas. Direktyvos taikymo sritis išplėsta tris kartus – atitinkamai įtrauktas kasybos atliekų valdymas, geologinio saugojimo vietų eksploatavimas ir jūroje vykdomų naftos ir dujų operacijų sauga.

Atsakomybės už aplinkos apsaugą direktyva taikytina veiklai, kuri daro žalą arba kelia neišvengiamą grėsmę gamtos ištekliams. Tai reiškia, kad ūkio subjektas, kurio veiklai reikalingas specifinis leidimas, veiklos metu į vandenį išleidžiamos nuotekos, naudojamos arba gabenamos pavojingos medžiagos, pvz., cheminės medžiagos, išgaunamas vanduo, naudojamos, apdorojamos, išmetamos ir kt. pavojingos medžiagos arba preparatai, augalų apsaugos produktai arba biocidiniai produktai, į aplinką sąmoningai išleidžiami genetiškai modifikuoti organizmai, vežamos atliekos, tvarkomos kasybos atliekos, renkamas ir saugomas anglies dioksidas, tada toks ūkio subjektas be kaltės atsakingas už savo veiklos daromą žalą vandeniui, žemei, saugomų rūšių gyvūnams ir augalams ir jų natūralioms buveinėms arba už neišvengiamą žalos grėsmę. Tai reiškia, kad net ir nenustačius jo

⁶⁰ Europos Parlamentas, Aplinkos politika: bendrieji principai ir pagrindinė sistema, Faktų apie Europos Sąjungą suvestinė, interaktyvus <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/lt/sheet/71/aplinkos-politika-bendrieji-principai-ir-pagrindine-sistema>

⁶¹ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/35/EB, dėl atsakomybės už aplinkos apsaugą siekiant išvengti žalos aplinkai ir ją ištaisyti (atlyginti). Oficialusis leidinys L 143 , 30/04/2004 p. 0056 – 0075.

kaltės ar aplaidumo toks juridinis asmuo turi imtis prevencinių ir žalos ištaisymo priemonių ir padengti jų išlaidas. Jeigu ūkio subjekto veikla nepatenka į šį sąrašą, jis vis tiek yra atsakingas, jeigu nustatoma kaltė, tačiau tik už žalą, padarytą saugomoms rūšims ir buveinėms. Tai reiškia, kad atsakomybė būtų taikoma tuo atveju, jeigu būtų nustatyta jūsų kaltė arba aplaidumas.⁶²

Taigi, galime daryti išvadą, kad pagal ES teisės aktus atsakomybei atsirasti nebūtina asmens kaltė, užtenka to, kad asmuo vykdo rizikingą aplinkai veiklą, o už rizikos neįvertinimą ar nesuvaldymą, tuo pačiu atsiradus ir administracinių teisės normų pažeidimams, pagrįstai gali būti taikomas ne tik civilinės žalos atlyginimo mechanizmas bet ir ekonominės sankcijos, ribojant, uždraudžiant ekonominę asmens veiklą ar skiriant jam nuobaudą.

Be to, Europos Sąjungos teisės aktai Lietuvos aplinkos apsaugos sistemai reikšmingi ir tuo, kad jais numatoma galimybė skirti ES narėms paramą. Pavyzdžiui, 2007-2013 m. taikyta priemonė „Aplinkos monitoringo, kontrolės ir prevencijos stiprinimas“ prisidėjo prie gamtos išteklių (visų pirma vandens išteklių, kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės) išsaugojimo skatinimo, sudarant sąlygas efektyviai juos pritaikyti gyventojų ir ūkio reikmėms – įgyvendinimo. Priemonės tikslas – sustiprinti aplinkos apsaugos sistemos institucijas: užtikrinti aplinkos kokybės stebėjimą, kontrolę ir vertinimą pagal ES reikalavimus, aplinkos tyrimų laboratorijų ir tinklų atitiktį ES standartams ir operatyvų tikslios ir patikimos informacijos apie aplinkos būklę ir aplinkai daromą poveikį pateikimą.⁶³ Tokiu būdu atsiranda galimybė taikyti naujus kontrolės būdus ir priemones nustatant ir užkardant daromus teisės pažeidimus aplinkos apsaugos srityje, dėl ko atsiranda faktinis pagrindas taikyti ekonomines sankcijas.

Europos Sąjunga ekonominių sankcijų taikymo juridiniams asmenims už aplinkos apsaugos pažeidimus kontekste yra reikšminga ne tik kaip teisinę bazę rengianti institucijų visuma, bet ir kaip konsultuojanti ir padedanti efektyviai įgyvendinti siūlomas priemones, kurių taikymas aktualus ginant svarbiausias Bendrijos puoselėjamas vertybes. 2019 m. vyko ES šalių tarpusavio vertinimo 8-asis etapas, kurio metu buvo vertinama, kaip Lietuva įgyvendina ES politikos priemones, skirtas nusikaltimų aplinkai prevencijai ir kovai su jais. Vertinti atvykusi ekspertų grupė, susitikusi su Aplinkos ministerijos, Aplinkos apsaugos agentūros, Aplinkos apsaugos departamento, Radiacinės saugos centro, Muitinės departamento, Generalinės prokuratūros, Lietuvos policijos, Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos atstovais, konstatavo, kad Lietuva tinkamai perkėlė ES teisės aktus.

⁶² Europos Komisijos interneto svetainės puslapis apie Atsakomybės už aplinkos apsaugą direktyvą: <http://ec.europa.eu/environment/legal/liability/index.htm>

⁶³ Europos Sąjungos struktūrinė parama 2007-2013 m., Aplinkos monitoringo, kontrolės ir prevencijos stiprinimas VP3-1.4-AM-07-V. Interaktyvus http://www.esparama.lt/priemone?priem_id=000bdd5380003dbe

Tačiau ekspertai rekomendavo sukurti sistemą, kuri leistų aplinkos apsaugos institucijoms labiau įsitraukti į prokuratūros vykdomą veiklą, bei dar kartą peržiūrėti baudžiamuosius įstatymus dėl nusikaltimų aplinkai, numatyti ekonominę naudą ir finansinius nuostolius kaip pagrindą pradėti tyrimą arba kaip nusikaltimą sunkinančias aplinkybes.⁶⁴

3.2. Ekonominių sankcijų taikomų juridiniams asmenims taikymo reglamentavimas Europos Sąjungos teisės aktuose ir nacionaliniuose kitų šalių įstatymuose

Lyginant Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatyme bei kituose įstatymuose ir kitų ES narių nacionaliniuose teisės aktuose numatytas ekonomines sankcijas juridiniams asmenims matoma, kad baudų dydžiai yra panašūs. Pagrindinė to priežastis yra ta, kad Europos Sąjungos mastu yra priimami bendri, visoms šalims narėms privalomi vykdyti teisės aktai, reglamentuojantys aplinkos apsaugos įgyvendinimą.

Pavyzdžiui, įgyvendinant 2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 1013/2006 dėl atliekų vežimo yra parengtos Europos Komisijos gairės, kuriomis naudojasi visų valstybių narių tarpvalstybinių pervežimų kompetentingosios institucijos (reglamente Nr. 1013/2006 vadinamos „Susirašinėtojai“ arba „Korespondentai“). Šiose gairėse rekomenduojama nustatyti nuo 1000 eurų iki 100000 eurų dydžio administracines baudas už reglamente nustatytą reikalavimų dėl atliekų vežimo nevykdymą.⁶⁵

Tačiau ne visais atvejais pavyksta sėkmingai perkelti regionines teisės normas į nacionalines. Pažymėtina, kad kita direktyva 2008/99/EB⁶⁶, taip pat aktuali nagrinėjant ekonominių sankcijų skyrimo juridiniams asmenims už aplinkosaugos pažeidimus, teisinius pagrindus. R. Butkienė atliko išsamų ES normų perkėlimo į nacionalinius baudžiamuosius įstatymus aplinkosaugos srityje tyrimą⁶⁷ bei nustatė, kad į nacionalinius teisės aktus teisės normos perkeliamos nevienodai. Tai lemia skirtingą ekonominių sankcijų už pažeidimus aplinkosaugos srityje baudžiamosios teisės priemonėmis taikymą ES šalyse narėse. Daugumoje atvejų nepilnai arba netiksliai perkeliamos sąvokos. Tam tikrais atvejais

⁶⁴ Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2019 metais ataskaita, 2020-03-03 Nr. 17.9.-3260. Interaktyvus <https://prokuraturos.lt/data/public/uploads/2020/03/prokuraturos-veiklos-2019-m.-ataskaita-2020-03-03-nr.-17.9.-3260.pdf>

⁶⁵ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1013/2006 „Dėl atliekų vežimo“. 2006 m. birželio 14 d. OL L 190, 2006 7 12, p. 1, interaktyvus <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2006R1013:20120308:LT:PDF>

⁶⁶ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/99/EB dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę, 2008 m. lapkričio 19 d. Interaktyvus <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32008L0099>

⁶⁷ Butkienė, R. „Ar Europos Sąjunga įtakoja nacionalinę baudžiamąją teisę aplinkos apsaugos srityje?“. Magistro baigiamasis darbas. Vytauto Didžiojo universitetas, Teisės fakultetas. Kaunas, 2013.

nusikalstamų veikų darymas nesiejamas su pasekmėmis.

Toks nacionalinių teisės aktų suderinimas su ES direktyvomis parodo, kad dauguma šalių susiduria su analogiškais problemomis, siekdamos atitikti ES teisės standartus. Ši problema tampa aktuali tuomet, kai tiriamas atvejis dėl nusikalstamos veikos gamtai, kur jos padarymu įtariamas ar kaltinamas asmuo veikia keliose ES šalyse. Analogiškų normų nebuvimas skirtingų šalių baudžiamuosiuose įstatymuose sudaro prielaidas atsakomybės išvengimui, įsteigiant asmenį vienoje šalyje, o veiklą vykdant kitoje. Šioje vietoje itin didelę reikšmę įgija ekonominių sankcijų suvokimo skirtingose šalyse buvimas.

Atlikti Europos Sąjungos šalyse galiojančių teisės aktų, reglamentuojančių ekonominių sankcijų taikymą juridiniams asmenims už jų daromus aplinkos apsaugos pažeidimus, taikymo analizę yra sudėtinga, kadangi daugumoje valstybių narių šios rūšies teisės pažeidimams (administraciniams ir baudžiamiesiems) politiniu lygmeniu iš esmės neteikiamas prioritetas, taip pat daugumoje valstybių narių nėra išsamios nacionalinės strategijos, kurioje būtų išdėstyti atitinkami prioritetai ir kuria būtų įtrauktos visos atitinkamos institucijos. Daugumoje valstybių narių turimi statistiniai duomenys apie nusikaltimus ir administracinius pažeidimus aplinkai, įskaitant su atliekomis susijusius, yra nepakankami, fragmentiški ir gaunami iš daugybės atskirų statistinių duomenų šaltinių; juos atskirai daug įvairių pavienių institucijų ir šie duomenys nėra niekaip susiejami ar integruojami.

Visos valstybės narės yra sukūrusios teisinę sistemą, skirtą kovai su nusikaltimais aplinkai, įskaitant su atliekomis susijusius nusikaltimus, kurioje apibrėžtos atitinkamos veikos ir sankcijos. Tačiau savaime tai nereiškia, jog tokie teisės aktai yra pakankami ES aplinkos apsaugos politikai įgyvendinti ir taikyti ekonomines sankcijas juridinių asmenų atžvilgiu. Tam tikrose valstybėse narėse nėra efektyviai taikomos baudžiamosios teisės ir teisėsaugos suteikiamos galimybės. Galima to priežastis – daugelyje ES šalių narių vyraujantis požiūris, kad administracinėmis priemonėmis yra lengviau įgyvendinti tuos pačius tikslus. ES institucijų pateikiamose teisės aktų veiksmingumo analizėse pabrėžiama, kad *administracinių nuobaudų ir baudžiamųjų sankcijų sistemos ne visuomet yra labai aiškiai atskirtos*. Tai paaiškinama tuo, kad ne visos valstybės naudoja ar yra apibrėžusios tam tikras sąvokas (kaip jau nurodyta anksčiau – Lietuvos atveju tai ekonominės sankcijos sąvoka). Priklausomai nuo vyraujančio požiūrio į juridinį asmenį, kaip teisės subjektą, skiriasi ir juridinių asmenų atsakomybės formos už daromus teisės pažeidimus. Kai kurios yra numačiusios baudžiamąją atsakomybę, kitos tik administracinę atsakomybę už aplinkosaugos pažeidimus.⁶⁸

⁶⁸ Europos Sąjungos Taryba, „Europos politikos priemonių, skirtų nusikaltimų aplinkai prevencijai ir kovai su jais, praktinis įgyvendinimas ir veikimas“, Briuselis, 2019 m. lapkričio 15 d.. Interaktyvus <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14065-2019-INIT/lt/pdf>

Pavyzdžiui, Vokietijoje juridinių asmenų atsakomybė yra nustatyta administracinių teisės pažeidimų kodekse, kuris atitinka LR administracinių nusižengimų kodeksą. Administracines nuobaudas, o Vokietijoje apima ir ekonomines sankcijas, skiria specializuotos viešojo administravimo institucijos. Išimties tvarka už padarytus teisės pažeidimus juridiniams asmenims Vokietijoje gali būti taikomos ir baudžiamosios sankcijos.

Italijoje juridiniams asmenims už aplinkosaugos pažeidimus ekonominės sankcijos taikomos remiantis 2001 m. dekretu Nr. 231 (*Decrete 231/2001*)⁶⁹. Šis teisės aktas numato teisinę atsakomybę įvairios formos juridiniams asmenims. Jis nustato tiek materialiosios, tiek ir procesinės teisės normas, susijusias su ekonominių sankcijų skyrimu. Pažymėtina, kad procesas vyksta laikantis griežtų baudžiamojo proceso garantijų. Bylas nagrinėja ir sankcijas skiria baudžiamieji teismai. Tai reiškia, kad nors formaliai Italijoje juridinių asmenų atsakomybė yra nustatoma administracinei teisei priskirtiniais teisės aktais, tačiau čia gausu ir baudžiamajai teisei būdingų taisyklių, kas leidžia daryti išvadą, jog Italijoje galioja išskirtinis reguliavimas juridinių asmenų atsakomybės klausimu.

Vengrijos teisė juridinių asmenų atsakomybės aspektu panaši į Lietuvos teisinį reguliavimą. Šioje valstybėje numatytos griežtos administracinės poveikio priemonės juridiniams asmenims. Kaip ir Lietuvoje, juridinių asmenų atsakomybė Vengrijoje yra nekodifikuota. Aplinkos apsaugoje juridinių asmenų atsakomybės reglamentavimas taip pat analogiškas – ekonominės sankcijos numatytos aplinkos apsaugos įstatyme ir vartotojų apsaugos įstatyme. Remiantis padarytų teisės pažeidimų pavojingumu, kiti įstatymai numato alternatyvių ekonominių sankcijų taikymą, pavyzdžiui - uždrausti juridiniam asmeniui dalyvauti viešuosiuose pirkimuose, arba likviduoti juridinį asmenį.⁷⁰

Prancūzijos teisinis reguliavimas nagrinėjamos temos kontekste reikšmingas tuo, kad atriboja juridinių asmenų atsakomybę nuo administracinės. Toks atribojimas aiškinamas tuo, kad Prancūzijoje administracinė atsakomybė traktuojama kaip viešojo juridinio asmens patraukimas atsakomybėn už jo padarytą teisės pažeidimą, kurio prigimtis susijusi su administracinių funkcijų vykdymu. Tuo tarpu už aplinkos apsaugos pažeidimus juridiniam asmeniui gali būti taikomos ekonominės sankcijos, nustatytos civilinės, administracinės ir baudžiamosios teisės normomis. Atsakomybė kyla tada, kai nevykdomi iš aplinkos apsaugą reglamentuojančių įstatymų kylantys reikalavimai. Atsakomybę nustatantys teisės aktai nėra kodifikuoti. Institucinė sistema šiuo aspektu yra panaši į Lietuvos –

⁶⁹ McDermott Will & Emery, Italian Law no. 231/2001: avoiding liability for crimes committed by a company's representatives, anglų kalba. Interaktyvus <https://s3.amazonaws.com/documents.lexology.com/6d0e80cb-845f-400b-b7a551415347a55b.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAVYILUYJ754JTDY6T&Expires=1585844771&Signature=1M%2B0YJ9Eh26SoMYA9WDD2V1cxtw%3D>

⁷⁰ Dr. L. Kohalmi, Environmental crime and environmental criminal law in Hungary, 2013. Interaktyvus https://www.researchgate.net/publication/275340533_

pirminis tyrimas atliekamas konkrečių aplinkos apsaugos kontrolę vykdančių institucijų, o vėliau bylos perduodamos atitinkamai į civilines, baudžiamąsias, ar administracines bylas nagrinėjančius teismus. Sankcijų dydis yra įvairus, kai kurie teisės aktai numato pinigines baudas iki 300 tūkst. Eurų.⁷¹

Prieš pereinant prie konkrečių ekonominių sankcijų pavyzdžių, yra tikslinga palyginti ne tik atskirose valstybėse taikomų ekonominių sankcijų rūšis, dydžius ar jų reglamentavimo būdą. Ne mažiau svarbu suprasti ir tai, kad skirtingos šalys yra sukūrusios skirtingas ekonominių sankcijų sistemas aplinkos apsaugos srityse. Dažniausiai prieš taikant konkrečias sankcijas juridiniai asmenys yra įspėjami (oficialiai arba neformaliai). Tokia praktika dažnai naudojama Jungtinėje Karalystėje, Vokietijoje. Australijoje yra galimybė sušaukti pasitarimą/konferenciją konkrečiu klausimu. Kitas žingsnis, taikomas daugelyje šalių – informacinis pranešimas su konkrečiu įrodymu apie daromą pažeidimą pateikimu. Kaip ir Lietuvoje, daugelyje šalių atsakingos institucijos gali vykdyti privalomą veiklos auditą. Jungtinėje Karalystėje ši priemonė taikoma prieš suteikiant leidimus verstis tam tikra ūkine veikla, tokiu būdu yra įvertinamos juridinio asmens galimybės laikytis teisės aktų reikalavimų. Nustačius pažeidimus per pirmuosius tris žingsnius pažeidėjui suteikiama galimybė atlyginti žalą jo pasiūlytu būdu ir per jo paties nustatytą terminą. Tačiau ši praktika yra reta, realiai taikoma tik Australijoje.

Tose šalyse, kuriose yra taikoma informacinių pranešimų pažeidėjams praktika, taip pat naudojamas įspėjamasis laiškas, po kurio nebūtinai imamasi konkrečių sankcijų skyrimo. Jeigu po tokio laiško pažeidėjas nesiima aktyvių veiksmų savo daromiems pažeidimams nutraukti, kaip ir Lietuvoje, yra piniginių baudų pavidalu taikomos ekonominės sankcijos. Galima, bet rečiau taikoma ekonominių sankcijų rūšis – baudos dydžio nustatymas pagal faktinę situaciją. Suprantama, kad ši norma negali būti taikoma demokratiją puoselėjančiose šalyse, kadangi neatitinka nei vieno iš pagrindinių teisės principų. Po baudos skyrimo tokiose šalyse kaip Jungtinė Karalystė, Australija, JAV, Vokietija, Airija, yra plačiai naudojami “nukreipimo” mechanizmai, skirti planingai ištaisyti padėtį ir padėti ūkio subjektui laikytis teisės normų reikalavimų. Tuo pačiu metu aplinkos apsaugos reikalavimų nesilaikęs ūkio subjektas yra įpareigojamas imtis konkrečių veiksmų, kad sumažintų padarytą žalą aplinkai. Tuo atveju, kai juridiniai asmenys nebendradarbiauja su viešojo administravimo įgaliojimus turinčiomis institucijomis, už aplinkos apsaugą atsakingos institucijos pačios imasi neatidėliotinių veiksmų, o vėliau patirtas išlaidas padengia aplinkosauginių reikalavimų

⁷¹ Jean-Pierre Boivin and Anthony Emorine, SCP Boivin & Associés, Environmental law and practice in France: overview, 2019. Interaktyvus [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-010-5542?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true&bhcp=1](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-010-5542?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true&bhcp=1)

nesilaikę asmenys. Licencijos atėmimas, laikinas sustabdymas ar panaikinimas retai naudojamas JAV, Vokietijoje ir Airijoje, dažnai taikomas Australijoje, tuo tarpu Jungtinėje Karalystėje tik labai sudėtingais atvejais.⁷²

Pažymėtina, kad tokios šalys kaip Vokietija, Australija, Jungtinė Karalystė ir JAV turi daug didesnę patirtį taikant ekonomines sankcijas juridiniams asmenims už aplinkosaugos pažeidimus. Tais atvejais, kai pažeidimai būna regioninės reikšmės (pavyzdžiui “British Petroleum” atvejis JAV, tanklaivio “Sea Empress” avarija Jungtinėje Karalystėje), ekonominių sankcijų klausimas peržengia administracinės teisės ribas. Dažnu atveju panašių įvykių aplinkybės nagrinėjamos per baudžiamosios, administracinės ir civilinės teisės prizmę. Tačiau galutinių sprendimų visumą leidžia pagrįstai teigti, kad juridiniams asmenims už aplinkos apsaugos pažeidimus yra skiriamos ekonominės sankcijos, kurios pritaikomos už tai, kad buvo pažeisti esminiai administracinės teisės srities reikalavimai, dėl ko įvyko konkretūs įvykiai, padarę didelę civilinę žalą ir savo pavojingumu patenkantys po baudžiamosios teisės reguliavimo sritimi.

Aplinkos apsaugos įstatymo pakeitimus inicijavusi darbo grupė kaip pavyzdį pateikė Čekijoje taikomų baudų atliekų tvarkymo srityje dydžius. Remiantis pateiktais duomenimis, Čekijos teisės aktuose numatytos ekonominės sankcijos pagal jų dydį yra panašios į Lietuvoje nustatytų sankcijų juridiniams asmenims dydžius. Pavyzdžiui, juridiniam asmeniui, patiekusiam rinkai nustatyta tvarka neregistruotas pakuotes skiriama bauda iki 20 000 eurų. Ūkio subjektui, tiekiančiam reikalavimų neatitinkančias pakuotes skiriama bauda iki 400 000 eurų. Analogiško dydžio bauda gali būti skiriama už atliekų tvarkymo pažeidimus. Lyginant Lietuvos Respublikos įstatymuose ir Čekijoje numatytas ekonomines sankcijas už aplinkosaugos pažeidimus būtina pažymėti ir tai, kad atsakomybė už aplinkosaugos pažeidimus fiziniams asmenims buvo reglamentuota daug anksčiau nei Lietuvoje. Tačiau juridiniai asmenys už aplinkosaugos pažeidimus baudžiamąja tvarka galėjo būti traukiami tik nuo 2012 m. Iki tol jiems buvo nustatyta tik administracinė atsakomybė.⁷³

Be piniginių baudų, kurių dydis yra nuo 1 tūkst. iki 2 mln. kronų, Čekijoje juridiniams asmenims numatytos ir kitų rūšių ekonominės sankcijos - juridinio asmens likvidavimas, turto konfiskavimas, draudimas vykdyti veiklą nuo 1 iki 20 metų. Padaryta didelė žala turi apimti ne mažesnę kaip 3 ha žemės paviršiaus arba 1 ha vandens paviršiaus ir 2 km vandens srovės arba gali

⁷² Fanagan, A., Joyce, O., A Study on the use of Administrative Sanctions for Environmental Offences in other comparable countries and assessment of their possible use in Ireland, 2009, ISBN 978-1-84095-317-6, anglų kalba. Interaktyvus https://www.epa.ie/pubs/reports/enforcement/Admin_Sanctions_final.pdf

⁷³ Václav Rovenský and Tomáš Sequens, Kocián Šolc Balaščík, advokátní kancelář, s.r.o., Environmental law and practice in Czech Republic: overview, 2015. Interaktyvus [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/0-376-3637?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/0-376-3637?transitionType=Default&contextData=(sc.Default))

sukelti rimtus sužalojimus arba mirtį, jos pašalinimas reikia skirti daugiau nei 20,000 €. ⁷⁴ Tokie duomenys leidžia daryti išvadą, kad Čekijoje numatyta atsakomybė yra griežtesnė, tačiau teisės aktų ir ekonominių sankcijų sistemos struktūra yra panaši tai, kuri yra Lietuvoje.

Lenkija yra viena iš pažangiausių šalių ekonominių sankcijų taikymo juridiniams asmenims už jų daromus aplinkosaugos pažeidimus srityje. Kaip ir Čekija, Lenkija baudžiamajame kodekse yra numačiusi itin griežtas sankcijas fiziniams ir juridiniams asmenims. Griežtas ir platus aplinkos apsaugos reguliavimas Lenkijoje siejamas su stipriai išvystyta žemės ūkio Sistema, nuo kurios labai stipriai priklauso Lenkijos ekonomika. Kaip ir Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse, nusikaltimai aplinkai reglamentuoti specialiai tam sukurtame baudžiamojo įstatymo skyriuje. Taip pat sutinkamos ir tokios nusikalstamų veikų sudėtys, kuriose padariniai nėra privalomi, o galimi. Pavyzdžiui „asmuo kaltas dėl nusikalstamos veikos pagal 1 dalį, kuri buvo padaryta ryšium su pavojinga veikla, kuri vykdoma gamykloje, kuri yra uždrausta ir kuri gali sukelti žalą aplinkai“. ⁷⁵ Juridiniams asmenims Lenkijoje ekonominės sankcijos už aplinkosaugos pažeidimus taip pat taikomos ir civiline bei administracine tvarka. Pradinio tyrimo atlikimas priskirtinas aplinkosaugos kontrolę vykdančioms institucijoms, o pagal tyrimo metu nustatytus faktus byla perduodama į atitinkamą teisumą. Be to, labai didelis vaidmuo nustatant pažeidimus ir juos tiriant tenka teisėsaugos institucijoms – Policijai ir Muitinei. Per metus įvairių asmenų atžvilgiu pateikiamais statistiniais duomenimis vien Policija pradeda po kelis tūkstančius tyrimų. ⁷⁶

Vokietijoje veikia modelis, kai atskiruose aplinkos apsaugą ir gamtos išteklių naudojimą reglamentuojančiuose įstatymuose yra reglamentuotos sankcijos už juridinių asmenų padarytus teisės pažeidimus (pavyzdžiui, federalinis teršalų išmetimų į aplinką įstatymas, federalinis vandens įstatymas). Šiuose įstatymuose paprastai aplinkos apsaugą ir gamtos išteklių naudojimą reglamentuojančių teisės aktų pažeidimai grupuojami į sunkius pažeidimus (baudos siekia iki 50 000 eurų) ir lengvus pažeidimus (baudos siekia iki 10 000 eurų). Taip pat galima paminėti maksimalius administracinių baudų už juridinių asmenų padarytus aplinkos apsaugą ir gamtos išteklių naudojimą reglamentuojančių teisės aktų pažeidimus dydžius kitose ES valstybėse narėse: Belgijoje – iki 127 000 eurų; Olandijoje – iki 44 000 eurų už lengvus pažeidimus ir iki 435 000 eurų už sunkius pažeidimus; Portugalijoje – iki 46 000 eurų už atliekų tvarkymo srities teisės aktų pažeidimus,

⁷⁴ Butkienė, R. „Ar Europos Sąjunga įtakoja nacionalinę baudžiamąją teisę aplinkos apsaugos srityje?“. Magistro baigiamasis darbas. Vytauto Didžiojo universitetas, Teisės fakultetas. Kaunas, 2013. P. 41-43.

⁷⁵ European E-justice, Access to justice in environmental matters – Poland. Interaktyvus https://e-justice.europa.eu/content_access_to_justice_in_environmental_matters-300-pl-en.do?member=1

⁷⁶ European Commission, The Environmental Implementation Review 2019. Brussels, 4.4.2019 SWD(2019) 128 final. Interaktyvus https://ec.europa.eu/environment/eir/pdf/report_pl_en.pdf

Rumunijoje – iki 33 000 eurų, Ispanijoje - iki 348 000 eurų už vandens apsaugos srities teisės aktų pažeidimus ir iki 2 mln. eurų už taršos prevencijos srities teisės aktų pažeidimus.⁷⁷

Nepaisant to, kad daugelis ES šalių narių nustato įvairaus lygio ekonomines sankcijas juridiniams asmenims už aplinkos apsaugos pažeidimus, teisinės aplinkosauginių pažeidimų apibrėžtys ir susijusių nusikaltimų sunkumo vertinimo kriterijai valstybėse narėse skiriasi. Jie paprastai grindžiami tokiomis sąvokomis, kaip jų keliamas pavojus arba žala, padaryta žmonių gyvybei, sveikatai arba aplinkai. Vis dėlto daugelyje valstybių narių nėra aiškių iš anksto nustatytų kriterijų, kuriais remiantis būtų vertinamas žalos aplinkai mastas, ir dažnai turima nedaug teismų praktikos, susijusios su šių terminų apibrėžimu teismuose. Dažniau praktikoje žalą aplinkai, žalos pavojų ir žalos mastą, kartu su kitais susijusiais veiksniais, teisminės institucijos vertina kiekvienu atveju atskirai. Tam tikros sąvokos, kaip antai didelės žalos, nurodytos Direktyvos 2008/99/ES 3 straipsnyje, žalos aplinkai, eksploatuoti netinkamų transporto priemonių ir pan., dažnai yra pernelyg miglotos ir nepakankamai aiškios; daugeliu atvejų nėra kriterijų, gairių ar nurodymų, kaip jos turi būti apibrėžiamos, arba jie yra nepakankamai tikslūs. Kita dažna problema - aiškaus nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų atskyrimo ir (arba) administracinių ar baudžiamųjų sankcijų taikymo pagrindų nebuvimas neturint aiškių kriterijų, pagal kuriuos būtų nustatoma, kuri sankcija turėtų būti taikoma.

Kai kuriose valstybėse narėse baudžiamosios teisės priemonės taikomos kraštutiniu atveju, o aplinkosauginius klausimus sprendžia beveik vien tik administraciniai subjektai. Šiuo atžvilgiu nacionalinių institucijų pateikti argumentai yra susiję su nusikaltimo sudėties požymiais ir įrodymų standartais, kurie turi būti tenkinami, arba su manymu, kad administracinis vykdymo užtikrinimas laikomas keliančiu mažiau problemų ir veiksmingesniu nei tolesni teisminių institucijų veiksmai, atsižvelgiant į tai, kad baudžiamasis persekiojimas dažnai užima daug laiko ir jį sudėtinga vykdyti procesiniu požiūriu. Nors pagal Direktyvos 2008/99/EB dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę reikalavimai numato, kad valstybės narės privalo užtikrinti, kad juridiniai asmenys turi būti traukiami atsakomybėn už Direktyvoje nurodytus nusikaltimus, vienos valstybės narės tokiais atvejais yra numaćiusios juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę, kitos – tik administracinę atsakomybę.⁷⁸

Apibendrinant Europos Sąjungos ir įvairių jos šalių narių teisinį reglamentavimą ekonominių

⁷⁷ „Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymo Nr. I-2223 1, 2, 31, 34 straipsnių pakeitimo ir papildymo, VII skyriaus pavadinimo pakeitimo, įstatymo papildymo 23¹, 23², 23³, 23⁴ straipsniais ir nauju VIII skyriumi įstatymo projekto ir kitų susijusių įstatymų projektų“, aiškinamasis raštas, 6-7 p.

⁷⁸ Europos Sąjungos Taryba, „Europos politikos priemonių, skirtų nusikaltimų aplinkai prevencijai ir kovai su jais, praktinis įgyvendinimas ir veikimas“, Briuselis, 2019 m. lapkričio 15 d. Interaktyvus <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14065-2019-INIT/lt/pdf>

sankcijų taikymo už aplinkos apsaugos pažeidimus srityje, darytina išvada, kad Lietuva šiuo aspektu yra niekuo neišsiskirianti šalis. Kitos šalys susiduria su analogiškais problemomis – trūksta aiškios ekonominių sankcijų reglamentavimo sistemos, sąvokų išaiškinimo. Be to, nei viena iš nagrinėtų šalių nėra įtraukusi aplinkos apsaugą ir juridinių asmenų atsakomybės klausimą tarp prioritetinių vidaus politikos sričių. Tokiu būdu yra apsunkinamas tarptautinis bendradarbiavimas, o šiuo metu tai yra vienas iš svarbiausių ginklų kovojant su tarptautinį elementą vis dažniau įgaunančiais aplinkosaugos pažeidimais.

IŠVADOS

1. Ekonominės sankcijos yra reikšminga teisinės atsakomybės rūšis, kuri taikoma reguliuojant įvairių teisės šakų ir lygių (tarptautinis, regioninis, nacionalinis) teisinius santykius, o tiksliau patraukiant atsakomybės teisės pažeidėjus. Įvairių šalių praktika rodo, kad ekonominės sankcijos šiuo metu dažniausiai yra nekodifikuotos, jų rūšis, dydžius, taikymo tvarką reglamentuoja įvairaus pobūdžio teisės aktai. Dažnai už analogiškų teisės normų pažeidimus yra numatyta galimybė ekonomines sankcijas taikyti tiek administracinės teisės, tiek ir baudžiamosios teisės reguliavimo rėmuose. Sąvokų „ekonominė sankcija“ ir „poveikio priemonė“ turinys specialiuose įstatymuose analogiškas, tai yra tiek viena, tiek kita sąvoka įstatymuose vartojama sankcijoms, taikomoms ūkio subjektams, apibrėžti, o šių sankcijų pobūdis abiem atvejais tapatus. Taigi sąvokos „ekonominės sankcijos“ ir „poveikio priemonės“ vertintinos kaip sinonimai.

Remiantis atlikta istorine ekonominių sankcijų ir teisės subjektų formų kilmės analize nustatyta, kad ekonominės sankcijos gali būti traktuojamos kaip individuali teisinės atsakomybės rūšis, skirta patraukti juridinius asmenis atsakomybės už pažeidimus, tiesiogiai susijusius su asmenų vykdoma ūkine-komercine veikla, nepaisant to, kokios svarbos vertybės buvo pažeistos neteisėta veika. Ekonominės sankcijos pagal specialiuosius įstatymus yra skiriamos tik juridiniams asmenims, tuo tarpu administracinės nuobaudos, pagal administracinių nusižengimų kodeksą – išimtinai fiziniams. Šis formalus kriterijus atriboja ekonomines sankcijas nuo administracinių nuobaudų. Tačiau, vadovaujantis tuo, kad panašaus pobūdžio sankcijos egzistuoja ir baudžiamojoje teisėje kaip juridinio asmens atsakomybės rūšis, ekonominė sankcija yra vienintelis būdas, kuriais realizuojama teisinė juridinių asmenų atsakomybė už administracinės ir baudžiamosios teisės normų pažeidimus.

2. Ekonominės sankcijos, kaip represinė ir prevencinė priemonė juridinių asmenų veiklos atžvilgiu turi būti taikoma tik išimtiniais atvejais, kai tai numato įstatymas ir kai nėra kitų būdų, kuriais gali būti užtikrinamos Konstitucijos saugomos vertybės. Todėl ekonominės sankcijos yra išimtinai įstatymų numatytos poveikio priemonės juridiniams asmenims. Pagrindinis specialusis teisės aktas, kuriame nustatyta juridinių asmenų atsakomybė už aplinkosaugos pažeidimus – Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas, kuriame yra reglamentuotas juridinių asmenų patraukimas administracinės atsakomybės. Ekonominės sankcijas taip pat numato ir LR baudžiamasis kodeksas. Šių įstatymų taikymas visada yra siejamas su poįstatyminiuose teisės aktuose nustatytu reikalavimu, susijusiu su juridinių asmenų ūkine veikla, nesilaikymu ir iš to kylančiomis pasekmėmis.

3. Atlikus galiojančio teisinio reglamentavimo analizę ir atsižvelgiant į tai, kad bylų (administracinių ir baudžiamųjų) baigtis viešojo intereso požiūriu dažniausiai neatitinka lūkesčių,

keliamų juridinių asmenų, darančių teisės pažeidimus, patraukimo atsakomybėn, atžvilgiu, reikalingas nuoseklus teisės aktų susistemimas ir šiuo metu esančių prieštaravimų ar dubliavimo pašalinimas. LR aplinkos apsaugos įstatyme turi būti numatytos alternatyvios ekonominių sankcijų rūšys, analogiškos LR BK 43 straipsnyje nustatytoms bausmėms, ir juridinio asmens atsakomybė galėtų būti nagrinėjama išimtinai administracine tvarka. Taip pat atlikus pokyčius leidimų vykdyti tam tikrą ūkinę veiklą suteikimo procese, kad būtų objektyviai vertinama susijusių fizinių ir juridinių asmenų istorija, būtų pasiekiami tie patys tikslai, tačiau išvengiama normų kolizijos ir perteklinio asmenų traukimo baudžiamajon atsakomybėn. Šią poziciją pagrindžia įvairių šalių teisės specialistų atlikti tyrimai ir įstatymų taikymo praktika. Administracinės teisės įrankiais įmanoma įgyvendinti tiek baudžiamosios teisės (nubausti asmenį už padarytą pavojingą teisės pažeidimą), tiek ir civilinės teisės (atlyginti žalą) tikslus.

Administracinių bylų nagrinėjimo praktika atskleidžia šiuo metu galiojančių teisės aktų, numatančių ekonominių sankcijų, taikomų už aplinkos apsaugos pažeidimus, skyrimo tvarką ir pagrindus, sistemos sudėtingumą, dėl kurio nagrinėjamos temos kontekste praktiškai neįmanoma pateikti baigtinio ekonominių sankcijų ir teisės pažeidimo sudėčių, taikomų juridiniams asmenims, sąrašo. Įstatymų taikymo praktika ekonominių sankcijų juridiniams asmenims administracinės teisenos kontekste, yra aiški tuo aspektu, kad užtenka formalaus įstatymo nevykdymo, kad kiltų juridinio asmens atsakomybė už padarytą administracinės teisės pažeidimą. Iš pažiūros gali atrodyti, kad aplinkos apsaugos srityje taikomos tik vienos rūšies ekonominės sankcijos (baudos), tačiau platesnė teismų praktikos ir specialiųjų įstatymų analizė leidžia daryti išvadą, kad priklausomai nuo skirtingų institucijų bendradarbiavimo ir įtraukimo į aplinkos apsaugos sistemą, ekonominės sankcijos gali įvairiapusiškai veikti ūkio subjektų veiklą.

4. Atlikta kitų šalių teisės aktų ir literatūros analizė leidžia teigti, kad praktika taikant ekonomines sankcijas už aplinkosaugos pažeidimus juridiniams asmenims Europos Sąjungos šalyse taip pat nėra vienalytė. Daugelis ES šalių narių nustato įvairaus lygio ekonomines sankcijas juridiniams asmenims už aplinkos apsaugos pažeidimus. Tačiau teisinės aplinkosauginių pažeidimų sąvokos ir susijusių nusikaltimų sunkumo vertinimo kriterijai valstybėse narėse skiriasi. Jie paprastai grindžiami keliamu pavojumi arba žalos dydžiu. Daugelyje valstybių narių nėra aiškių iš anksto nustatytų kriterijų, kuriais remiantis būtų vertinamas žalos aplinkai mastas, ir dažnai turima nedaug teismų praktikos, susijusios su šių terminų apibrėžimu teismuose. Kita dažna problema - aiškaus nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų atskyrimo ir (arba) administracinių ar baudžiamųjų sankcijų taikymo pagrindų nebuvimas neturint aiškių kriterijų, pagal kuriuos būtų nustatoma, kuri sankcija turėtų būti taikoma. Lietuvos Respublikos teisės aktai ir jų taikymo praktika atitinka formalius

Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės normų keliamus reikalavimus skiriant ekonomines sankcijas už aplinkosaugos pažeidimus.

PASIŪLYMAI

1. Norint įnešti aiškumo į šiuo metu esantį teisinį reglamentavimą juridinių asmenų patraukimo atsakomybėn už aplinkos apsaugos pažeidimus srityje, yra tikslinga susisteminti po skirtingus teisės aktus - LR Aplinkos apsaugos, LR Aplinkos apsaugos kontrolės, LR viešojo administravimo, LR mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymus, LR Baudžiamąjį kodeksą, ir kitus teisės aktus, išbarstytas teisės normas, numatančias teisės pažeidimų sudėtis, atsakomybės už jų padarymą ribas (ekonominės sankcijas kaip teisinio poveikio priemonės), subjektus, galinčius taikyti šiuos teisės aktus ir tvarką, kuria remiantis juridiniai asmenys gali būti traukiami atsakomybėn už padaromus aplinkos apsaugos pažeidimus. Kadangi su panašiomis problemomis susiduriama ir kitose visuomeninio gyvenimo reguliavimo srityse, kur susiduriama su juridinių asmenų teisinės atsakomybės klausimais, yra tikslinga apsvarstyti ekonominių sankcijų, kaip išskirtinės teisinės atsakomybės formos ir su jos taikymu susijusių teisės normų kodifikavimą.
2. Naujasis teisės aktas galėtų būti pavadintas Lietuvos Respublikos ekonominių sankcijų įstatymas. Jame be kitą ko būtų apibrėžtos ir visos aktualios sąvokos, tokios kaip „ekonominė sankcija - Lietuvos Respublikoje registruotų ar jos teritorijoje veiklą vykdančių juridinių asmenų ekonominės veiklos apribojimai ir kitos poveikio priemonės už jų daromus teisės pažeidimus.
3. Atlikus pakeitimus teisės aktų sistemoje pagal kitose šalyse jau taikomą praktiką, yra būtina atlikti ir procesinių teisės normų pakeitimus, galimai sukuriant ypatingą teisenos rūšį. Ši teisenos forma galėtų būti nagrinėjama administracinių teismų sistemai, kas reiškia, kad būtų panaikinama juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė.
4. Siekiant efektyvaus šiuo metu galiojančių teisės aktų pritaikymo praktinėje veikloje, remiantis Europos Sąjungos institucijų vykdomu monitoringu, yra tikslinga kurti nuolatinio pobūdžio tyrimo grupes, kurios sujungtų ikiteisminį tyrimą atliekančių institucijų (policija, muitinė) atstovus su Aplinkos apsaugos agentūros pareigūnais ir specifinių aplinkosaugos sričių specialistais bei mokslininkais. Tai leistų priimti savalaikius sprendimus dėl daromų pažeidimų užkardymo, leistų surinkti reikiamus įrodymus, kurie galėtų būti naudojami administracinių pažeidimų ar nusikalstamų veikų tyrimo metu.

5. Kuriant ilgalaikes strategijas ir jų įgyvendinimo planus aplinkos apsaugos srityje, būtina didesnę dėmesį skirti analitinių duomenų kaupimui apie daromus aplinkos apsaugos pažeidimus. Toks kaupimas turi pasireikšti per nuolatinės monitoringo sistemos įdiegimą įvairiose aplinkosaugos srityse ir glaudesnę bendradarbiavimą su teisėsaugos institucijomis, kurios gali suteikti informaciją apie jų stebimas rizikas. Tai įgalintų Aplinkos apsaugos ministeriją ir jai pavaldžias įstaigas reaguoti į juridinių asmenų veiklos ir daromų pažeidimų pokyčius. Tikėtinas rezultatas – pažeidimų, tokių kaip gaisras Alytuje ar ilgą laiką vykęs teršalų pylimas į Kuršių marias, užkardymas.
6. Kol bus atlikti teisės aktų pakeitimai, yra tikslinga sukurti Tarptautinių aplinkosaugos pažeidimų tyrimų departamentą/skyrių, kuris būtų pavaldus Aplinkos apsaugos agentūrai arba tiesiogiai LR aplinkos ministerijai. Šiam struktūriniam vienetui turi būti suteikti platūs įgaliojimai vykdant informacijos, susijusios su tarptautinio pobūdžio ekonominę veiklą vykdančių juridinių asmenų, rinkimą ir analizę bei tarptautinių tyrimų atlikimą, bendradarbiaujant su atitinkamomis užsienio tarnybomis. Toks pasiūlymas grindžiamas tuo, kad teismų praktikoje nėra bylų, kuriuose būtų tarptautinis elementas. Tai reiškia, kad aplinkos apsaugos kontrolės sistema ir ekonominės sankcijos yra taikomos už nereikšmingą dalį aplinkos apsaugos pažeidimų, sudarančių taip vadinamą ledkalnio viršūnę.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992 m. lapkričio 2 d. Lietuvos Aidas, 1992, Nr. 220 (1992-11-10); Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30)
2. Sutarties dėl Europos Sąjungos Veikimo suvestinė redakcija, 2012. Interaktyvus <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EN>
3. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1013/2006 „Dėl atliekų vežimo“. 2006 m. birželio 14 d. OL L 190, 2006 7 12, p. 1, interaktyvus <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2006R1013:20120308:LT:PDF>
4. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/35/EB, dėl atsakomybės už aplinkos apsaugą siekiant išvengti žalos aplinkai ir ją ištaisyti (atlyginti). Oficialusis leidinys L 143 , 30/04/2004 p. 0056 – 0075.
5. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/99/EB dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę, 2008 m. lapkričio 19 d. Interaktyvus <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32008L0099>
6. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo, ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas. TAR, 2015-07-10, Nr. 11216.
7. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas. *Lietuvos aidas 1992, Nr. 20-0; Žin. 1992, Nr. 5-75*
8. LR Aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymas, *Žin. 2002, Nr. 72-3017*
9. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Žin. 2000-10-25, Nr. 89-274*
10. Lietuvos Respublikos ekonominių ir kitų tarptautinių sankcijų įgyvendinimo įstatymas. *Žin. 2004, Nr. 68-2369*
11. Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas. *Žin. 2004, Nr. 63-2243.*
12. Lietuvos Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymas. Nr. X-616, 2006-05-25, *Žin. 2006, Nr. 65-2382 (2006-06-10)*
13. Lietuvos Respublikos užimtumo įstatymas. *TAR 2016-07-05.*
14. „Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymo Nr. I-2223 1, 2, 31, 34 straipsnių pakeitimo ir papildymo, VII skyriaus pavadinimo pakeitimo, įstatymo papildymo 23¹, 23², 23³, 23⁴ straipsniais ir nauju VIII skyriumi įstatymo projekto ir kitų susijusių įstatymų projektų“, aiškinamasis raštas.
15. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl poveikio priemonių taikymo ūkio subjektams pagrindinių nuostatų koncepcijos patvirtinimo. Valstybės žinios, 2012-11-03, Nr. 127-6403

16. LR Aplinkos apsaugos ministro įsakymas dėl taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimų išdavimo, pakeitimo ir galiojimo panaikinimo taisyklių patvirtinimo, *Žin.* 2013, Nr. [77-3901](#)
17. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 200 m. liepos 19 d. nutarimo Nr. 865 „Dėl Kariotiškių kadastrinės vietovės Trakų rajone, Moluvėnų kaime, ekonominio projekto pripažinimo valstybinės svarbos projektu“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. 2018 m. balandžio 12 d. Nr. KT6-N4/2018
18. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Žuvininkystės įstatymo 14² straipsnio (2014 m. Kovo 13 d. redakcija) 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. 2018 m. gegužės 24 d. Nr. KT12-N7/2018.
19. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Nutartis, Baudžiamoji byla Nr. 2K-96/2014.
20. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Nutartis, Baudžiamoji byla Nr. 2K-155-693/2015.
21. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Nutartis, Civilinė byla, Byla 3K-3-516-686/2016.
22. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. gruodžio 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A15 – 1056/2004 UAB RIMI Lietuva prieš Valstybinę tabako ir alkoholio kontrolės tarnybą. Kategorija 5.
23. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. gruodžio 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A15 – 39/2005 I. Ž. personalinė įmonė prieš Valstybinę tabako ir alkoholio kontrolės tarnybą. Kategorija 20.
24. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, Sprendimas, Administracinė byla Nr. I-5-662/2017
25. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, Nutartis, Administracinė byla Nr. EA-19-624/2019
26. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, Nutartis, Administracinė byla Nr. eA-55-525/2020
27. Panevėžio apygardos teismas, Nutartis, Baudžiamoji byla Nr. 1 A-193-350/2017.
28. Regionų apygardos administracinis teismas, Sprendimas, Administracinė byla Nr. I-8335-279/2019
29. Regionų apygardos administracinis teismas, Sprendimas, Administracinė byla Nr. eI-8937-289/2019
30. Regionų apygardos administracinis teismas, Sprendimas, Administracinė byla Nr. EI-1706-320/2019
31. Vilniaus apygardos administracinis teismas, Sprendimas, Administracinė byla Nr. eI3-878-541/2020
32. Vilniaus apygardos administracinis teismas 2020 m. sausio 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eI3-50-789/2020
33. Lietuvos Respublikos Seimas, Derinimo pažyma „Dėl Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo Nr. VIII-1234 2, 361, 362, 364 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 368 ir 369 straipsniais įstatymo projekto“. Interaktyvus

<https://eseimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=9dzqnu2ze&documentId=ed8c9e40034511e485d787cd854ae81f&category=TAK>

34. Aleknavičius, P., Aplinkosaugos ir aplinkotvarkos teisė, mokomoji knyga. Kaunas, Ardiva, 2008.
35. Andriuškaitė, S., Teisininko komentaras. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės reglamentavimas. [interaktyvus] <https://www.delfi.lt/news/daily/law/teisininko-komentaras-juridiniu-asmenu-baudziamosios-atsakomybes-reglamentavimas.d?id=77071425>
36. Aplinkos apsaugos departamentas prie Aplinkos ministerijos, Teisės aktų, reguliuojančių Aplinkos apsaugos departamento prie Aplinkos ministerijos veiklą ir įtvirtinančių atitinkamų priežiūros sričių reikalavimus, sąrašas. Interaktyvus <https://aad.lrv.lt/lt/teisine-informacija/teises-aktai>
37. Beliūnienė, L., Kavoliūnaitė-Ragauskienė, E., Vitkutė, A., Latvelė, R., Galimybės siaurinti teismo funkcijas administracinių teisės pažeidimų bylose. Lietuvos teisės institutas, 2014. ISBN 978-9986-704-33-1 (internetinis leidinys), <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/07/ATPP.pdf>
38. Butkienė, R. „Ar Europos Sąjunga įtakoja nacionalinę baudžiamąją teisę aplinkos apsaugos srityje?“. Magistro baigiamasis darbas. Vytauto Didžiojo universitetas, Teisės fakultetas. Kaunas, 2013. P. 41-43.
39. Europos Komisijos interneto svetainės puslapis apie Atsakomybės už aplinkos apsaugą direktyvą: <http://ec.europa.eu/environment/legal/liability/index.htm>
40. Europos Parlamentas, Aplinkos politika: bendrieji principai ir pagrindinė sistema, Faktų apie Europos Sąjungą suvestinės, interaktyvus <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/lt/sheet/71/aplinkos-politika-bendrieji-principai-ir-pagrindine-sistema>
41. Europos Sąjungos Taryba, „Europos politikos priemonių, skirtų nusikaltimų aplinkai prevencijai ir kovai su jais, praktinis įgyvendinimas ir veikimas“, Briuselis, 2019 m. lapkričio 15 d.. Interaktyvus <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14065-2019-INIT/lt/pdf>
42. Europos Sąjungos struktūrinė parama 2007-2013 m., Aplinkos monitoringo, kontrolės ir prevencijos stiprinimas VP3-1.4-AM-07-V. Interaktyvus http://www.esparama.lt/priemone?priem_id=000bdd5380003dbe
43. Gutauskas, A., Jovaišas, K., Paužaitė, R., Ekonominių sankcijų sistemos monitoringas, Mokslo darbų sąvadas 1992-2006, Teisės institutas, 2006.
44. Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2019 metais ataskaita, 2020-03-03 Nr. 17.9.-3260. Interaktyvus <https://prokuraturos.lt/data/public/uploads/2020/03/prokuraturos-veiklos-2019-m.-ataskaita-2020-03-03-nr.-17.9.-3260.pdf>
45. Meškys, L., Juridinių asmenų administracinė atsakomybė aplinkosaugos srityje: griežtos atsakomybės doktrinos įtvirtinimo galimybė. Jurisprudencija, Mokslo darbai, 2006, 9(87); 76-83, ISSN 1392-6195.

46. Marcijonas A., Sudavičius B. Mokesčių teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 205
47. Monkevičius, E., Aplinkosaugos teisės paskaitos, 2013, p. 70-74.
48. Tirilytė-Zelenina, R., „Nauji juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės kriterijai Lietuvos Respublikos teisėje“, Lietuvos teisės institutas, 2018. Nr. 2(96). ISSN 2351-6364. (Internetinis leidinys), http://teise.org/wp-content/uploads/2018/08/Trilyte-Zelenina-2018_2-96.pdf
49. Urbonas, D., Administracinės sankcijos kai kuriose Europos Sąjungos valstybėse: samprata, tipologija ir taikymo principai. Jurisprudencija, 2005, t. 70(62); 42–53.
50. Valančius, V., Norkus, R., Lietuvos administracinės ir baudžiamosios justicijos sąlyčio aspektai. Jurisprudencija, 2006, 4(82); 91-98.
51. Valstybinė darbo inspekcija, Finansinės sankcijos pagal Užimtumo įstatymą . Interaktyvus, https://www.vdi.lt/Forms/Tekstas1.aspx?Tekstai_ID=1257
52. Valstybinė mokesčių inspekcija, Mokesčių mokėtojų atsakomybė. Interaktyvus, <https://www.vmi.lt/cms/mokesciu-moketoju-atsakomybe>
53. DR. H. Bachrul Amiq. (2018). “ADMINISTRATIVE SANCTION IN ENVIRONMENTAL LAW.” International Journal of Research - Granthaalayah, 6(6), 22-37. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1299906>.
54. Dr. L. Kohalmi, Environmental crime and environmental criminal law in Hungary, 2013. Interaktyvus <https://www.researchgate.net/publication/275340533>
55. European Commission, The Environmental Implementation Review 2019. Brussels, 4.4.2019 SWD(2019) 128 final. Interaktyvus https://ec.europa.eu/environment/eir/pdf/report_pl_en.pdf
56. European E-justice, Access to justice in environmental matters – Poland. Interaktyvus https://e-justice.europa.eu/content_access_to_justice_in_environmental_matters-300-pl-en.do?member=1
57. Fanagan, A., Joyce, O., A Study on the use of Administrative Sanctions for Environmental Offences in other comparable countries and assessment of their possible use in Ireland, 2009, ISBN 978-1-84095-317-6, anglų kalba. Interaktyvus https://www.epa.ie/pubs/reports/enforcement/Admin_Sanctions_final.pdf
58. Jean-Pierre Boivin and Anthony Emorine, SCP Boivin & Associés, Environmental law and practice in France: overview, 2019. Interaktyvus [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-010-5542?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true&bhcp=1](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-010-5542?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true&bhcp=1)
59. McDermott Will & Emery, Italian Law no. 231/2001: avoiding liability for crimes committed by a company’s representatives, anglų kalba. Interaktyvus <https://s3.amazonaws.com/documents.lexology.com/6d0e80cb-845f400bb7a551415347a55b.pdf?AWSAccessKeyId=>

AKIAVYILUYJ754JTDY6T&Expires=1585844771&Signature=1M%2B0YJ9Eh26SoMYA
9WDD2V1cxtw%3D

60. Václav Rovenský and Tomáš Sequens, Kocián Šolc Balaščík, advokátní kancelář, s.r.o., Environmental law and practice in Czech Republic: overview, 2015. Interaktyvus [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/0-376-3637?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/0-376-3637?transitionType=Default&contextData=(sc.Default))
61. Vervaele, J. A. E., van Uhm, D. P., Criminal Justice and Environmental Crime: how to tackle organized crime and ecocide?. Interaktyvus. <http://blog.renforce.eu/index.php/en/2017/02/16/criminal-justice-and-environmental-crime-how-to-tackle-organized-crime-and-ecocide/>

ANOTACIJA

Šio mokslinio tyrimo esmė – atskleisti ekonominių sankcijų vietą teisinės atsakomybės sistemoje, sutelkiant dėmesį į vis didesnę svarbą įgaunančioje aplinkos apsaugos srityje. Ekonominės sankcijos šiuo metu yra vienintelis teisinis įrankis, kurio pagalba galimas juridinių asmenų patraukimas atsakomybėn už ypatingą žalą darančius aplinkosaugos pažeidimus. Atlikta lyginamoji analizė rodo, kad problemos taikant ekonomines sankcijas kyla dėl teisės aktų painumo ir praktikos trūkumo juos taikant. Su panašiomis problemomis susiduria ir kitos valstybės, kurių teisės aktai numato įvairias atsakomybės formas juridiniams asmenims už jų daromus aplinkosaugos pažeidimus. Tačiau daugumoje nagrinėtų atvejų nustatyta, kad visos šios atsakomybės formos atitinka ekonominėms sankcijoms būdingus požymius. Tai leidžia daryti išvadą, kad ekonominės sankcijos gali būti traktuojamos kaip individuali teisinių sankcijų rūšis, skirta juridinių asmenų patraukimui atsakomybėn už jų daromus teisės pažeidimus aplinkos apsaugos ir kitose teisinio reguliavimo srityse.

ANNOTATION

The essence of this research is to reveal the place of economic sanctions in the legal liability system, focusing on the growing importance of environmental protection. Economic sanctions are currently the only legal instrument available to enable legal persons to be held liable for serious environmental damage. Analysis shows that problems with the application of economic sanctions occur because of the complexity of legislation and lack of practice in its application. Similar problems are encountered in other states whose legislation provides different forms of liability for legal persons for their environmental violations. However, in most of the cases examined all these forms of liability were found to have the characteristics of economic sanctions. This leads to the conclusion that economic sanctions can be treated as an individual type of legal sanction for the prosecution of legal persons for their offenses in the field of environmental protection and other legal regulation.

SANTRAUKA

Ekonominės sankcijos yra reikšminga teisinės atsakomybės rūšis, kuri taikoma reguliuojant įvairių teisės šakų ir lygių (tarptautinis, regioninis, nacionalinis) teisinius santykius. Ekonominės sankcijos juridiniams asmenims už jų daromus aplinkos apsaugos pažeidimus yra vienintelė įstatymų numatyta juridinių asmenų atsakomybės forma, skirta šių pažeidimų sustabdymui ir prevencijai. Ji reglamentuojama įvairiomis teisės normomis, kurių sutinkama tiek administracinei, tiek ir baudžiamosios teisės šakai priskiriamiems teisės aktams.

Lietuvos Respublikos teisės aktuose nėra pateikiama ekonominės sankcijos sąvoka, tačiau sisteminė teisės aktų analizė leidžia atskleisti šios teisinės sąvokos turinį. Sąvokos „ekonominės sankcijos“ ir „poveikio priemonės“ vertintinos kaip sinonimai. Tai yra teisinės atsakomybės forma sukurta išimtinai dirbtinai sukurtai teisės subjektų – juridinių asmenų, teisinei atsakomybei įgyvendinti. Ekonominės sankcijos, kaip represinė ir prevencinė priemonė juridinių asmenų veiklos atžvilgiu turi būti taikoma tik išimtiniais atvejais, kai tai numato įstatymas ir kai nėra kitų būdų, kuriais gali būti užtikrinamos Konstitucijos saugomos vertybės. Pagrindinis specialusis teisės aktas, kuriame nustatyta juridinių asmenų atsakomybė už aplinkosaugos pažeidimus – Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas, kuriame yra reglamentuotas juridinių asmenų patraukimas administracinėn atsakomybėn.

Lietuvos Respublikos teisės aktai ir jų taikymo praktika atitinka Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės normų keliamus reikalavimus skiriant ekonomines sankcijas už aplinkosaugos pažeidimus. Tačiau atsižvelgiant į galiojančio teisinio reglamentavimo ir praktikos analizę, remiantis kitų šalių patirtimi, reikalingas nuoseklus teisės aktų susistemimas ir šiuo metų esančių prieštaravimų ar dubliavimo pašalinimas. Juridinio asmens atsakomybė už aplinkos apsaugos ir kitų visuomeninio gyvenimo sričių pažeidimus galėtų būti nagrinėjama išimtinai administracine tvarka. Administracinės teisės įrankiais įmanoma įgyvendinti tiek baudžiamosios teisės (nubausti asmenį už padarytą pavojingą teisės pažeidimą), tiek ir civilinės teisės (atlyginti žalą) tikslus.

SUMMARY

Economic sanctions are a significant type of legal liability that applies to the regulation of legal relations between different branches and levels of law (international, regional, national). Economic sanctions against legal persons for their environmental offenses are the only statutory liability of legal persons for the purpose of stopping and preventing these offenses. It is governed by a variety of legal rules which are common to both administrative and criminal law.

The legal acts of the Republic of Lithuania do not introduce the concept of economic sanction, but the systematic analysis of legal acts allows to reveal the content of this legal concept. The terms "economic sanctions" and "sanctions" are to be considered synonymous. It is a form of legal responsibility created exclusively for the purpose of implementing the legal liability of legal persons. Economic sanctions, as a repressive and preventive measure against the activities of legal persons, should be applied only in exceptional cases where this is provided for by law and where there are no other means by which the values protected by the Constitution can be safeguarded. The main special legal act establishing the liability of legal persons for environmental violations is the Law on Environmental Protection of the Republic of Lithuania, which regulates the liability of legal persons to administrative liability.

The legal acts of the Republic of Lithuania and the practice of their application comply with the requirements of the European Union and international legal norms when imposing economic sanctions for environmental violations. However, an analysis of existing legislation and practice, based on the experience of other countries, calls for a consistent structuring of the legislation and the elimination of inconsistencies or overlaps this year. The liability of a legal person for violations of environmental protection and other spheres of public life could be dealt with exclusively by administrative means. Administrative law tools can serve both criminal law (punishing a person for a dangerous violation of law) and civil law (redress) objectives.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2020-03-10

Kaunas

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

Viešojo saugumo akademijos, Aplinkosaugos teisės išstėtinių studijų
(*fakulteto / instituto, programos pavadinimas*)

Studentas Edgaras Charisovas

(*vardas, pavardė*)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„EKONOMINIŲ SANKCIJŲ TAIKYMO JURIDINIAMS ASMENIMS UŽ APLINKOSAUGOS
TEISĖS PAŽEIDIMUS PROBLEMATIKA“:

- Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
- Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
- Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(*parašas*)

(*vardas, pavardė*)